

اللہ دین آدی ایله

آذربایجان ائل ییلیمی درنگی نین آیلیق ایچ بولتنی

Azərbaycan Elbilimi 105-106

۱۰۵ و ۱۰۶ - جی سای

خزل آیی (مهرماه) و قیروو آیی (آبان ماه) ۱۳۹۷

یازارلار هئیتی: علیرضا صرافی. سوسن نواده رضی. گونش امانی. علی برازنده

جیلد اوز شکیلی:

کوراولو هیکی، تورکیه نین بولو شهر
هیکل تراش: فرید اؤزشن

جلد، صفحه تنظیمی:

مهدی میمندی

E-mail. info@azelbilimi.Com

۱۰۵- جی ساي. خزل آبي (مهرماه) ۱۳۹۷

کوراوغلو اؤزل سايي

۵ اؤن سؤز / «کوراوغلو داستاني» آذربايجان قهرمانليق داستاني

مقاله‌لر

- «کوراوغلو» داستاني نين علي کمالی آرشيويبنده کی وار يانتلاری
اثل بيليمي و کوراوغلو / کوراوغلو از دیدگاه سياسي
کوراوغلو اوسطوره‌سی
دستان کوراوغلو
کوراوغلو کيمليگی ايله داستاني نين اؤزليکلیری
عاشيق دستان گلنگينده بيچيملنميش کوراوغلو کيمليگی
کوراوغلو و نيگار (يشنی باخيش کلاسيک فولکلور ادبياتيميزا)
قلعه کوراوغلو خوی
علي شاميل ۱۱
عبدالعلي مجازی (اسلان) ۲۹
صمد چایلی ۳۴
عليرضا ذيق ۳۸
احد فرهمندی ۴۱
محمد عليپور مقدم ۵۴
عمار احمدي ۷۴
عزيز ميرزايی ۸۵

روايت‌لر

- کوراوغلونون استانبول سفری (نيگار خانيم)
کوراوغلونون ارزروم سفری اورمو روايتی
عاشيق گونش (علي رضاني) ۸۹
محمد رضا اسماعيل‌زاد ۹۸

۱۰۶- جی ساي. قيروو آبي (آبان‌ماه) ۱۳۹۷

آيا کوراوغلي فرزند 'بنده کور' بود يا 'خدای کور'؟! دکتر حسين فيض‌الهي وحيد ۱۲۳

«كوراوغلو داستانى» آذربايجان قهرمانلىق داستانى

كوراوغلو داستانى آذربايجان آغيز ادبياتى نىن دىرلى اثرلىرىدىن بىرىدۇر. بورادا خالقيمىز باغلى اۋزلىكلەر او جملەدىن: قهرمانلىق، وطن سئورلىك، باشقا خالقلار سايقى، انسان سئورلىك، دوستلوق، قارداشلىق، قوناق پرورلىك و آيرى- آيرى مۇوضوعلار اۋز بدىعى گۇرگىمنى تاپمىشىدۇر. بو داستان تورك خالق لارىن ايچىنىدە اۋزونه ائللە بىر يئر قازانىپ كى، زامان سورجىنىدە اونلارنى فولكلورلىك رسملىرى و دىلرىنى بىر بۇلومونه چئورىلىپ. كوراوغلو؛ خالقىن اينانچىنىدا يىنىلمەين بىر قهرماندۇر. او نئجەكى بىر يۇندىن قولدور خانلارنى قارشىنىدا سىنە گرىپ ظلومون كۆكونو قوروتماغا جان آتۇر، باشقا يۇندىن ايسە يوخسوللار، الى خمير قارنى آجلار اورك ياندىرىپ آرخالارنىدا دايانىر. بو داستان قهرمانلىق داستانى اولاراق تورك دىللى خالق لارىن آراسىنىدا تانىنىمىشىدۇر. اوزون ايللردىن برى فولكلور چولار، آراشدىرىجىلار، كوراوغلو كىمىدىر؟ اونون قهرمانلىق داستانلارى تارىخىن هانسى دۈورە لرىنە عايىد اولدوغو سورغوسونا، جواب تاپماق اوچون تقدىرە لايىق چابالار باشلايىپ و بو يولدا اۋز علمى تدقيقاتلار و دىرلى الدە ائتدىكلرى سونوجلارى فولكلور دونىمىزدا تقدىم ائدىلەر. اوندان باشقا تورك دىللى اۋلكەلردە «كوراوغلو» آدىنا چوخلو سمپوزيوملار، وورك شاپلار كئچىرىلىپ و كئچىرىلمەكەدۇر.

آغىر ادبياتىنىدا كوراوغلو/ گۇراوغلو قىمتلى قهرمانلىق داستانلارىنىدا اولموشدۇر. بو زنگىن معنوى ارثدە عموم بشرى مسئلەلرلە ياناشى يئرلى خصوصىلە، مىلى عادت-

دبەر، هر بیر یارادیجی نین- خالقین حیات طرزی ایله باغلی قهرمانلیق صحیفه‌لری اوستونلوک ائتمیشدیر کی، بونون دا طبیعی سببلری واردیر.

کوراوغلو- یاری فوق طبیعی خالق قهرمانی (تقریبین اون آلتینجی عصرین ایکی یاریسی)، تورک خالقارینین بیر چوخونون فولکلوروندا (بعضی تورک خالقارینین فولکلوروندا کوراوغلو) یئرلشیر.

کوراوغلو آدلی قهرمان تورک دونیاسی فولکلورونون اورتاق موتیولریندن بیریدیر. بعضی تورک خالقارینین افسانه و روایتلرینده اونون آناسی نین ایشیق‌دان بویولو اولدوغو، دیری- دیری تورپاغا باسدیریلدیگی سؤیله‌نیلیر. کوراوغلو دا مزاردا دونیا یا گلیر و اؤلوموش آناسی نین دؤشونو امرک حیاتدا قالیر، آنجاق چئشیدلی اؤلکه‌لرده منیمسه‌نیب فرقلی بیلگیلری آچیق‌لارییلار. کورلوق آنالیشی یالنیز گورمک دئییل، گورولممه‌لری ده اؤزونده داشیبا بیلیر. قهرمانلار قورونماق اوچون گورونمز اولورلار. چئشیدلی بؤلگه‌لرده بعضاً فرقلی آدلارلا خاطیرلانان آتاسی آلی (اسلامدان سونرا علی)، کورلوق تانیسی حقیقی بیر بیلگیدیر. کور سؤزو ایشیق دئمک اولدوغو کیمی یئر آلتی، داغ، تورپاق کیمی معنالاری دا واردیر. بوتون بونلار بیر یئرده باخدیقدا کوراوغلو آدی اوچ فرقلی معنایی ایفاده ائدیر.

۱. گؤزلی کور اولان (گؤزه احتیاج دویمایا) آدامین اوغلو.

۲. تورپاغین، داغین (مجازی مزارین یئنی اؤلومون) اوغلو.

۳. کورون یئنی اؤدون (مقدس گوجون) اوغلو.

کوراوغلو اؤزونو دفعه‌لرله قوردا بنزه‌دیر. آنادولودا ۱۶- جی عصرده یاشایان و بو دستان قهرمانی نین آدینی آلاراق اونولا قایناشان کوراوغلو آدلی خالق اوزانیدیر، شعرلری ده اؤزویله بوتونلشمیشدیر. بئله‌جه کوراوغلو اوزانلیق قابیلیتی ایله ده بوتونلشمیشدیر.

بیر سیرا تورک، هابئله قونشو خالق‌لار آراسیندا گئنیش یئر آلمیش «کوراوغلو» دستانلاری سیراسیندا آذربایجان دستان‌نین اؤزونه مخصوص یئری اولموشدور. آذربایجان «کوراوغلو»- سونون قاینالاری چوخ قوللودور و یوز ایل لیکلرین درینلیگینه گئدن اسکی کؤکلره مالیک‌دیر. زنگین بیر تاریخی آخاردا فورمالاشان، دوغما تورپاق و یئرده یاییلان آذربایجان قهرمانلیق دستان‌نی بو اؤلکه‌نین مدنییتی چرچیوه‌سیندن چوخ-

وئریلمیشدیر کی، بو دا داها چوخ معلوماتلی روایت- حکایت کیمی دقتی جلب اندیر. بو گونه کیمی بیر چوخ تورک دیلی اؤلکه لرده کوراوغلویا عایید داستانلار چئوره سینده بوللو آراشدیرمالار، سمپوزیوملار هابئله چوخلو مقاله لر یازیلیب و یازیلماقدادیر. «آذربایجان ائل بیلیمی» مؤسسہ سی ایسه چالیشیر دیرلی فولکلور چو و آراشدیریجی یازارلارین یاردیمی ایله کوراوغلونون اسطوره وی هابئله قهرمانلیق کیملیگینی و اونا عایید اولان چوخ ساییلی دستان واریانتیلارینی بیر یئره توپلا سین. بیلدیگینیز کیمی بو مؤسسہ هر آی بیر سای ایچ بولتنی آدلیلا ایران تورکلرینه عایید فولکلور ماتریاللارینی توپلاییب آرشیولشدیریر و اونلارین سیراسیندا اؤزل سایلار دا یئر توتور، همین اؤزل سایلار سیراسیندا بو سایی و هم ده اونون ضمیمه سی «کوراوغلو» یا اختصاص وئریلیب. نئچه آی دان بری ساییین «علی برارنده» جنابلارینین چاباسی ایله حرمتلی فولکلور چولاریمیزدان ایسته نیلدی کوراوغلو قونوسوندا اؤز دیرلی آراشدیرمالارینی، مقاله و یازیلاری مؤسسہ یه چاتدیر سینلار، الده ائدیلن یازیلار نهایت بیر یئره توپلانیب سانباللی بیر مجموعه یه چئوریلدی. اوماریم کوراوغلویا عایید بو توپلوم یازیلار بیر باشلانیش اولراق گله جکده کوراوغلو موضوع سونا داها اطرافلی و گنیش شرایط یاران سین و دیرلری فولکلور چو یازارلاریمیزین اثرلرینی توپلاییب باشقا بیر سایدا آرشیولشدیره بیلک.

مقاله‌ر

- «کوراوغلو» دستانى نين على كمالى آرشيوينده كى واريانتلارى. على شاميل
- ائل بيليمى و كوراوغلو / كوراوغلو از ديدگاه سياسى. عبدالعلى مجازى (اسلان)
- كوراوغلو اوسطوره سى. صمد چايلى
- دستان كوراوغلو. عليرضا ذيق
- كوراوغلو كيملىگى ايله دستانى نين اؤز لليكلىرى. احد فرهمندى
- عاشيق دستان گلنگينده بيچيملنميش كوراوغلو كيملىگى. محمد عليپور مقدم
- كوراوغلو و نيگار (يئنى باخيش كلاسيك فولكلور ادبياتى تيميزا). عمار احمدى
- قلعه كوراوغلو خوى. عزيز ميرزايى

«کور اوغلو» دستانى نين على كمالى آرشيونده كى، واريانتلارى على شاميل

تهراندا وکیل ایشله یین علی کمالی نین (۱۹۴۴-۱۹۹۶) ۱۹۹۱- جی ایله قوناغی اولدوم. دفترین بیر طرفینده یوزه یاخین پرونده وار ایدی. بونلار دفترده کی، حکم اوچون حاضرلانا یاشیل رنگلی قوولوقلاردان (پرونده) فرق لئیردی. مشتری لرینین محکمه ایشلری ایله باغلی قوولوقلار رفه، دیکینه ییغیلیمیش و آرخالارینداکی، آغ کاغیذ دا نمره لر یازیلیمیشدی. آغ رنگلی کاغیذدان حاضرلانیلمیش قوولوقلار ایسه، آیریجا بیر رفه اوست- اوسته قالانیلمیشدی. ادبیاتدان، فولکلوردان، تاریخدن صحبت گندنده علی کمالی ال آتیپ اوست- اوسته قالانیلمیش قوولوقلاردان بیرینی گؤتور- آچاراق، اوراداکى، ورقله باخار و یا فیکرینین دوغرولوغونو اثباتلاماق اوچون اورادان پارچالار اوخویاردی. قوولوقلارین بیر نئچه سینده اون سککیز- اون دوققوز یوز ایللرده یاشامیش «تیلیم خان»ین شعرلری، شعرلرین ماشین یازیلاری و خطا طلارین سلیقه ایله کؤچوردوکلری متن لر ایدی. او، بو قوولوقلاردا داها چوخ اؤنم وئریر و اونلار تئز- تئز مراجعت ائدیردی. جدی- جهدله «تیلیم خان» دیوانینی چاپا حاضرلاییردی. دیوانا گئیش ایضاحلار و سؤزلوک ده یازدیغینی سؤیله ییردی.

قوولوقلارین بیر نئچه سینده ده «کور اوغلو» دستانى نین ال یازمالار، چاپ اوچون حاضرلادیغی متن لر، الکتریک لئنتینه یازیلیمیش کاستلر واردی. علی کمالی ایله صحبت ائدرکن، قوولوقلاردا کی، ماتریاللارین بعضیلرینین صورتینی چیخاریب منه وئریدی کی، آذربایجان مطبوعاتیندا چاپ ائتدیریم و یا مقاله لریمده استفاده ائدیم. من ده اونون آرزولارینی یئرینه یئتیرمگه چالیشیردیم. همین ایللرده مطبوعاتدا «تیلیم خان»ین بیر نئچه شعرینی چاپ ائتدیرمگه حاقیندا بیلگی ده وئرمیشدیم. اونون وئردیگی ماتریاللار منیم اوچون چوخ اؤنملی اولسا دا چاپ ائتدیرمگه او قدر ده سعی گؤستمیردیم. دوشونوردوم کی، علی کمالی نین زحمتی نین بهره سی اولان بو

ماتریاللاری اۇزۇ چاپ ائتدیرر. بونا مادی امکانی دا واردی، بۇیوک هوەسی دە. توپلادیغی ماتریاللاری چاپ ائتدیرمک اوچون آذربایجان تورکجه‌سی‌نین یازی قایدالارینی اۇزوندن یاخشی بیلنلردن، تهراندا یاشایان گنجلرین گوجوندن استفاده ائتدیردی. ۱۹۹۶ جی ایلین آوقوستون ۳۱ دە (۱۳۷۵/۶/۱۰) ققیل اولوم، علی کمالی‌نی یاخالادی. دفتینده اشتراک ائده بیللمه‌سک ده بیر قروپ ضیالی ایله بیرلیکده، قیرخیندا اشتراک ائتمک اوچون تهران و دوغولدوغو بندمیر کندینه ده گئتدیک^۱.

علی کمالی‌نین یاسیندان گئری دؤندوکدن سونرا، منه وئرمیش اولدوغو فولکلور نمونه‌لرینی آذربایجان ملی عملر آکادمیاسی فولکلور اینستیتوتونون آرشیوپینه وئرمک ایسته‌دیم. آرزو ائتدیردیم کی، فولکلورشناس لاریمیز همین ماتریاللاردان آراشیدیرمالاریندا استفاده ائتسینلر.

اما فولکلور اینستیتوتون دیرکتورو، ف. ائی. د. حسین اسماعیل اوو، علی کمالی‌نی آذربایجان رئیس‌پولیکاسیندا داها یاخشی تانیتماق اوچون بیر کتابچا حاضیرلاماغی تاپشیردی و «کوراوغلو» دستانی‌نین علی کمالی آرشیوپینده کی، نسخه‌لری موضوع‌سونو ایش پلانیما داخل ائتدی. بئله‌لیکله، بئش ایله یاخین بو ماتریاللار اوزرینده ایشله‌دیم.

علی کمالی پئشه‌کار فولکلورچو دئییلدی. اطرافیندا کی، دار دوشونجه‌لی لرین «تورکلرین ادبیات و فولکلورو یوخدور. بو دیلده گؤزل بدیعی نمونه‌لر یاراتماق اولماز!» دئدی- قودولاری، اونو دوغولوب بویا- باشا چااندیغی بؤلگه‌نین ادبی نمونه‌لرینی توپلاماغا تحریک ائتمیشدیر. سانکی زنگین بیر خزینه ایله راستلاشدیغینی گؤرن گنج حقوق‌شناس، سونرالار دایره‌نی گئنی‌لندیرمیش، ایرانین گونئیینده و دوغوسوندا یاشایان تورکلردن ده فولکلور نمونه‌لری توپلاماغا باشلامیشدی. ایراندا اسلام انقلابیندان سونرا، تورکجه قزئت و ژورناللارین نشری، خصوصاً ده «وارلیق» ژورنالی اونو بو ساحه‌ده آردیجیل ایشله‌مگه هوسلندیرمیشدیر. همیشه صمیمی اعتراف ائتدیردی کی، خارجی اولکده‌ده حقوق تحصیلی آلمیش و دوکتورلوق تئزینی مدافعه ائدرک ایرانا قاییتیمیش «حمید نطقی»‌نون ادبیاتیمیز، دیلیمیز، تاریخیمیز حاقیندا مقاله‌لری اونا آنا دیلینی دریندن اؤیرنمگه گوجلۇ تکان گؤستریمیشدی. «وارلیق» ژورنالی علی کمالی‌نین عؤمر یولونو دئیشمیشدی.

بئله‌لیکله، ساوه، همدان، قزوین، خراسان، شیراز و باشقا بؤلگه‌لردن اون یئددی- ییرمی

۱- شامیل علی. علی کمالی تهراندا و باکی‌دا. «تانیدیغیم انسانلار» کتابی، بیرینجی کتاب، «سومقاییت» نشریاتی، باکی، ۲۰۰۰، ص ۱۱۰.

یوز ایل لرده یاشامیش شاعرلرین، عاشیق‌لارین هئچ یئرده چاپ اولونمامیش شعرلرینی، داستانلار، ناغیللار، بیاتیلار، آتالار سۆزلری و... توپلاماغا باشلامیشدیر. اؤزو گنده بیلیم‌دیگی یئرلره باشقالارینی گؤندرمیش، اونلارین مصرف‌لرینی اؤدمیش، سؤیله‌یيجیلره ده، هوس‌لندیرمک اوچون معین مبلغه پول وئرمیشدیر^۱. بونو عاشیق علی‌اکبرین «کوراوغلو» داستانینی لئننه سؤیله‌یرکن ایشلندیگی یاری ظارافات، یاری گیلئی دولو ایفاده‌دن ده آیدین گۆرمک اولور.

توپلادیغینی آراشدیرماسی گؤسترن، «وارلیق» ژورنالینا ۲۰-دک مقاله یازان، بیر کتاب چاپ ائتدیرن علی کمالی نه یازیق کی، اوزون ایللر اوزرینده ایشله‌دیگی و نشره حاضرلادیغی «تیلیم‌خان دیوانی»نین، «داستانلار»ی ایشیق اوزو گۆرمه‌سینه ناییل اول بیلیمه‌میشدیر^۲.

ساغلیغیندا علی کمالی نین توپلادیغی ماتریاللار و علمی فعالیتی آذربایجاندا، تورکیه ده، ایراندا، سوئدده یاشایان ضیالیلار و علم آداملارینین دا دقتینی اؤزونه چکمیش، حاقیندا مقاله‌لر یازمیشدیر. لاکین اونون توپلادیغی ماتریاللارین نشری چوخ لنگ گئدیردی. سببی ده، کمالی نین بو ایشله داواملی مشغول اول بیلیمه‌مگی ایدی. کتابلار چاپ ائتدیرمک و عایله‌سینی دولاندیرماق اوچون واختی نین چوخونو وکیل‌لیگه حصر ائدیر، انسانلارین حاققینی قورویوردو. اؤلوموندن سونرا ایسه، اونون آرشیوی آراشدیرجیلارین اوزونه باغلاندی.

کمالی نین دوغولوب بویا-باشا چاتدیغی بؤلگه مرکزی ایراندا یئرلشسه ده، داها چوخ ساوه شهرینین آدی ایله تانیلیر. بیرمی یوز ایلین باشلانغیجینا دک، بورادا سوی-کؤکو خلج، افشار و شاهسئون طایفالارینا باغلی تورکلرین ۸۰۰-ه یاخین کندی اولموشدو. یوز ایل‌لیگین سونلارینا یاخین ایسه، حکومتین یئریتدیگی سیاست و شهرلشمه نتیجه‌سینده کندلرین سای ۴۵۰-یه ائتمیشدی^۳. علی کمالی فولکلور ماتریاللارینین چوخونو دا محض بو کندلردن توپلامیشدی.

شاهسئون لر دئینده اؤنجه نظریمیزه آذربایجان جمهوری‌سینده و ایران اسلام جمهوری‌سی نین ساوالان داغی اطرافیندا توپلو یاشایان شاهسئون لر گلیر. لاکین ایران اسلام

۱ - محمدخانی حسین. رحمتلیک علی کمالی. (ال یازما حقوقوندا) تهران، ۱۹۹۳، ص. ۱۲. گونئیلی محمدخانی حین. اوستاد علی کمالی ابدیته قوووشدو. «امید زنجان» قزئی، ۱۳۷۵-جی ایل، ۲۱ شهر یورده (۱۱ سئنتیابر ۱۹۹۶)، ۱۳۷۵-جی ایل، ۲۸ شهر یورده (۱۸ سئنتیابر ۱۹۹۶)

۲- شامیل اوف علی. باکی بیر ده دؤنمگینه اجل آمان وئرمه‌دی. «مخالفت» قزئی، ۱۹۹۶، ۲۱ آوقوست، نمره ۶۳ (۴۶۳)، ص. ۸۰.

۳- کمالی علی. قارا بولوتدان چیخان آی-تیلیم‌خان. «وارلیق» ژورنالی (تهران)، ۱۹۸۱، سای ۲۵، ص. ۵۱. کمالی علی. ساوه تورکلرینین بؤیوک شاعری: تیلیم‌خان-۱، ۲ (کارا بولوتدان چیکان آی). آکتاران نشره حاضرلایان: یاووز آک‌پینار. کارداش ادبیاتلار (ارزوروم)، ۱۹۹۷، سای ۳۸، ۳۹، ص. ۹-۱۷، ۲۶-۲۹.

جمهوری سینین آیری - آیری بۆلگه لرینده ده شاهسون لرین یاشادیغینی اونوتما مالی ییق. شاهسون لرین هامیسی نین سوی- کۆکو عینی طایفالار دایانمیر. صفوی حکمداری بیرینجی شاه عباس ین (۱۵۸۷-۱۶۲۹) سیاسی مقصدلرله فورمالاشدیردیغی شاهسون ائلری آیری- آیری طایفالاردان عبارتدیر. بئله کی، آذربایجاندا شاهسون ائلی دورسون خوجالی لار، مستالی بئیلی لر، زرجردلی لر، قوزاتلی لار، اینانلی لار، رضابئیلی لر، پولادبئیلی لر، تالیش میکاییل لیلار، نوروزبئیلی لر، قوجابئیلی لر و باشقالاری. طایفا، تیره و قولدان عبارتدیرسه^۱ ساوه بۆلگه سینده یاشایان شاهسون ائلی افشار، خلج، بایات، قاراقویونلو، دؤگر، موسول، بوزچالو، القوتلو، لک، آروخلو، اینانلی، ساتلی، چلبی، سولدوز، قارلوق و باشقا طایفا و تیره لردن فورمالاشیب^۲.

۴۰۰ ایله یاخین بۆلگه نین اساس گوجو اولان، ائلات حیاتی یاشایاراق، یابدا یایلاغا، قیشدا قیشلاغا کۆچن شاهسون لرین طایفا قانونلاری بیرمی یوز ایل لیکن ضعیف لمگه باشلاییر و ایکینجی دونیا ساواشیندن سونرا تدریجاً اوتوراق حیاتا کئچیرلر.

قافقاز، روسییا طرفیندن اشغال ائیلندن سونرا آذربایجانین قوزئی ایله گونئی آراسیندا علاقهلر ضعیف لسه ده، تام کسيلمه میشدی. آما خراسان، شیراز، ساوه اطرافیندا یاشایان تورکلرله علاقهلر، دئمک اولار کی، تامامیله کسيلمه میشدی. همین بۆلگه لرده یاشایان قاجارلارین، قاشقالارین، شاهسون لرین، افشارلارین، خلج لرین و باشقا طایفالارین دیالکتلری، فولکلورو، عادت- عنعنه لری لایقینجه اؤیره نیلیب، تحلیل ائدیلمه میشدی. آذربایجان مستقل لیک الده ائتدیکدن سونرا دا علاقهلریمیز لازیمی سویه ده قورا بیلمه دیک. هله ده آراشدیربیجلاریمیز همین بۆلگه لرله علمی سفرلرله گئدیپ، ماتریاللار توپلایا بیلیمیرلر؛ بونا گؤره ده، علی کمالی نین توپلادیغی ماتریاللاردان یارارلانماق اولدوقجا اؤنملی دیر.

علی کمالی نین آرشویونده گوردویوم «کوراوغلو» دستانین ماتریاللارینی آشاغیداکی کیمی، قروپلاشدیرماق اولار:

۱) قارا مرگبله، سلیقه لی خط له آ- ۴ فورماتلی کاغیذا یازیلیمیش، اوزرینده ایشلنمیش بیر متن. متن ین ایلك ایکی صحیفه سی ال یازمانین پاسپورتو رولونو اویناییر. بیرینجی صحیفه نین باشیندا تاریخ: ۱۳۵۳/۴/۱۲ ه.ش (میلادی ۳ اییول ۱۹۷۴) یازیلیب. آردینجا نظم له یازیلیمیش ۱۴ مصرع دا دستانین یازیا آلینما سببی و شرایطی تصویر ائدیلیلر:

۱- آ.س.ی. ASE. اون جیلده، «آ.س.ی.» نشریاتی، باکی، ۱۹۸۷، س. ۴۷۸.
۲- کمالی علی. قارا بولودان چیخان آی- تیلیم خان. «وارلیق» ژورنالی (تهران)، ۱۹۸۱، سایه ۲۵، س. ۵۳.

يازاڭام من بو حكايتى بو گون قارداشوما،
ايكى ايل دور كى، سالوب دۇرد دفعه مينت باشوما.
عهد ائدوب اوچ گنجهده وختىمى دوتدوم اۋزوم،
يازموشام، وار بو كتاب ايچره نه هنگامه سۇزوم

مصراعلارى ايله باشلايان نظم بيتديكن سونرا نثرله يازير:

«آى داستانوم اوخويان و طاليب اولان دين قارداشلاروم!» «كوراوغلى» داستانى ۱۲
مجلس دور. هر مجلسى بير داستان، ائشيدمهلى حكايتلر وار. ۱۱ داستانوى يازموشام.
... اون ايکينجى جلدى تاكنون يازيلموشدى. بو تاريخدن اونى يازارام.»
بورادان آيدين اولور كى، «دوستو- عزيزم، آغاى «غلام حسن» فرزند «محمد حسن»، ساكن
«موساخانى بولاغى» دئيه تانيديلان شخصين سفاريسى ايله يازيلميش «كوراوغلو» داستانى نين
بو قولون اوچ گنجهيه يازديغى و «بو حكايت تاكنون هئچ عاشيق بيلمىوب» قئيدى وار.
بو قئيدلرله ياناشى كاتيب اۋزونو نظم پارچاسيندا «تانييوللار منى، عالمده جهان
انجمنى»، نثرله ايسه، اسلام افشار خلجى كيمى تقدیم ائديب. سوندا تاريخ: ۱۳۵۴/۸/۲۹
ه.ش (ميلادى ۲۰ نوياير ۱۹۷۵- جى ايل) قئيدىنى قويوب. سوندا ايسه «اسلام افشار. فى
تاريخ ۱۳۵۴/۸/۹» يازيليپ.

ال يازما دا كى، شعرلردن ايكى سينده افشارين آدى آشاغيدا كى كيمي، حالالدير:

سۇزلرومى افشار چكر اشاره،
اوخويانلار شعر و غزل دئييلر.

اشعارى يازولور افشار زمانى،
اوخو سن خط و نشانى، كوراوغلى

افشار بو داستانى هئچ بير عاشيق بيلمه ديگينى يازسا دا، اونا اينامسىز ياناشماق اولمور.
بئله كى، اۋزونون يازديغى قولدا آشاغيدا كى، بندلر وار:

كوراوغلى يئتيشوب بو ساعات جانا،
وورون- چاپون دلى لريم، هر يانا،
دئسون عابباس بو سۇزلرى يازانا،
اوندان بيرجه خبر آلون گتورون.

منم حقیقت عاشیغی،
مجلس لرون یاراشیغی،
عاباسون قلبی، ایشیغی،
دوعا اوخو سحر سنه.

«دئسون عاباس بو سۆز لری یازانا» و «عاباسون قلبی، ایشیغی» مصراعلاری آچیق-آیدین داستانی عاشیق عاباسین سۆیله دیگی و حتی میصراعلار آراسیندا اؤزونو ده تانییدیگی گۆرونور.

«کوراوغلی نون تورکمن سفری» قولونون کاتبی یازیر: «قرار بودور، دستان اولدن تا آخیرا جک یازولسون. چون «عاشیق جنون» چاملی بئلدن قهر ائدوب گئتمیشدی تورکمن ویلایتینه و اونون دستانون یازموشام. عاشیق عاباس نواره سالوب». بونلار دا اساس وئریر کی، افشارین، عاشیق عاباسین یا اؤزوندن، یا دا لئنته یازدیردیقلاریندان یارالاناراق بو قولو قلمه آلدیغینی سۆیله یک. چوخ تأسف کی، «عالمده جهان انجمنی» اولان ای. آ. خلجینی نه بیز تاپا بیلدیک، نه ده علی کمالی ایله بیرگه ایشله ینلر.

«کوراوغلی نون تورکمن سفری» قولونون باشلانغیچیندا کی، کاتب قئیدینده متنینه نه واخت، هارادا، کیمدن توپلادیغینی و کیم طرفیندن یازیا آلدیغی حاقیندا بیر بیلگی یوخدور. «کوراوغلی نون تورکمن سفری» کی، اون بیرینجی دستان دور، دوباره یازارام قئیدیندن بئله آنلاشیلیر کی، ۱۰ قول یازیلیب ایمیش. ایندی ایسه ۱۱- جی قول یازیلیر. «دوباره یازارام» ایفاده سینده ایسه، آنلایا بیلمه دیک داستانی یازیا آلان ۱۱ قولون هامیسینی دوباره، ایکینجی دفعه یازیب، یوخسا یالنیز ۱۱- جی قولو ایکینجی دفعه یازیب. بو متن افشارین یازیا آلدیغی ایله دیل و اوسلوب باخیمیندان یاخین اولسا دا، موضوع جا بیر- بیریندن فرق لیر.

«دستان کوراوغلو و نیگار خانیم» ال یازماسی «ائشیدنلر و آغایی کمالی نین سالوغونا» قئیدیه بیتیر. بورادان آیدین اولور کی، علی کمالی نین سفارشی ایله یازیلیب. آما نه واخت، هارادا، کیمدن توپلادیغینی و کیم طرفیندن یازیلدیغینا دایر هیچ بیر بیلگی یوخدور.

۲) «کوراوغلو» داستانی نین بیر نئچه قولو دا دوز خطلی مکتبلی دفترینه قارا مرگب له، سلیقه لی شکیده یازیلیب. ساوه اطرافیندا یاشایان تورکلرین لهجه سینده یازیلدیغیندان و اوزرینده دوزه لیشلر ائیلدیگیندن چتین اوخونور. ال یازما دا کی، «دستان کوراوغلو و نیگار خانیم»، «ائیوازین دورنا گتیرمگه گئتمه سی»، «کوراوغلونون شیلات سفری» مجلس لری،

قوللاری تام، «کوراوغلونون سردار پاشا دستانى» ایسه یاریمچیق دیر. نه واخت، هارادا، کیمدن توپلانديغینا و کیمین یازیا آلديغینا دایر هئج بیر قئید یوخدور.

(۳) ۲۰-۳۰ ایل اول لر قلمه آلینمیش ۱۸ صحیفه‌لیک بیر قاریشیق ال یازمانین سونوندا «علی خان قاسیمی» قئیدی وار.

بوندان باشقا ۲۰ صحیفه‌لیک «کوراوغلونون.....قورتارماق دستانى» ۲۴ صحیفه‌لیک «دستان ائیواز کی، ایستیر گنده.....کوهونا»، ۴۳ صحیفه‌لیک «ائیوازین دورنا گتیرمگه گنتمه‌سی»، ۳۵ صحیفه‌لیک «کوراوغلونون ائیوازی گو‌تورمک دستانى» ۳۰ صحیفه‌لیک «کوراوغلو عاشیق جنون دان ائیواز خانین.....»، ۱۷ صحیفه‌لیک «کوراوغلونون شیلات شهرینده کی....»، ۱۷ صحیفه‌لیک «کوراوغلودان شعرلر»، ۲ صحیفه «کوراوغلونون استامبول سفرى»، ۱۲ صحیفه باشلیق سیز ال یازمالار دا تاریخه و یازیا آلانین آدینا، سؤی آدینا راست گلمه‌دیک.

(۴) ۴- فورماتلی کاغیذا، قازا مرکبله، سلیقه‌لی خطله کؤچورولموش، هر بیرى ۲۵ صحیفه «کوراوغلونون تورکمن سفرى» و «عاشیق جنونون چملی بئلدن قاچماسی» قوللاری یازیلیمیش و سوندا «سؤیله‌ین: افشار» قئیدی وئرلیمیشدی. بو قئیددن بئله آنلاشیلیردی کی، افشار سؤیله‌ییب، کیمسه یازیا آلیب. متنین دیلی بوگونکو یازیلی ادبی دیلمیزه چوخ یاخین دیر. بو دا متنین افشاردان یازیا آلیندیغینا شوبهه دوغورور. حسین محمدخانی گونئیلى نین علی کمالی ایله بیرگه ایشلدیگیندن خبردار ایدیم. اونا گؤره ده ۲۰۰۳- جو ایل یانوارین ۱۱- ۹ ده باکی دا کنچیریلن «اورتاق تورک کنچمیشیندن اورتاق تورک گلجه‌گین» فولکلور کنفرانسینا گلمیش ح.م. گونئیلى یه منده اولان ال یازمالاری گؤسترديم. سلیقه‌لی خطله کؤچورولموش ال یازمالارین اونون اولدوغونو، ۱۹۹۵- ۱۹۹۰ جی ایللرده علی کمالی نین تاپشیریغی ایله چاپ اوچون حاضیرلادیغینی سؤیله‌دی. رئداکته زامانی ادبی دیل نورمالارینی اساس گؤتوردیونو، متنلرین دیل اوسلوبونو قورومادیغینی بیلدیردی.

علی کمالی نین آرشیوینده گؤردیوموز ال یازمالارین بیزده صورتی اولمایانلاری دا وار. اونلارین دا سؤیله‌ییدن قلمه آلیندیغینی، یوخسا هر هانسی بیر ال یازمادان کؤچورولدویونو معین لشدیره بیلمه‌دیک.

(۵) هر بیرى بیر ساعاتلیق ۷ کاستته «کوراوغلو» دستانى نین قوللاری سؤیله‌نیلیب. دؤرد قولون هر بیرى بیر کاستته یئرلشدیریلیب. کاستلر کؤچورولرکن، باشلانغیچیندا و سونوندا

سس قيرقلىغى يارانيب. بو حالا كاسستين بعضى يئرلرينده ده راست گليينير. سؤيلىه نين كيملىگى كاستلردن بيلينمير.

دولاشيق ليقلارلا آيدىنلىق گتيرمك اوچون سؤيلىه ييجى ايله گؤروشمك لازيم ايدى. اونو تاپماق ايسه او قدر ده آسان اولمادى. اوزون ايللر سوراقلايدقدان سونرا ح. م. گونئىلى سؤيلىه جى نين عاشيق على اكبر اولدوغونو يازدى. تهراندا ۲۰۰۴- جى ايل دئكابریندا كئچيريلن سيمپوزيوما گئدركن عاشيق على اكبر له ده گؤروشمگى پلان لاشدیردیم. دئكابرین ۳۱- ده ادبياتيميزين و ديلمیزين وورغون لاريندان ح. م. گونئىلى، درويش بهروان ايناللى، عسكر ياشيللى و عاشيق احدله بيرليكهده حاضیردا كرج ياخين ليغیندا كى، سيدآباد كندینده ياشايان عاشيق لا گؤروشدوك. عاشيق على اكبر قوربانى نين چاليب- اوخوماسینی، دانیشیغینی لئننه آلماق اوچون اؤزوموزله كامئرا و ميكروفون دا گؤتورموشدوك. ياخشى كى، «كوراوغلو» دستانى نين لئنتنن كاغیذا كؤچوردويوموز متن و عاشیغین على كمالى اوچون سؤيلىه دیگی لئنتلر ده يانیمیزدا ایدی.

لئنتنن كاغیذا كؤچوردويوموز متنده كى، پراكندهلگی و آنلاشیلمازلیغی آرادیان قالدیرماق اوچون عاشیق على اكبره مراجعت ائتدیك. بیزی مهربان و قوناق پرور قارشیلایان عاشیق یازی یا آلدیغیمیز متنلری ائشیدنده یاد- یاد اوزوموزه باخیردی. سانكى بو متنلردن اونون هئچ خبری یوخوموش. عاشیق على اكبر دستانى یازی یا آلدیغیمیز کیمی سؤيلىه مدیگینی بیلیردی. لئنتلری سسلندیرمك زوروندا قالدیق. عاشیق حئیرتلندی. صمیمی اعتراف ائتدی كى، ۱۹۸۸-۱۹۸۶ جى ایللرده سؤيلىه دیکلرینی اونودوب.

بیز اوندان لئننه قولاق آساركن آنلایا بیلمه دیگیمیز و فیکیر دولاشیقلىغی اولان پارچالاری یئنی دن سؤيلىه مه سینى خواهش ائتدیك. عاشیق لئنتنده كیندن نسبتاً فرقلى بیر واریانت دانیشماغا باشلادی. اونون سؤيلىه دیکلرینی یئنی دن لئننه كؤچورسئیدیک یازی یا كؤچوروب، چاپا حاضیرلادیغیمیزدان فرقلى بیر واریانت یاراناجاقدی. بونا ايسه عاشیغین هوسى و واختی یوخ ایدی.

عاشیغین یاردیمی ايله كاغیذا كؤچوردويوموز متنده كى، پراكندهلگی و آنلاشیلمازلیغی آرادیان قالدیرا بیلیمه جگیمیزی گؤزدوك. اودور كى، دستانى کیمدن اؤیرندیگینی، محلی سؤزلرین معناسینی خبر آلدیق و بعضی پارچالاری تکرار سؤيلىه مگی خواهش ائتدیك. عاشیق على اكبر قوربانى اوستادینین ساوه نین سنگک مرغئی كندیندن (تیلیم خان دا بو كندده دوغولوب) عاشیق ابوالقاسیم اولدوغونو و اوندان ۲۰- جى یوزایلین ۵۰- جى ایللرینده ۱۸ دستان اؤیرندیگینی سؤيلىه دی.

عاشیق علی اکبر دن «کوراوغلو قاری ایله هارادا گۆروشوب؟»- دئییه سوروشدوق. ال یازمالار داکى، متنلرده «دستان کوراوغلو و نیگار خانیم» دا و «کوراوغلونون تورکمن سفرى» نده کوراوغلونون قارى ایله گۆروشدویو یازیلیب. سیز ایسه «بو کوراوغلونون دمیرچی اوغلو سفرى ایدی کى، عرض ائله دیم» قولونو دانیشارکن کوراوغلونون قارى ایله گۆروشدویونو سؤیله ییرسینیز»- دئییه خبر آلدیقدا گولومسیرک دئدی کى:

«اورادا ائله بیر یالنیش لیق یوخدور. کوراوغلونون قارى ایله، چرچی ایله گۆروشلری و اونا بنزر ایکینجی درجه لی سوژتترلرین هانسی قولدا سؤیلنمەسى مجلسده کى لردن، واختدان و عاشیغین اووقاتیندان آسیلی دیر. مجلس ایکی گون داوام ائده جکسه، عاشیق دا «کوراوغلونون دورنا سفرینین دستانى پایانا چاتیر» ی باشلا ییب سا اونا کوراوغلونون قارى ایله، چرچی ایله گۆروشمە سینی و یا علاوه بزکلر وئرمگه امکانی اولمور. دستانین کیچیک قوللارینی دانیشدیقدا ایسه واختی دولدورماق اوچون بئله علاوه ائدیریک.

مجلس ده ایلشنلر یاشلی، اوتوروشموش آدمالار اولاندا دا، کنده تک یاشایان ائل آغبیرجگی اولاندا دا «اونون خطیرینه دیر» دئییه قارى ایله گۆروشمە سینی دانیشمیریق. عاشیغین اؤزونون اووقاتی جدی اولاندا دا آلاهدان، پیغمبردن، ایگیدلیکدن، دوزلوکدن، دوغرولوق دان اوخوماقلا واختی دولدورور، شن احوالدا اولدوقدا ایسه او جور گولوش دوغوران پارچالارا اوستونلوک وئیر.

مجلس ده کیملرین ایلشدیگینه ده عاشیق لار چوخ اؤنم وئیرلر. کوراوغلو و اونون دلی لرینین آدینی دئیشمە سک ده، دوشمنلرینین آدی، مجلس ده کى، نفوذلو بیر شخصین آدیلا عینی اولدوقدا، اونا حرمت علامتی اولراق دئییشیر، اساساً ده هم قافیه باشقا بیر آدی چکییریک. بعضاً چالیب- اوخودوغوم واخت مجلسه جعفر آدلی بیر نفوذلو شخص داخل اولدوغونو پیچیلتی ایلا منه چاتدیریلار سا، اوندان سونرا جعفری، صفرله عوض لمیشم. آیری- آیری مجلسلرده دستان دانیشارکن آدلاردا بو جور دئییشیک لیگه راست گلسن، بیل کى، مجلسده ایلشن نفوذ صاحیلرینین آدیلا باغلی دیر».

عاشیق علی اکبرین دئدیکلرینی بوتون واریانتلارلا تطبیق ائتمک اولمور. بئله کى، ایستر اونون دانیشدیغی «بو دا ائیوازین دورنا سفرینین دستانى ایدی کى، پایانا چاتیر» قولوندا، ایسترسه ال یازما دا کى، «ائیوازین دورنا گتیرمگه گئتمە سى» قولوندا صحبت حسن پاشا دان گئتدیگی حالدا، بیردن موضوع دئییشیر. دلی لری مئیداندا آسماغا گتیرنده کوراوغلو:

سنه دئییم جعفر پاشا،
مصطفی خان یولدادی.

سنه دئيم جعفر پاشا،
 بو مئيدان ياخچى مئيداندى.
 دئيه اوخوبور.

ال يازمادا كى، «بو دستان عاشيق جنون قاچماغى دستانيدى» يندا دا يوموغ احمد دئير:
 «قاز و اوردك بو ماحالدا تاپولماز. ارزوم دا جعفر پاشانون گؤللو باغوندا اولار. اورا دا گيدماق
 موشكول دور. چوخ چتين داغلار قاباقدا وار. خطرلى يوللارى وار دور و بيرده جعفر پاشا بير
 قدرتلى پاشا دور.

كوراولغى گلوب دلى لرى چاغوروب دئدى:

- كيم گنده بيلور ارزومدان جعفر پاشانون باغوندان قاز و اوردك گتوره؟
 بورادا دا شعرلر جعفر پاشا يا مراجعتله سؤيله نيلير. سوندا يئنه ده حسن پاشا دان صحبت
 گندير.

«دستان كوراولغو و نيگار» دا نيگار خانيم چنلى بئله چاتاندا، اونو قارشىلايان دلى لر
 آراسيندا ائيوازى نشان وئرمه سيني كوراولغودان خواهش ائدير. بورادان بئله آيدين اولور
 كى، نيگار خانيم ائيوازين شان- شؤهرتيندن خبردار دير. اكثر واريانتلاردا ايسه اؤولادى
 اولماديغينا گؤره كوراولغو گنديب، ائيوازى گتيرير و نيگار دا اونو اوغول لوغا گؤتورور. بئله
 فرقلى ليكلره آيرى- آيرى عاشيقلارين سؤيله ديكلرينده دئيل، بير عاشيغين سؤيله ديگى
 آيرى- آيرى قوللاردا راست گلنير.

عاشيق على اكبر حمزه نين قيرآتى آپارماسيندان سونرا، كوراولغونون ناراحات ليغيني
 تصوير ائندنه، نيگار خانيمين ديليندن دئير:

«بؤللو سردار، كوراولغو چوخ ناراحات دى. بو سؤزلر ايلن اصلا گرفتارلىق طغيان ائير،
 بئله سى. ييغيلين بونون اورگين آلين. قيرآت اليندن گنديب، ديوانا اولاجاقدى»
 عاشيق دلى لر ين باشى، سردار كيمي تانيتديغى «بؤللو سردار» حاققيندا «بو دا ائيوازين
 دورنا سفرينين دستانى ايدى كى، پايانا چاتير» قولونو دانيشاركن، ايكي باشلى دانيشير.
 دورنا اووونا، ائيوازلا بير ليكده، دميرچى اوغلونون، عيسى باللى نين، بؤللو سردارين گئتديگيني
 سؤيله ين عاشيق، بؤللو سردارين ايكي طرفه ايشله ديگيني سؤز آراسى قئيد ائتمكله قالمير،
 سوندا ائيوازين ديليندن دئير:

بۇلو سردار بوردان قاچوپ،
باشىمىزدا بلا آچوب.

«بو داستان دا كوراوغلونون بۇلو سردارى آختارماغىدى» قولوندا ايسه كوراوغلونون دليله
بۇلو سردارى آختارىب، تاپمالارنى امر ائدندە دميرچى اوغلو و دلى لرين بير چوخو اونو
تانىمادىقلارنى دئيرلر. كوراوغلو بۇلو سردارى آختارماغا گئدندە استانبولدا قارشىلاشپلار.
كوراوغلو اونو تانىسا دا، بۇلو سردار كوراوغلونو اوخشادير. آما تام يقين ليكله كوراوغلو
اولدوغونو دئيه بيلمير. بۇلو سردار چنلى بئله هجوم ائتمگه قوشون توپلاياندا، ائىوازلا
دميرچى اوغلو اونون دسته سینه قوشولور. بۇلو سردار ايسه اونلارن كوراوغلو دلى لريندن
اولدوغونو تانىمير.

اوزون ايللرله آپارديغيميز مشاهدەلردن و عاشيق على اكبرين صحبت لريندن بو قناعتە
گلميشيك كى، عاشيقلار داستانين اساس سوژئتينى ياددا ساخلاير، ايکينجى درجهلى
دئتالاردان ايسه مجلسن و اؤزون احوال - روحیه سینه اويغون اولراق استفاده ائديرلر.
ايکينجى درجهلى سوژئتلرين آدلارنى هانسى قولاً مناسب بيليرلرسه، اورادا دا ايشله ديرلر.
چاپا حاضيرلايدىغيميز واريانتدا:

سفر اولدو داغيستانا،
منيم لن گندن، گلسين،
نامرد مئيدانا گيرمه سين،
مرد باده سين ايچن گلسين.

- كيمي شعر پارچالارينا، ائله جه ده توركمينستان ايفاده سینه دفعه لرله راست گلنير.
«كوراوغلو» داستانين پارس و تبريز نسخه لريله مقايسه لى تحليل اونو گؤسترير كى،
ايستر داغيستان، ايسترسه توركمينستان بوگون كو، انضباطى اراضى واحدرى آنلاميندا
دئيل، داغليق يئر، توركم لر ياشايان يئر آنلاميندا ايشله ديلىر. بونو بيلمه ين عاشيق
على اكبر داستانى دانىشاركن توركم لردن صحبت آچاندا اونو توركمينستان لا
اويغونلاشديرماغا چاليشاراق، «توركم صحرأ» ايفاده لرينى ايشله دير. نشره حاضيرلايدىغيميز
واريانتلاردا ائىوازىن قاشقاي توركم لريندن اولدوغو اؤزونو قاباريق بوروزە وئرير.
(۱) عاشيق على اكبرين لئنته سؤيله ديگى قوللار بونلاردير: «بو كوراوغلونون چملى بئله

گلمگیدی و عرب ریحانی گۆرمگی دیر»، «بو دا کوراولونون دیگرماندا قیرآتی حمزه یه وئرمگی و اونو گئری آلماقی دیر»، «بو کوراولونون نیگار سفری ایدی کی، دستانی نیگاری گئندی گتیره»، «بو دا کوراولونون ائیواز دستانی ایدی کی، گئندی ائیوازی گتیردی»، «بو کوراولونون دمیرچی اوغلو سفری ایدی کی، عرض ائله دیم»، «بو دا ائیوازی دورنا سفرینین دستانی ایدی کی، پایانا چاتی»، «بو دا ائیوازی تورکمنه گئتمگیدی و آتا، آناسینی توپونا دعوت ائتمگیدی»، «بو دستان دا کوراولونون بۆلو سرداری اختارماغیدی»

قوللارین آدلانديريلماسی «کتابی دده قورقود» ون بوی لارینین آدینی، م. فضولی نین «لیلی و مجنون» پوئماسی نین فصیللرینین باشلیق لارینی و باشقا اورتا عصر قاینقلارینی یادا سالیر. مضمونجا دا بیر اوخشارلیق وار. بئله کی، «دده قورقود» بوی لاریندا اولدوغو کیمی، عاشیق علی اکبر ده بیر نئچه قولون سونوندا دستانین آدینی چکیر. عاشیقین سؤیله دیگی قوللارین هئج بیرینده «عاشیق جنون» آدی چکلمیر. بونو دقت سیزلیک کیمی قیمت لندیرمک اولماز. چونکو، سؤیلیجی بیر نئچه دفعه کتابدا «عاشیق جنون» ون آدی اولدوغونو، لاکین یاشادیگی بۆلگه ده یایلمیش «کوراولو» دستانلاریندا بئله بیر آدین اولمادیغینی سؤیله ییر.

ایرندا «کوراولو» دستانین بیر نئچه نشری اولسا دا، عاشیق علی اکبر ین «غلام حسین صدری افشار» ین ۱۳۴۷- جی ایلده (میلادی ۱۹۶۸) تهران دا کی، «این سینا» نشریاتیندا چاپ ائتدیردیگی کتابلا تانیش اولدوقلارینی اؤیرنیک. بو دا «همّت علی زاده» نین باکی دا ۱۹۴۱- جی ایلده «آذرنشر» ده چاپ اولونموش کتابی اساسیندا چاپا حاضر لانیب.

لاکین «اسلام افشار خلیج» ین یازیا آلدیگی قوللاردا عاشیق جنون حادثه لرده فعال اشتراک اندیر، شعرلر سؤیله ییر، چالیب اوخویور. «ای. آ. خلجی» اؤز شعرلرینی ده یازیا آلدیگی قولدا وئیر و باشقا بیر قئیدینده بونو عاشیق لارین دا اوخودوغونو سؤیله ییر. بو دا اونو گؤستریر کی، بۆلگه ده هله ده «کوراولو» دستانین قوللاری فورمالاشماقدا دیر. عاشیق لار و ائل شاعیرلری موضوع ایله باغلی شعرلرینی دستانا علاوه ائده بیلیرلر.

عاشیق علی اکبر کوراولونون ایرانا گلمه دیگینی بیر نئچه دفعه وورغولاییر. اونون ارزوروم اطرافیندا یاشادیغینی و عثمانلی یا سفر ائتدیگینی سؤیله ییر. «بو دا کوراولونون ائیواز دستانی ایدی کی، گئندی ائیوازی گتیردی» قولونو دانیشاندا تورکمن صحرا دان سؤز آچیر. ارزوروم اطرافیندا یاشایان کوراولو ایراندان کئچمه دن تورکمن صحرا یا گئده بیلمزدی. بو دا اونو بیر داها گؤستریر کی، عاشیقین سؤیله دیگی و ال یازمالاردا کی، واریانتلار دا تورکمنستان، تورکمن صحرا، تکجه تورکمن معلوم بیر جغرافی مکان دئییل، عمومیتله

تورکمنلرین یاشادیغی یئر آنلامیندا دیر.

۲) ایستر عاشیق علی اکبرین سؤیله دیگی، ایسترسه ده ال یازمالاردا کی، واریانتلاردا «یوموغ احمد»، «قولو بی» کیمی مارقلی اوبرازلار وار. کوراوغلو نیگار خانیمی گتیررکن، یولدا «قولو بی»ین اوخ آتماغینا حئیران اولور. اونو زورلا آتاسیندان آلا بیلیمیه جگینی گۆردوکده، نیگار خانیم ایشه قاریشیر. آتاسینی، آناسینی دیله توتاراق، «قولو بی»یی اؤزونه قارداش کیمی چنلی بئله گتیریر. «یوموغ احمد» و «قولو بی»ین آدیلا باغلی آیریجا قوللار اولماسا دا، اونلار اکثر قوللاردا ان فعال اشتراکچی لاریدیرلار.

کوراوغلو دلی لریندن بعضیلرینین آدینین سونونا «بالی» سؤزو علاوه ائدیلیلر. عیسی بالی، ایئواز بالی، احمد بالی و باشقا گۆرونور، «بالی» سۆزونون ده خصوصی بیر آنلامی، معناسی وار. ۳) بیر قولدا چنلی بئله اولدوغو، حادثه لرده فعال اشتراک ائدیگی گۆسترین دلی، باشقا بیر قولدا هله چنلی بئله گلمه میش تصویر ائدیلیلر. مثال: عیسی بالی نیگار خانیمین خدمتچیسی کیمی اونون مکتوبونو چنلی بئله کوراوغلویا گتیریر. باشقا واریانتدا، نیگار خانیمی گتیرمگه گئندنه کوراوغلو چنلی بئله نظام- انتظارا قوروماغی عیسی بالی یا حواله ائدیر.

۴) بۆلگه ده عاشیق لار اساساً چۆگور چالیرلار. اونلار «ساز» سۆزونو اساساً موسیقی آلتی آنلامیندا ایشله دیرلر. اونلار «چۆور»، «چۆقور»، «چۆگور» کیمی تلفظ ائتدیکلری موسیقی آلتینه تک- تک حاللار دا ساز دا دئییرلر. احتمال کی، افراسیاب بدل بیلی نین «موسیقی لغتی» کتابیندا یازدیغی: «چوغور، بئش سیملی قدیم آذربایجان موسیقی آلتی^۱» ایضاحی دا چۆگوره عایید دیر.

آذربایجاندا گئنیش یاییلمیش قولتوق سازدان آزاجیق بۆیوک اولان چۆگورون قولو نیسبتاً اوزون، سینه تاختاسی ایسه، بیزده اولدوغو کیمی، نیسبتاً قاباریق یوخ، دوز دور. اساساً سککیز سیملی دیر.

۵) بۆلگه نین عاشیق لاری بیزلرده اولدوغو کیمی، سازین کۆکونو تئز- تئز دئییشیرلر. هاوالارین اکثریتینی شور کۆکو اوستونده اوخودوقلاریندان ریتمی دئیشمکله ائفکت یارادیرلار. بونا گۆره ده دستاندا شعرلرین اکثریتی گرایلی دیر، قوشمایا آز- آز راست گلینیر. دیوانی، مخمس، تجنیس و باشقا شعر نوع لرینه ایسه، دئمک اولار کی، راست گلنمیر.

۶) عاشیق مصراعلاردا کی، هئجا فرقینی موسیقی نین آهنگی ایله تنظیملیر. بونا گۆره ده بعضی مصراعلار اؤزوندن اول و یا سونرا گلندن کی، بیر- ایکی هیجا، بعضاً دؤرد- بئش

۱- بدل بیلی افراسیاب. موسیقی لغتی. «علم» نشریاتی، باکی، ۱۹۶۹، ص. ۷۹.

ھىجا فرقلی اولور.

چاپا حاضیرلادیغیمیز متئلرده کوراولونون نسلی و قوهوملاری ایله باغلی ماراقلی فاکتتلار وار. بئله کی، «دستان کورتوغلو و نیگار خانیم» قولوندا ائوینده قوناق قالدیغی قاری کوراولونو هدهلهینده دئییر:

یئدی گون بوینونا آلماز،
هئش کیم بئله قیلیچ چالماز،
عمی سی شعبان نان قالماز،
بیر اوتانماز وار دور اوزو.

زور دئیر باخسین سؤزه،
عبث قوناخ اولدو بیزه،
دده سی میلخور میرزه،
قیرآت اوسته چیخدی گؤزه.

«کوراولونون تورکمن سفری» قولوندا دا دئییلیر:

یالان سؤزوندن اوتانماز،
یئدی گون بوینونا آلماز،
عمی سی شعبان نان قالماز،
هئش یوخدور اوتانان اوزو.

من قوربانام آلا گؤزه،
خشم ائیلیوب، باخدی بیزه،
آتاسی دور خواجه میرزه،
قیرآت اوسته چیخدی گؤزو.

کوراولغی دور، روشن خانای،
منیم بو جیسمیمه جانای،
قئیس قیزی سلبی دور آنای،
قیرآت ووروب؛ سینیب دیزی.

دئدى:

- كوراوغلى، من سنى كاملاً تانودوم. سن روشن على خان خواجه ميرزه نون اوغلو و نصبى^۱ سلبى خانوم قيصرى رومين قیزی و عمى سى آدى شعبان خان. قیرآت ووروب ننه سون دیزی چاتیلوب...

بئله فاکتارلارین سایینى آرتیرماق اولار. واریانتلاردا عرب ریحانین، مصطفی بیین ده ترجمه‌ی حاللارینا، کوراوغلو و ائیوازلا قوهوملوقلارینا دیقت یتتیریلیر. بو فاکتارلار نظر دین کئچیردیکده کوراوغلو آدیلا مشهورلاشان رؤوشن‌ین ساده بیر ایلخچی اوغلو دئییل، اصل‌زاده بیر نسلین، علی خان خواجه میرزه‌نین و قيصرى رومون قیزی صلبى خانیمین اوولادی اولدوغو آشکارا چيخیر.

دستانچی لیق عنعنه‌لریمیزده قهرمانلار ساده خالق‌دان دئییل، اصل‌زاده‌لردن سئچیلیر. قهرمان حتى کاسیب بیر عایله‌نین اوولادی کیمی تصویر ائدیلسه ده، سوندا اونون هانسی سا بیر اصل‌زاده‌دن اولدوغو، مختلف سببلردن کاسیب عایله‌یه دوشدوبو تصویر ائدیلیلر. بو باخیم‌دان علی کمالی آرشویینده کی، «کوراوغلو» دستان‌ی‌نین واریانتلاریندا قهرمانین اصل‌زاده کیمی گؤستريلمه‌سی طبیعی گؤرونور.

نشره حاضیرلادیغیمیز واریانت‌دا صنفی مبارزه اؤزونو گؤستریمیر. کوراوغلونون دوستلاری آراسیندا خانلار، پاشالار، تاجرلر ده وار، کاسیب-کوسوب دا. یعنی کوراوغلو بیر اورتا عصر جنگاوری دیر. انسانلار صنفی مناسبتنه گؤره دئییل، شخصی مناسبتنه گؤره قیمت وئریر. حتى کوراوغلونون قورخوسون‌دان چنلی‌بئلدن قاچمیش «عاشیق جنون» و گئری قایتاراندا تورکمن‌باشی ارکله اونا دئییر: «اگر سنه چب باخا (یعنی کوراوغلویا) گؤزلرین چيخاردارام. و بعد کوراوغلو هئچ وعده من سیز چنلی‌بئله دورا بيلمز».

اونون علی کمالی آرشویینده جدی آراشدیرما آپارماغا امک‌انیمیز اولماییب. اولایلسین کی، اورادا باشقا متنلر ده واردیر. عاشیقین سؤیله‌دیگی «کوراوغلونون دورنا سفیرینین پایانا چاتیر» قولداکی، بیر گرایلی دا «توپو توفنگلر آتولدو» مصراعسی وار. بو دا کوراوغلونون توفنگ چيخدیقدان سونرا مئیدان‌دان چکيلمه‌سی فیکریله اویغون گلیمیر. علی کمالی آرشوییندن آلینمیش ماتریاللاری چاپا حاضیرلایارکن، اوچ فصله آيیردیق. بیرینجی فصلیده عاشیق علی اکبر قوربان‌ی‌نین لئننه سؤیله‌دیکلرینی اولدوغو کیمی کاغیذا کؤچورمگه چالیشدیق.

۱- نصب «ف» کؤک.

ایکینچی فصله مختلف خطله یازیلیمیش ال یازمالاری اسکی الفبادان لاتین الفباسینا چئوریلیمیشلری داخل ائتدیک. بونلار لهجهلرده یازیلدیغیندان بیر- بیریندن خیلی فرق لنیردی. بیز دیالکتولوژی متن حاضیرلاماگی قارشیمیزا مقصد قویمادیغیمیزدان «کوراوغلو» دستانین تبریژ نشرینی چاپا حاضیرلامیش «ای. توفیق قیزی» اونلاری اورتاق بیر مخرجه گتیردی. متن شناسلیق لا و دیالکتولاگییا ایله مشغول اولانلار، آراشدیریجیلار لازیم گلسه فولکلور اینستیتوتونون آرشیونیندن استفاده ائده بیلرلر. اوچونجو فصله علی کمالی نین رهبرلیگی ایله ح.م. گونئیلی نین چاپ اوچون حاضیرلادیغی ایکی قول، اسکی الفبادان لاتین الفباسینا چئوریلیمیش متنی داخل ائتدیک. بو دا معاصر ادبی دیلیمیزه اوغون اولدوغوندان ائله بیر ایضاحلارا احتیاج اولمادی. چالیشمیشیق کی، عاشیغین دستانن نجه سؤیله دیگی، متنین نجه یازی یا آلیندیغی و چاپا نجه حاضیرلاندیغی حاقیندا تصور یاراداق.

«کوراوغلو» دستانین یئددی کاسئته سؤیلنمیش قوللارینی یازی یا کؤچوررکن، تانیش اولمایان لهجهنی آنلاماقدا چتینلیک چکدیک. لئننه بیر نجه دفعه قولاق آسدیقدان سونرا، سؤیله ییجی نین سس آهنگینه آلیشدیق. آما بعضی سسلری یازارکن پربولمه راستلاشدیق. چونکو، الفبامیزدا بو سسلرین اشاره لری یوخدور. اودور کی، سس الفبامیزدا هانسی حرفه داها یاخین سسله نیردی سه، او جور یازدیق.

سؤیله ییجی نین اؤرو ده سسلری ایکی، بعضاً اوچ شکیلده دئییر. مثال: مگر، میر. آیخ، آیاق. عاغل، عاقیل. جاوان نیغ، جاوان نیک، جاوان نیخ. هئچ، هئش. ویلایت، ولایت. ائیواز، ائیوز. دوشمن، دوشمان. اوچ، اوش. هئچ، هئش و ... سؤز سونوندا سس دوشور. مثال: گل عوضینه گه، دوکاندان عوضینه دوکاندا و ... دئییر. سؤز اورتاسیندا سس دوشور. مثال: شهر عوضینه شر، کؤوشن عوضینه کؤوشن، گتیرم عوضینه گرم و س. سؤز اورتاسیندا سس آرتیر. مثال: نعره عوضینه نهره.

عمومیتله، «کوراوغلو» دستانین چاپا حاضیرلادیغیمیز نسخه لرینده آذربایجان تورکجه سی نین دوغو و گونئی دیالکتلرینه مخصوص اولان بیر چوخ خصوصیتلر اؤزونو گؤسترمدکه دیر. بو خصوصیتلر داها چوخ فونتیک سوییه ده سس عوضلنمه لری ایله سجیه لنیر. مثلاً:

او- ای/ u-i : کوراوغلی، اونوتموشدیلار

او- ای/ ü-i : گولیرم، دوشدی

ای- او/i-u : سازونی، باسوب، قالاسون، دانوش، سالوب
ای- او/i-ü : مجلسون، سیفاریشون، وئرسونئر
ی- گ/y-g : گن، دیمدیگوننن، اگمز

«ل» سسی نین «د» یا (دویمازلار- دویمازدار)، «د» سسی نین «ت» یا (آد- آت)، «ز» سسی نین «س» یا (اولماز- اولماس)، «چ» سسی نین «ش» یا (آچدی- آشدی) چئوریلمه سی ده کاراکتریک دیر.

دیلمیزده کاراکتریک اولان سس عوضلنمه سیندن باشقا بیر هیجادا تلفظ ائدیلم ایکی صایتین بیرلشمه سی دا وار. «کوراوغلو» نو سؤیله ین ده بیر هیجادا تلفظ ائدیلم ایکی صایتین بیرلشمه سی- قووشوق سسدن گئنیش استفاده ائدیر. متنی دیالکتولوژی باخیمدان دئییل، فولکلورچولار اوچون حاضیرلادیغیمیزدان اولناری خصوصی اشاره لرله وئرمه دیک. سؤز سونوندا «ن» سسی له «ی» سسی نین قاریشیغی کیمی تلفظ ائدیلم سسی «ی» حرفی ایله وئردیک.

بعضی سؤزلر ایسه بوگونکو ادبی دیلمیزدن فرقلی اولاراق اورتا یوزایل لیکلرین ادبی دیلینده کی، کیمی ایشله دیلیر. مثال: قارانلیق عوضینه قاراتقولوق، وتلاییر عوضینه اوتوشور، اوپمک عوضینه اوپمه لیک، ایکسیسی اوزینه ایکی لری، چالغیچی عوضینه چالچی و ... اولناری دا اولدوغو کیمی ساخلادیق.

عاشیق علی اکبر دستانی دانیشارکن، عرب سؤزلرینی هئچ ده فارس سؤزلریندن آز ایشلتمیر. عاشیغین دانیشیغی آیدین باشا دوشولور. لاکین اونون دئدیکلرینی اولدوغو کیمی یازی یا کؤچوروب اوخودوقدا آنلاشیلمازلیق یارانیر. متنه خلل گتیرمه مک اوچون آیدینلیق گتیرن علاوه سؤز و ایفاده لری [] اشاره سی آراسیندا وئردیک.

متنی چاپا حاضیرلایاندا چاتیشمایان، آیدین اولمایان پارچالاری دقیق لشدیرمک اوچون عاشیق علی اکبرله گؤرشدوکده اونون بیزه دانیشیق لارینی و ایضاح لارینی { } اشاره سی آراسیندا وئردیک. عاشیق اوخویارکن، متنی آیدینلا تماق و یا موسیقی نین ریتیمینه اویغون اولاراق سؤیله دیگی سؤز و ایفاده لر () ایضاره سی آراسیندا یازدیق. عاشیغین موضوعدان کنارا چیخیب ایضاحلار وئردیگی یئرلرده اشاره سی قویاراق سؤیله دیکلرینی صحیفه نین اتک یازیسینا کئچیردیک. لئننده کی، متنلرین باشلانغیجیندا، ایچری سینده و سونوندا سس قیریلیب فیکیر تاماملانمایان یئرلره اوچ نقطه قویدوق.

لئنترلر اوزرینده ایشیمیزی بیتیمیش حساب ائدیگیمیزدن اولناری آذربایجان ملی عمل لر

آكادمياسى فولكلور اينستىتوتونون آرشيويونه باغيشلادىق كى، لازىم گلنده دىل تارىخچىلىرى، دىالكتولوقلار، اتتنوقرافلار ھىمىن ماترياللاردان استفادە اندە بىلسىنلر. متن آنلاشلىقى اولسون دئىھ عرب، فارس سۆزلرىنىن و بعضى محلى سۆزلرىن لغىتىنى حاضىرلادىق. عىنى سۆزلر تكررلانماسىن و ھر صحىفەنىن اتگىندە چوخ يئر توتماسىن دئىھ سونوندا سۆزلوك وئردىك. بوتون بونلار يقىن كى، آرashedىرىجىلارىمىز اوچون دىستانى يىنى دن اينجىلەمگە شرايط ياراداقدىر.

دىستانى نشرە حاضىرلاياركىن، ح.م. گونئىلىنىن چاپا حاضىرلادىغىنى سكىنە غىبىلى يىئوا، قالان ال يازمالارى ايسە، لالە جاوانشىر و ندا نجفى اسكى الفبادان لاتىن اليفباسىنا چئوردىلر. يالنىش لىقلار يول وئرىلمەسىن دئىھ، متلرىن اوخونوشونو ح.م. گونئىلى و آقشىن آغ كمرلى ايله يىنى دن يوخلادىق. لاكىن بو اوخونوشلار و يوخلاملار دا قانع اندىجى دئىلىدى. آ.م.ع. فولكلور اينستىتوتونون ۲۰۰۵- جى ايلدە چاپ اتدىگى «كوراوغلو» دىستانىنى اوخوياندا تردد ائتمكەدە حاقلى اولدوغوموز تصدىق لندى. مرحوم آرashedىرىجى دل آرا على يىئوانىن باشلادىغى ايشى، گنج متن شناس ائللارە توفىق قىزى، تاماملامىشدىر. بو نشرى مكمل ساياراق، نشرە حاضىرلادىغىمىز متنى يوخلاماق اوچون اونا وئردىك. ائللارە خانىم گرگىن امگى ساىھەسىندە چوخلو يالنىش لىقلارى آرادان قالدىردى. بىز دە اونون اوخويوب- دوزلتيديگى واريانتى اساس كىمى قبول ائدر ك نشرە وئردىك. دىستانىن چاپا حاضىرلانماسىندا ف. ائ. ن. افضل الدين عسگراوف ياخىندان اشتراك ائندى و اوخوياراق دىرلى مصلحتلر وئردى. شرق شناس لىق اينستىتوتونون امكداشى ائلمىرا فيكرت قىزىنا دا بىزە گؤستردىگى كؤمگە گؤرە مىننتدارلىغىمىزى بىلدىرىپك.

اثر بیلیمی و کوراوغلو کوراوغلو از دیدگاه سیاسی عبدالعلی مجازی (آسلان)

۱۳۹۶/۱۲/۱۸

آزادی خواهی و استقلال طلبی فردی و ملی و میهنی از قرن‌های گذشته در ایران و در کشورهایی که تحت تسلط دولت‌های دیگر بوده‌اند و همچنین در ترکیه و قفقاز و ... شروع شده و هر از گاهی از یک گوشه این کشورها قیام‌های ملی به وجود می‌آمده و یک پوسته‌ای از جامعه عوض می‌شده و یک کمی از مقام و منزلت فئودال‌ها کاسته می‌شده است. در این اثنا هر چه از موقعیت فئودالیسم کاسته می‌شده، همان قدر هم بر بیداری ملت‌ها خصوصا بر بیداری جوان‌ها افزوده می‌شده است.

از جمله این استقلال طلبی و ظلم ستیزی از سالهای ۲۰۰ قمری به بعد توسط بابک خرم‌دین و غیره شروع شده و با مبارزات حسن صباح، طاهریان، صفاریان تا زمان صفویه و خصوصا در زمان شاه اسماعیل به اوج خود می‌رسد. صحیح است که شاه اسماعیل در جنگ چالدران از سلطان سلیم شکست می‌خورد ولی شهادت و فداکاری‌های جنگ آوران شاه اسماعیل صفوی چنان تأثیری در اذهان جامعه می‌گذارد که، افشاریان و قاجاریان و مبارزات کلنل محمدتقی‌خان پسیان، میرزا کوچک‌خان، امیر کبیر را بوجود می‌آورد. تا اینجا کم کم لایه‌های پوسته فئودالیسم نازکتر و شکننده‌تر می‌شود که در اواخر حکومت قاجاریان، طرح حکومت مشروطه پیش می‌آید و نیز در اثر مبارزات مردم ایران از آن جمله ستارخان و هم‌زمانش و سایر مشروطه خواهان و به خصوص مردم و اهالی تبریز و غرب ایران، قانون مشروطیت (هر چند نیم بند) پذیرفته می‌شود. از مبارزان زمان معاصر در جهت مبارزه ضد فئودالی و ارباب رعیتی خاندان پهلوی، فرقه دمکرات آذربایجان، جبهه ملی، فدائیان اسلام و احزاب و گروه‌ها و نیروهای دیگر را می‌توان نام برد. در نهایت، انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی در ایران حاصل آن آزادی خواهی و ضد امپریالیستی‌های گذشتگان است که در عصر ما به ظهور پیوسته است.

از این قیام‌ها و به نسبت شدت و ضعف ظلم و ستم ملی در جهان، از قرن‌ها پیش، مبارزاتی به وقوع پیوسته و شاید خیلی از آنها شکست هم خورده باشند ولی در بیداری و ظلم ستیزی جامعه‌شان تأثیر گذاشته‌اند، مانند مبارزات برده‌ها «اسپارتاکوس» و «رنسانس

در اروپا» و مبارزات سرخ پوستان آمریکا، انقلابات معاصر مانند هند «مهاتما گاندی»، انقلاب چین «مائوتسه تونگ»، انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه، انقلاب ترکیه «مصطفی کمال آتاتورک»، انقلاب کوبا و مصر و غیره ... همه و همه در جهت براندازی حاکمان و خان‌ها و ارباب‌ها و خلاصی از دست مابشران آنان بوده است.

از کلی نگری که بگذریم، در میان اقوام، بخصوص در غرب ایران و شرق ترکیه و قفقاز، قیام‌های ملی و میهنی و ضد ظلم و ستم و ضد فئودالی بیشماری بوقوع پیوسته و به دنبال آنها ادبیات تاریخی و قهرمانی به صورت داستان‌های^۱ عاشقی توسط مبارزان ملی و گمنام در سرتا سر مناطق فوق بوجود آمده است که یکی از بارزترین آنها، داستان‌های کوراوغلو است که از طرف مردم مورد استقبال قرار گرفته و روز به روز تکمیل‌تر و پخته‌تر گردیده است. این داستان‌ها مانند اینچه ممد، افسانه آغری، اربابهای آغچا سار «یاشار کمال»، حسین کرد شیشتری، امیر ارسلان نامدار، شیرویه و شیر و... کلا در جهت ظلم ستیزی و ضد فئودالی خان خانی و ارباب رعیتی بوجود آمده است. (خاطرات پروفسو غلامحسین بیگدلی ۱۳۵۹ ش - تهران)

داستان‌های کوراوغلو در اروپا و آسیا و خصوصا در جمهوری آذربایجان و کشورهای مشترک‌المنافع روسیه و ترکیه و ایران و توسط دانشمندانی همچون پروفسو محمد حسین تهماسب، پروفسو آزاد نبی‌یوف و دستانسرای شهیر علی قوربان دستانچی و دکتر رحیم رئیس‌نیا و ... به دفعات مکرر چاپ شده است.

اوزن‌بیر حاجی بیگ اوف اوپرای کوراوغلو را نوشته و به صحنه آورده است. نوشتن و چاپ این داستان از سالهای ۱۷۲۰ میلادی برابر با ۱۱۰۰ شمسی و تقریباً در حدود ۳۰۰ سال قبل شروع شده و تا کنون همچنان ادامه دارد. علی قوربان دستانچی در ۱۹۴۹ م برابر با ۱۳۲۸ شمسی داستان‌های کوراوغلو را در باکو، بصورت مکمل نوشته و به چاپ رسانده است. پروفسو م- ح تهماسب هم آخرین بار مجموع نوشته‌های محققین را در ۱۹۶۵ م به چاپ رسانده است. این داستان‌های کوراوغلو عبارتند از ۵ سفر مهم (استانبول سفری- ارض روم سفری- بایزید سفری- قارس سفری و دربند سفری). شرح و بسط این سفرها و جنگ‌های کوراوغلو مملو از اشعار رزمی، عشقی و عاشقی است که

۱- داستان: در ادبیات عاشیقی به نوعی از داستان‌های حماسی و یا عاشقانه گفته می‌شود که از قطعات نظم و نثر است. عاشیق‌ها بخش‌های منشور را نقل کرده، و بخش‌های منظوم را همراه با ساز و آواز اجرا می‌کنند. داستان‌ها حجیم‌ترین آثار ادبیات شفاهی هستند که اجرای کامل برخی از آنها هفته‌ها به طول می‌انجامد. از مشهورترین آنها می‌توان از کوراوغلو، شاه اسماعیل، اصلی و کرم، عاشیق غریب و شاه صنم، توقارقانلی عاشیق عباس و گولگز نام برد. همچنین در فرهنگ عمید چنین آمده است: «داستان» به معنی سرود و نغمه و حکایت و افسانه و نیز داستان در داستانهای شاهنامه نامی است که سیمرغ به زال و رستم داده است. (حسن عمید. فرهنگ عمید، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۳۶، جلد ۲ ص ۱۱۲۳).

عاشق‌ها آنها را در مجالس مهم به عنوان شیرینکاری‌ترین برنامه‌شان اجرا می‌نمایند. علت العلل بوجود آمدن دستان کوراوغلو بدین شرح است.

علی پدر روشن که از جوانی تا پیری در تشکیلات حسن خان به شغل ایلخچی و نگهداری و چراندن اسب‌های حسن خان مشغول بوده و روزی از روزها که اسب‌ها را در نزدیکی‌های دریا می‌چراند، یک‌مرتبه مشاهده می‌نماید که، دو اسب از دریا بیرون آمدند و در ایلخی با دو اسب علی نزدیکی نمودند و برگشتند و به دریا رفتند.

علی آن دو اسب را نشان می‌کند و از این ماجرا به کسی چیزی نمی‌گویی. تا مدت‌ها می‌گذرد، این دو اسب هر کدام یک کره اسب بدنیا می‌آورند. علی آنها را هم نشان می‌کند. این کره اسب‌ها هر روز بزرگتر و بلند تر و کشیده‌تر می‌شدند.

در این زمان پاشای شهر توقات به مهمانی حسن خان ایلخی دار می‌آید و از حسن خان برای خرید، دو اسب طلب می‌کند، حسن خان هم به علی دستور می‌دهد، فردا ایلخی را به صحرا نبرد که پاشای توقات هر بهترین اسبی را که دوست دارد انتخاب کند.

علی که بنظر خودش آن دو کره اسب‌ها از بهترین نژادها خواهند بود و مصلحت این‌است که این دو کره اسب‌ها را به پاشای توقات بدهد، لذا ایلخی را به صحرا می‌فرستد و خود این دو کره را در اسطبل نگه می‌دارد. وقتی پاشای توقات با حسن خان برای انتخاب اسب به اسطبل مراجعه می‌نمایند، می‌بینند، علی فقط دو کره اسب نگه‌داشته است.

پاشای توقات از دیدن این دو کره اسب تعجب می‌کند و به حسن خان می‌گوید:

این است بهترین اسب‌ها که به من وعده داده بودی! و...

حسن خان آشفته می‌شود و می‌خواهد برای این نافرمانی علی را بکشد، لیکن پاشای توقات می‌گوید:

این مرد را نکش، بلکه بلحاظ جریمه انتخاب این دو کره اسب، دو چشم‌اش را در بیاور.

حسن خان دستور می‌دهد، دو چشم علی را داغ می‌کنند و کور می‌کنند.

پس از اینکه، علی نابینا می‌شود، به حسن خان می‌گوید: حالا که چشم‌های مرا به خاطر

این دو کره اسب کور کردید، از بابت بهای چشمانم این دو کره را به من بده.

حسن خان آن دو کره اسب‌ها را به علی می‌دهد...

در این زمان، روشن پسر ۱۶ ساله علی (کور علی) می‌آید، آن دو کره اسب و پدر کوراش را به خانه خودشان می‌برد.

علی کور به روشن می‌گوید: برای این اسب‌ها اسطبل بساز که تا ۴۰ روز هیچ نوری به

آنجا نتابد و هیچ کس هم نتواند به آنجا نگاه کند.

روشن این کارها را انجام می‌دهد و اسب‌ها را در آنجا نگهداری می‌کند. آب و خورد و

خوراک اسب‌ها را یکجا تهیه می‌کند و خود نیز تا ۳۹ روز صبر می‌کند. در روز سی و نهم

صبراش تمام می‌شود و یک سوراخی به اسطبل باز می‌کند و اسب‌ها را نگاه می‌کند، می‌بیند که یکی از اسب‌ها بال دارد و دیگری بال کوچکتری دارد. در این لحظه همین که نگاه می‌کرده، می‌بیند، بال اسب‌ها کم- کم محو شدند و دیگر بالی در بدن اسب‌ها باقی نماند. این عمل را از پدرش مخفی نگه می‌دارد.

روز چهلیم علی با روشن اسطبل را باز می‌کنند و علی دست‌اش را به بدن اسب‌ها می‌کشد، به روشن می‌گوید: این اسب‌ها را کسی دیده‌است و گر نه اینها باید بال می‌داشتند. در نهایت روشن جریان را به پدرش توضیح می‌دهد.

از این به بعد علی دستور می‌دهد، روشن این اسب‌ها را از جاهای باتلاقی، خار و خس دار و سنگلاخ‌ها عبور بدهد و خود علی هم در عبور هر کدام از آن مراحل، اسب‌ها را معاینه می‌کند و می‌بیند، به پاهای یکی از آنها «قیر آت» هیچ چیزی نچسبیده ولی، به پای «دور آت» یک کمی گل باتلاقی چسبیده‌است.

از این به بعد به روشن می‌گوید: اسب‌ها و بار و بندیل‌مان را جمع کن، از اینجا برویم. روشن اسب‌ها را حاضر می‌کند و راه می‌افتند. هر از گاهی علی از روشن می‌پرسد: اینجا چگونه جایی است؟ روشن چگونگی وضع منطقه را به پدرش می‌گوید. آن قدر راه می‌روند تا به محلی می‌رسند که، در بلندای سینه‌کش کوه بلندی است، منطقه سر سبز و چشمه‌ها و آب‌های فراوان دارد. علی می‌گوید: همینجا را اتراق و منزل می‌کنیم که اینجا چنلی‌ئیل است و من اینجا را می‌شناسم. روشن در آنجا برای خودشان خوابگاه و برای اسب‌هایشان اسطبل می‌سازد و زندگی می‌کنند روشن بزرگتر و تنومندتر می‌سود.

روزی علی به روشن می‌گوید: برو فلان جای فلان کوه را بگرد و در آنجا به فلان شکل یک سنگی هست، از آن مقداری بکن و بیاور به من. روشن می‌رود آن قدر می‌گردد و آن سنگ را پیدا می‌کند و تکه‌ای از آن را برای پدرش می‌آورد. علی با دست لمس می‌کند و می‌گوید: درست است و این همان سنگ است. این تکه سنگ را ببر بده برایت یک چاقو بسازند. روشن این کار را انجام می‌دهد. سپس علی می‌گوید برو مقدار بیشتری از این سنگ را بیاور. روشن انجام می‌دهد. علی می‌گوید ببر این سنگ را بده برایت یک شمشیر بسازند. مواظب باش که شمشیر ساز شمشیر ترا عوض نکند، زیرا این سنگ سنگ آسمانی است که از ماه یا از ستاره‌ای کنده‌شده و به زمین افتاده است، مانند این سنگ و مانند آن شمشیر پیدا نمی‌شود و هر وقت رفتی آن شمشیر را بگیری، این چاقو را هم با خودت ببر که اگر شمشیر ترا عوض کرده باشد با این چاقو فلز و جنس آن را امتحان کن روشن همان کار را هم انجام می‌دهد. شمشیر ساز شمشیر روشن را تعویض می‌کند، لیکن روشن با آن چاقوی خودش شمشیر قلبی را می‌تراشد و می‌برد. شمشیرساز مجبور می‌شود، شمشیر اصلی را به روشن بدهد.

بعد از چند سالی علی به روشن می‌گوید: امشب برو در بالای فلان کوه چشمه‌ای (قوشا بولاق) هست، در آنجا باش و به آسمان نگاه کن، در نیمه‌های شب از دو سمت آسمان دو ستاره حرکت می‌کنند و به‌سوی همدیگر می‌آیند و در نهایت در آسمان به هم می‌خورند و منفجر می‌شوند، آن موقع آب این چشمه کف می‌کند، تو از آن آب بخور و صورتت را با آن آب بشوی و مقداری هم به من بیاور.

روشن گفته‌های پدر را انجام می‌دهد و نیمه‌های شب دو ستاره به هم می‌رسند و به هم می‌چسبند و آب چشمه می‌جوشد و کف می‌کند، روشن از آن آب می‌خورد و صورتش را می‌شوید تا بخواهد برای پدرش هم آب بردارد، کف آب می‌خوابد و محو می‌شود.

روشن به نزد پدر می‌آید، جریان را شرح می‌دهد. پدرش می‌گوید: متأسفانه کار درست انجام نشد، زیرا اگر از آن آب به چشمان من می‌چکاندیم، من بینایی خود را باز می‌یافتم. چون آن ستاره‌ها از هر هفت سال یک مرتبه به هم می‌رسند و من هم عمرم کفاف نمی‌دهد که تا هفت سال دیگر صبر کنم، لاجرم چند نصیحت به تو می‌کنم.

اول: چون از آن آب به‌صورت خود زدی، در موقع خشم همه از تو خواهند ترسید.

دوم: چون از آن آب خوردی، صدای تو چنان رسا خواهد شد که در موقع نعره کشیدن، هیچ صدایی به صدای تو نخواهد رسید.

سوم: شمشیر تو از سنگ آسمانی ساخته شده و هیچ شمشیری او را خم نخواهد کرد.
چهارم: اکنون من می‌میرم و نام تو را «کوراوغلو» تعیین می‌کنم که تو باید انتقام من و سایر مظلومان را از ظالمان، خان‌ها و پاشاها بگیری.

در همین آن علی می‌میرد و روشن هم بنام کوراوغلو معروف و مشهور می‌شود و کوراوغلو هم در تمام عمرش پند پدر را آویزه گوش خود می‌کند و با جمع کردن جوانمردان به دور خود تا اواخر عمرش به مبارزه علیه ظالمین (پاشاها، خان‌ها، ارباب‌ها و مباشرینشان) می‌پردازد. گفتنی هستم که تا اوایل اختراع تفنگ و پیر شدن کوراوغلو به مبارزه‌اش ادامه می‌دهد.

♦ ایضاحات:

علی کیشی= از اول جوانی تا پیری در خدمت همین حسن خان ایلخچی بوده.

روشن= پسر ۱۶ ساله علی کیشی که بعداً بانام کوراوغلو مشهور می‌شود.

حسن خان= کارفرمای علی کیشی بوده که به خاطر شیرینکاری خودش در نزد پاشای توقات، دو چشم علی را کور کرده است.

حسن پاشا= حاکم شهر توقات و خریدار اسب و مسبب کور شدن چشمه‌ای علی.

قیرآت= نام یکی از اسب‌های کوراوغلو.

دورآت= نام اسب دیگر کوراوغلو.

کور اوغلو اوسطوره سی

صمد چایلی

«کور اوغلو» داستان ایلله باغلی سورولارین بیر، بودور: «کور اوغلو، تاریخی آدم، یوخسا افسانهوی شخصیت دیر؟» منجه بو قهرمان (قره مان)، نه تاریخی، نه ده افسانهوی کاراکتر دیر. او، هر نه دن اؤنجه اوسطوره دیر. میفیک بیر قهرمان دیر. بو باخیشین گره کجه، دلیل لری آشاغیداکی قونولاردان بللنه بیلر.

اوسطوره دونیاسی گنیش و انگین دیر. قول-بوداغی چوخ، کؤکو درین دیر. اونا گؤره ده یازیمیزا اویغون اولاراق اوسطوره یه بیر اؤنری باخیش گره کلی دیر.

اوسطوره نین زمانی دنیا زمانی دئیل، اؤچون زمانی دیر. زمانسیز دیر. اوسطوره وی داستان «بیر گون واریدی، بیر گون یوخ ایدی» دئییم لر کیمی سؤزلرله باشلانار. زمانسیز زمان دستانین بوتونلویونه کؤلگه سالار. اوسطوره نین یئر و مکانی دا دنیا اوزو یئرلرینه تای دئیل، اونا اوز وئره سی بیر اولایین یئر بللنمیر، تانینمیش قالیر. اوسطوره وی دستانین شخصیت لری، او جمله دن قهرمانی هارادا یاشاییر، هارادا آنادان اولوب، هانسی یئر ده توپراغا تاپشیریلیب، کیمسه یه بللنمیر، تانینمیر. اوسطوره نین زمان و مکانیندان ساوا، دیلی ده بایاغی دیل دئیل. اوسطوره نین دیلی گیزلی دیل دی. آچماز دیل دی. رمزه چولقانیب دیر. بونلاردان ساوا، اوسطوره نین قانون لاری دا، توره لری ده، طبیعت له باغلی دیر. اونون اولای لاری دا تاریخ سیز دیر. اوسطوره افسانه ایلله تاریخه نفوذ آندیب، سیزا بیلر، اما هئچ بیر افسانه یا تاریخ اوسطوره یه سیزا بیلمز. بو دا اولای بیلر کی بیر پارا تاریخی آدم لار، کوتله گؤزنده اوسطوره وی نظره گلر. یوخاریداکی سؤزلره دایاناراق، «کور اوغلو» دستانینی، اوسطوره تانیتیم لاری چرچیوه سینده، بئله یوزوب-یورماق اولار:

«كوراوغلو» داستانى چاغسىز، زامانسىزدىر. ھىچ بىر كۆك اولايىن زامانى، بللى دئىيل. قھرمانىن، ھابىلە او بىرى آدمالار يىن دوغوم، ياشام، اۇلوم چاغلارى تانىنامىش چاغدىر. داستانداكى يىر و مەكانلاردا يىر اوزوندە گۇرونمىزدىرلر. «چىلى بىل» يىن ھارادا اولدوغو اچمازدىر، گىزلىدىر. دىزىز آتى ايله، چۇل آتىنىن جوتلىشمە يىرى بللى اولمامىشىدىر. دىزىز يىن آدى دىيىلمەمىشىدىر. داستان يىزى- گىزلى دىلى، چوخلو سۇزلر و مىصراعلاردا گۇرونمىكدەدىر. دىيىلمەلەردە اشارە اولونان سۇزلر، گۇزە چارپاندىر. بىر سۇز دىيىپ، او بىرى سۇزو آنلاماق، جملەلر يىن چوخوندان بللى اولور.

«كوراوغلو» داستانى مىترائىسىم ايله دە باغلى داستاندىر. مىترا، يا مىسرە گۇى اوزوندەكى مىزان فلەكىدىر. مىزان ايسە، ترەزىدىر. مىترا، اھرىمىن ايله اھورامىزدا اولدوزلارى آراسىندا آراچىدىر. عدالت يارالدىن دىر. «مىسرە» نىن بىلگەسى ايكى تىيەلى قىلىنچدىر. ايناما گۇرە گۇى بولودلارى چاخناشىب، ايلدىرىم شاخانا، ايشىقلى «مىسرە» نى گۇرمەك اولار. اوندىن ساوايى، «دان يىرىندە» دە مىسرەنى گىجە- گوندوزون اورتاسىندا گۇرمەك اولار. او، آغ تانرى ايله قارا تانرى اورتالارىندا عدالت يارالدىر. بونلار او دىمكىدىركى، مىسرە قىلىنچ بىرلىك گىتىر قىلىنچدىر. او دا، كوراوغلو كىمى قھرمانىن ايلندەدىر. بىلە اولاندا دا، «كوراوغلو» اۇزو مىترادىر، اوسطورەيە باغلىدىر. بونو دا آرتىرمالىيىق كى، كوراوغلونون سسى دە باياغى سس دىيىل. او نەرە چكىندە نىچە آدم يىخىلىپ، اۇلور. نىچە كى بولودلار چاخناشانا، گورولتو قوپور، گۇى گورولتوسو دا اورەيە قورخو سالىر. قورخودا اۇلومون، قارداشىدىر.

«كوراوغلو» داستانى توتمىسىم ايله دە ايلگىلىدىر. بو داستاندا آدمالار، او جملەدىن كوراوغلو اۇزو، آت ايله دانىشىرلار، آت قھرمانى دىنلەيىر. اونون ايسىتكلر يىرە يىتىرىر. دىيەندە مىنى قاچىرت، اونو قاچىردىر. «قىرات» كوراوغلودان آيرى دوشىندە، حىزىن- حىزىن شىيەھا چكىر، اونو، يىنى دىن تاپاندا دا سئوينىپ، اوينايىر.

كوراوغلو يالنىز حيوانلا دانىشمىر. او، جانسىزلارلا دانىشىق آپارىر. داغلارلا سۇز قوشوب، اونلار يىن بويونا اوخشور، بولاقلارى، او جملەدىن «قوشا بولاق» ى اۇيور، دانىشىدىر. او طىبىعت آدمىدىر. دىلى شفاھى دىلدىر. ساز چالىر، سۇز قوشور، اوخويور. قىلىنچ ايله گۇرە بىلمە يىن بىر ايشى، ساز سسى ايله گۇرور. ساز چالىپ، اوخويا- اوخويا، دويونلر آچىر، ايشلر اۇنە آپارىر. ساز موسىقى سسى، اونون ياشام سسلىرىنىن اۇنملىسىدىر.

طبیعت دەكى دورلو سسلر، كوراوغلونون ساز تئللريندن دالغالانير، اۆلكه يه سس ساليير. او، ساز ايله «قىراتى» اوينغا گتيرير. تزه نه وورا- وورا سازى قامچى لاييب، ساراي لار آلير، «دميرچى اوغلو حسن» كيمى ايگيدى ده اسيرليك دن، توتاق دان قورتارير. دئمك، «كوراوغلۇ» سازسيز، سۆز سوز، سس سيز، بير ده كى مىسرە قىلىنچ سيز سانىلىمير.

«كوراوغلۇ» نون ايكي آتى آدلىمدير. عادى آت اولمايان بو آتلارين بيرى، «قىرات»دير. قىرات چيفتر قانادلى بير آتدير. يئردن آياقلارين اوزوب، اوچا بيلر. كوراوغلونو بير آن دا يورتدان يوردا آپارار. بو آتين دوغومو دا اۆزل دوغوم دور. يئر اوزونون دوغال، دوغوم لارى ايله فرقلى دير. آيرى دير. دستاندا دنيز آتى ايله چۆل آتى جوتلشسير، قير آت دنيايا گۆز آچير. كوراوغلونون او بيرى آتى «دورات»دير. قىرات، داغ- داش آتى اولدوقدا، «دورات» دا جبر آتدير. يئردە، گۆى ده دورماز بير آتدير. چاپار گنديب، چاپان چاغلار ديرناقلاريندان اود قوپار. يوروتمه گئندنه ده ايبهه سى نين سازين دينلر، سۆزون ائشيدير.

«كوراوغلۇ» سۆزو دستانى، آدلار دوزوم ايله ده اسطوره وى بير دستاندير. قهرمانين اۆز آدى، «اوغ» سۆزو كۆكو اوسته يارانميشدير. بيلديگيميز كيمى «اوغ» شاخه، بوداق آنلاميندادير. بيزيم بولگه ده كى ايكي «اوغلۇ» كندينين آد آنلامى، قوللو- بوداقلى، شاخه لى دئمكدير. بئله اولاندا دا «كوراوغلۇ» آدى، شاخه سيز، بوداق سيز، سونسوز معناسيندا ولا بيلر.

«كوراوغلۇ» ايكي سۆز جوك، بير اكدن يارانميشدير. بيرينجى سۆز، يعنى «كور» سۆزو گۆرمز معناسيندا اولراق، ايشيغى قايتارمايان نسنه يه ده، اشاره دير. بو سۆز، «كور بولاق» چشمه لرى آديندا گۆرونرك، نظرى جلب ائدندير. «كور بولاق» اونا گۆره بو آدلا تانينيركى، سويو داغ دان چيخير. داغ، ايشيغى قايتارا بيلمير. اونا گۆره ده «كور» دور. بئله اولاندا دا داغ بولاغى، «كور بولاق»دير. بونا داياق دثيه، «اوغوز خان» اوسطوره سى نين نچه آدين يادا سالييريق. دستاندا گلن كيمى، «اوغوز خان»ين آلتى اوغلو واردير. گون خان، آى خان، اولدوز خان، گۆى خان، دنيز خان، داغ خان. بو آدلارين بئش ايلك آدى ايشيق دنيانى، آلتينجى سى ايسه قارنلىق دنيانى يادا سالييلار. گون، آى، اولدوز ايشيق سالاراق، گۆى له دنيزده ايشيق قايتاران ديرلار. داغ خان ايسه نه ايشيق سالان، نه ده ايشيق قايتاران دير. اونا گۆره ده «كور» آدلانير. ايناما گۆره، داغ دا ايگيدليك گۆسترن بير قهرمان داغ اوغلودور، كوراوغلودور. بو باخيشدان كوراوغلونو «گوراوغلۇ» آدلانديران لار دا، او بيرى لر تاي فيكىرلشيرلر.

«اوغلو» سۆزۈ نىچە كند آدیندا دا گلمیشدیر. «هسەنو» مئشەسیندە كى «اوغلو» كندى ایلە «سوفیان» بۆلۈمۈندە كى «اوغلو» كندى، اۆلكەنین تانیمنیش كندلىرى دیرلر. اونلاردان ساوايى، «آغاچ اوغلو»، «ئاواوغلو»، «ام اوغلو»، «دین اوغلو»، «خوداوغلو»، «بوز اوغلو» كند و یورد آدلارى دا، اۆز آدلاریندا «اوغلو» سۆزۈندىن فايدالانمیشلار. بونلاردان ساواي، «اوغلان» سۆزۈ دە آتا- آنانین اوغو، شاخەسى، بوداغى حساب اولورلار.

سونوچ بو كى، «كوراوغلو» دستانىنین تمل گۆرۈشۈ، اسطوره دیر. ميفيك باخیش بو دستاندا داخل اولموشدور. اونا گۆره دە دستانىنین چرچیۈهسیندە افسانە، تارىخ، اسطوره قونولارى بىر- بىرىندىن سئچىلمەلى دیر. دستانداكى يئرلرین چوخو، اونون افسانە، تارىخ بۆلۈمۈنە اشارە دیرلر. او دا دوغال و طبعى دیر. اولسون كى بىر اۆلكەنین داغداكى قهرمانى، داغ اوغلو، يا دا كوراوغلو آدىلە آدلانیب، ائل اورەییندە اۆزۈنە يئر آچا بىلسین. بونولا بئلە، كوراوغلو كىمى دستانین اسطورهۈی گۆرۈشلرى، اونو درینلیكلرە آپاریب، اۆزلیكلرین اۈزە چىخاردیر.

دستان کوراوغلو

علیرضا ذیحق

دستان حماسی کوراوغلو، ناپیدا کرانه‌ای به سوی نور و روشنی است و ترنم‌گر ستیزی جاودانه با ظلمت و تاریکی در افق‌های گلرنگ غروب کوهساران دنیایی که افسانه‌هایش نیز- صبور و پر وقار- چون خاک تشنه، خواب سبز نم- نم‌های بهاری را چشم انتظارند.

♦ دستان کوراوغلو

دستان حماسی کوراوغلو، ناپیدا کرانه‌ای به سوی نور و روشنی است و ترنم‌گر ستیزی جاودانه با ظلمت و تاریکی در افق‌های گلرنگ غروب کوهساران دنیایی که افسانه‌هایش نیز- صبور و پروقار- چون خاک تشنه، خواب سبز نم- نم‌های بهاری را چشم انتظارند. کوراوغلو، نامش «روشن» است و یادش حریری از خاطره‌ها در سیلاب جور و ظلمی که با سرشک بی‌پناهان رنگ ارغوان گرفته است. او تناور کوه ایستاده‌ای را می‌ماند که آذرخش تقدیر را، بردبارانه بر دوش می‌کشد و گوهر پیکار را در بطن پرخروش چشمه‌های مواجش، جلا داده و به زلالین نه‌رهای حس و هستی جاری می‌سازد.

«چنلی‌بئل» می‌عادگه راستان و رادان، مأوای عزلت‌اش بود و این بی‌باک مرد کوهساران مه‌آلود را چون عقابی تیز چنگ بر فراز قلعه و باروری چنلی‌بئل، جولان وسلطه‌ای. اسبان‌ش «قیرآت» و «دورات» یال افشان و سُم کوبان مونس و یارش بودند و هر جا که بیدادی بود تازان و خروشان، اربابان جور را هجوم می‌آوردند و طوفانی از آتش را می‌ماندند که ستم خوشه‌ها را به یکباره می‌خشکاندند.

به راستی که رمز و نمادهای دستان کوراوغلو، ابریشمین تار و پود ظرافت‌ها و زیبایی‌اند و تسخیر اوج قله‌های خلاقیت نسلی که سده‌هایی پیش از این نغمه‌خوان نیکی‌ها و فضیلت‌ها بودند.

کوراوغلو، خونباریش چشمان پدر را که ایلخچی خان بود، به نظاره نشسته بود و او را که پدر «روشن» اش می خواند در این برهه، روشنائی چشمان بی سوی پدر گشته بود و دیگر او را در ایل، نه روشن بلکه کوراغلو یعنی کورزاد خطاب می دادند.

اما چشمان پدر، چه دیده بود که به ظلمت آویخت و تقاصی اینچنین داد؟ خان قدر قدرت به میهمانی رفیقی داشت و آن رفیق، هدیه ای خواست از بهترین اسبان ایلخی و خان، ایلخچی اش «علی کیشی» را فرا خواند و اسبانی که مهمتر و بهتر بودند خواست که جدا کند. ایلخچی که با چشمانش دیده بود دریا شکافته و دو اسب از ژرفا به در آمده و با مادیان ها در آمیخته و در آب شده بودند و قیرآت و دورآت را که در آن زمان کره اسبانی نحیف بودند اما از نسل آن دو اسب دریایی، به پیشکش سوی میهمان خان می آورد و اما خان، آن را اهانتی دانسته و می جوشد و به غضب، کوری اش را فرمان می دهد.

کوراوغلو، نامش «روشن» است و یادش حریری از خاطره ها در سیلاب جور و ظلمی که با سرشک بی پناهن رنگ ارغوان گرفته است. او تناور کوه ایستاده ای را می ماند که آذرخش تقدیر را، بردبارانه بر دوش می کشد و گوهر پیکار را در بطن پر خروش چشمه های مواجش، جلا داده و به زلالین نهادهای حس و هستی جاری می سازد.

پدر، روشن اش را برداشت و با کره اسبان، عزم کوه های مه آلود کرد و از پسر خواست کره اسبان را آشیانی سازد و راه هر چه روزن و نور است بر آنان ببندد. نور از اشیان دریغ شد و اما اسبان، تنومند و ستر چون صخره ها قد برکشیدند و روزی به اذن پدر، اسبان رو به خارستان ها نهادند و در قله ها، سم بر زمین کوفتند و بدینگونه چنلی بئل مأواگه آنان شد و بذره های رشادت، خوشه های بشارت شدند و بدینسان هم است که کوراغلو، حصار تنگ تاریخ را می شکند و تالو پرفروغ آوای نیکخواهی اش، در هر عصر و نسلی نمادی از فضیلت می گردد.

«نگار» آن قمری دلتنگ و بی تاب قفس های زرین اشرافیت، آن پریشادخت اقبال و بخت کوراغلو، تاج و تخت شاهی را نفرین می کند و به آوای کوهساران دل بسته و در چنلی بئل، عزم نبردی می کند دوشادوش روشن تا هیچ هزار دستانی را تنگی قفس نیازارد.

کوراغلو، دیگر نه یک نام بلکه ستاره ای می گردد با هفت هزار شهاب رخشنده ای که غریو عدل و دادشان، فلک را به تسخیر خود دارند و هر جا قطره اشکی به خونا دل می آمیزد خشم شان غرنده و مهیب، بر خارزاران پستی و رذالت لهیبی از آتش و رعد می بارند.

دستان کوراغلو، با این ویژگی هاست که دیوارهای ستر قومیت را در هم می کوبد و آوازه جهانی اش گرمی بخش یخ زده پاهای و دست هایی می گردد که زمستان سرد زمان را تجربه

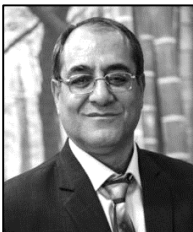
کرده‌اند و رنگینی گلگشت، خواب در چشم دلشان می‌شکند.

در روایت‌های فرهنگ مردمی، کوراغلو دهگانه دستانی است مرتبط و منسجم که هفت فصل آن در قالب سفر شکل می‌گیرد و سه بخش دیگر از خردی و برومندی روشن، همدلی و دوستی‌اش با «عاشیق جنون»- آن خنیاگر سیاحی که دل سپرده به روشن بود و سرسپرده‌اش می‌شود آخر و فرجامین رزم و پیری‌اش نغمه‌ساز می‌کند و زیباترین و سترگ‌ترین نمونه‌های نثر و شعر و فرهنگ شفاهی را کسوتی جاودانه می‌پوشاند.

دراین اثر حماسی، شیپهای قیرآت و نعره کوراوغلو، با شمشیر مصری و غریب‌های دلیران دل سپرده‌اش، آنچنان کوبنده و مؤثر تصویر می‌گردند که گویی هر کدام از این نمادها شخصیت و روحی در لابلای هزار توی دستان دارند. کوراغلو از اسب و دلیرانش چنین سخن می‌گوید:

«شیپه‌اش چون رعد می‌خروشد و بسان سایه‌ای از مرگ می‌گردد با قد فرازش در صحنه‌ی پیکار. سرفرازان شمشیر از نیام برمی‌کشند و طوفانی از شعله می‌گردند. به هنگامی که خرمن سلطان را در و آغاز می‌کنند».

این شیواترین تجلی خیال و خلاقیت مردمی، از فراسوهای تاریخ و اوج اقتدار فتودالیزم، چون نه‌ری خروشان می‌گذرد و با اختراع تفنگ سیر افولی‌اش را در دریای زمان طی می‌کند. کوراوغلو تفنگی می‌بندد و به کندوکاو، از چند و چون‌اش می‌پرسد و چون به اسرارش راه می‌جوید، غروب آفتابی رامی‌بندد که دیگر در روشنای آن، رزم دلیرانه و رو در رو را مجال جلوه‌ای نیست و در حال، نعل از سم قیرآت به در می‌کشد که دیگر عمر مردی و مرادنگی به سر آمده است و به عزلتی راه می‌یابد تا آفتاب به روز دیگر چسان تابد و چاره چه باشد.

کور اوغلو کیملیگی ایله دستانى نین

اؤز لیلیکری

احمد فرهمندی

♦ اؤزت

آذربایجان قوچاقلیق دستانلاریندا خالقین یاشاییشی ایله باغلی تاریخی اولایلاردان، حق-عدالت و آزادلیق اوغروندا آپاردیغی مبارزه لر دن صحبت گئدیر. بئله دستانلارین قهرمانلاری خالق ایچریسیندن چیخمیش جسارتلی ایگید انسانلار اولور. قوچاقلیق دستانلاری کؤکوندن، ائل قهرمانلاری چئورسینده اولان روایتلرله نغمه لر اساسیندا یارانیر. ان تانیمنیش قوچاقلیق دستانلاریندان بیرى ده «کور اوغلو» دستانى دیر.

آچار سؤزلر: دستان، قهرمانلیق، افسانه، اوسطوره، عاشیق، آت.

♦ اؤن سؤز

کور اوغلو دستانى آذربایجان خالقى نین یاشاییشی، مبارزه سى و تاریخی ایله ایلگىلى یارانمیش بیر دستان دیر. کور اوغلو دستانى ائل دستانى اولدوغو اوچون اوزون زامان ائلىن دیلینده، عاشیقلارین سازلاریندا یاشایاراق زامانیمیزا قدر گلیب چاتمیشدیر. اونا گؤره ده ۱۷- جى عصر دن داها قاباقكى قوچاقلیق حادثه لرینین هم ده سونراكى مبارزه صحنه لرینین اثرلرینی اؤزونده داشیمیشدیر. بو دستان قهرمانلیق و عینی زاماندا سئوگی دستانى دیر. اونون بؤلوملری نثر و شعر ایله بیرگه اولموشدور. بو ایکی بؤلوم بیر- بیرینه باغلیدیر و بیرى او بیریسینی بوتؤوله ییر. شعر بؤلومونو هيجایی شعرلر (قوشما، گرایلی) تشکیل وئیر و عاشیقلار طرفیندن ساز چالاراق اوخونور. بو قاشمالاردا قوچاقلیق دویغو- هیجانلاری، ایچ

هۇۋوشنەلرى و جىسارتلىرى بديعى شكىلدە ترنم ائىدلىمىشىدیر. شعر ھمىشە نثر بۇلۇموندە نقل اولونان حادثەلرى تاماملاییر.

دستانداكى شعرلر، قهرمانلىق، غنائى، چاغىرىش، نصيحت، ساتىرىك و...دن عبارتدیر. بو دستان آذربايجاندىن باشقا ديگر تورک خالقلاريندا آنادولو، تورکمن، اۆزبک، قازاخ و حتى ارمنى، گرجى و تاجىکلر آراسيندا يايلىمىشىدیر. يالنىز بو خالقلارين روايتلىرى آز-چوخ بىر-بىرىلە فرقلى دیر و هر بىرىنىن اؤزونه مخصوص خصوصيتلىرى واردیر (ھئيت، ۱۳۶۷: ۶۶).

کوراوغلۇ تورک دونیاسىنىن اورتاق قهرمانیدیر. آکارال تبریزلىنىن «تاریخلر کتابى» اثرینده جلالى دستلریندن ۲۰-دن چوخ باشچیسینىن، او جمله دن کوراوغلۇ آدى خصوصی قئید ائدیلىر. کوراوغلونون ووروشمالارداكى شجاعتله ایگیدلیک، کاسیبلارین دوستو، ظولمکارلارین دوشمنى اولماسى اونو خالق قهرمانینا چئویرمیشدیر (حقى، ۱۳۶۷). تورک خالقلارینین بؤیوک اکثریتی نین (تورک، تورکمن، اۆزبک، قازاخ، باشقیرت، تاتار، قاراقالپاق، آذربایجان تورکلىرى و باشقالارى) شفاهى دبلرینده یئرلشن «کوراوغلۇ» دستانى تونادان بالکانلارا، سیبیردن سوریبیا قدر گئیش بیر جغرافى آلانیندا یاییلیب. یاییلما مقیاسینا، حجمینه و شهرتینه گؤره «کوراوغلۇ» تاییسیز-بنزرسیز بیر دستاندیر کى، واریانتلارینین سایی یوزدن چوخدور.

تورک دؤولتلرینده ادبیات شناسلیغین، داها آیدین دئسم، فولکلورشناسلیغین گلیشمه سینده «کوراوغلۇ» دستانى نین بؤیوک رولو اولوب. اونو تحلیل و تدقیق ائدن یوزلرله (بلکه ده مینرله!) علمى مقاله لر یازیلیب، بیر چوخ مونوگرافییالار نشر ائدیلیب و اون ایللیکلر بویو آپاریلان «کوراوغلۇ» تدقیقاتى (آذربایجاندا «و.خولوفلو»، «ح.علیزاده»، «ح.آراسلى»، «م.ح.تهماسیب»، «پ.افندی یئو»، «ف.فرهادوو»، «و.کوراوغلۇ»، «و.ولی یئو»، «آ.نبی یئو»، «ن.جعفروو»، «م.حکیموو»، «ای.عباس اوو»... و سایماقلا قورتارمايان باشقا مؤلفلری، تورکمنستاندا «ب.آ.کاررى یئو»، اۆزبکستاندا «خ.ت.ظریف اوو» کیمی مشهور ادبیاتشناسلاری، تورکیه ده «د.ییلدیریم»، «پ.ن.بوراتاو»، «ف.بايات» و باشقا عالیملری خاطرلایاق) درینلشدیکجه، علمى ناییلیتلر الدهه ائدیلدیکجه، فولکلورشناسلیق دا دایما گلیشیب، زنگینلشیر. (اؤلچین: ۲۰۱۸)

کوراوغلۇ دستانى دنیانین مختلف دیل لرینه او جمله دن، روس، فرانسه، آلمان و باشقا دیلرله چئویرلمیشدیر. ۱۹-جو عصرین اورتالاریندا ایلک دؤنه اولاراق «الکساندر خودزوکو» کوراوغلۇ دستانینى انگلیسجه یه چئویریپ دنیا یا تانیئتدیردی. او کوراوغلونو تورکمن «تگه»

طايفالاريندان آدلاندير اراق يازير كي ايکينجي شاه عباس دؤورونده (۱۰۷۷-۱۰۵۲هـ/ ۱۶۴۲-۱۶۶۶م). خراساندا دنيايا گليب سونرالار آذربايجانا كؤچوب و سلماس شهرلرينه باغلي اولان «چنلى بئل» آدلى داغدا يئرلشيب، خويلا ارزروم يولونون آراسيندا عيارليق و يول كسنليك ائديب. (رئيس نيا ۱۰۶: ۱۳۶۶)

◆ كور اوغلو كيمدير؟

كور اوغلو دستانى حاقيندا آراشديرمالاردان بللى اولور كي، او، يارى اوسطورهوى خالق قهرمانيدير. اونون تقريبين اون آلتى عصرين ايكي ياريسى ياشاديغي گومان ائديلير. كور اوغلو جلاليلر حرکاتى نين باشچيلاريندان بيرى اولوب. اون آلتى عصرين اورتالارى- اون يئددى عصرده توركيه شهرلرينى، آذربايجان و ... اراضيلرى كندلى حرکاتى بوروموشدو. آذربايجانداكى جلالى دسته لر يندن بيرينه كور اوغلو باشچيلىق ائيدردى. روايته گؤره، كور اوغلونون اصل آدى رؤوشن اولموشدور. كور اوغلو و سيلاحداشلارى حاقيندا يازيلى منبعلرده معلومات چوخ آزدير. تدقيقاتچيلارين بعضيلرى كور اوغلونون خراساندا، ديگرلرى آنادولودا، اكثريتى ايسه آذربايجان تورپاقلاريندا فعاليت گؤسترديگيني قئيد ائديرلر.

۱۶-جى عصرين سونلارى و ۱۷-جى عصرين ايلك ياريسيندا اؤزليكله شاه عباسين حكومتى دؤورونده آذربايجان، توركيه و ايران دولت لرى نين ساواش و دؤيوش ميدانينا دؤنموشدور بو ساواشين سونوجوندا شهر و كندلر داغيديلير، تاريخى- مدنى آبيده لر محو ائديلير. گؤركملى صنعتكارلار، شاعرلر و عاليملر زورلا توركيه و يا اصفهانا پاريليردى. ووروشمالار زمانى ان چوخ آزار و اذيت چكن، وار- يوخدان چيخان آذربايجان كندلى كؤتله لرى و شهر يوخسوللارى ايدى. خالق بؤيوك قهرمانلىق و جاندا كئچمكله تورپاغيني قوروپور، اونون يابانجيلارين ييندن دوشمگه ايزين وئرمير.

پروفيسور زكى وليدى و پروفيسور فواد كؤپرولونون عقيده لرينه گؤره كور اوغلو دستانى اولجه اسلامدان قاباق گؤك توركلرله ساسانى لر آراسينداكى مجادله لر دن يارانميش و سونرا اوغوزلار ايران و آنادولويا گلنده بو منطقه لره نقل ائديلميشدير. بو منقبه ده حدود طرخانى (سرکرده) نين ايرانلى لارلا چارپيشمالارى موضوعو دستانين اساسيني تشكيل ائدير و عصرلر دن برى ماوراء خزر توركمينلى، آذربايجان و آنادولو اوغوزلارى ايچريسينده ياشاماقدادير و اونون اوچون مختلف روايتلىرى واردير (هئيت، ۱۳۶۷: ۶۷).

کوراولغو دستانی نین قهرمانی رۇوشن دیر. رۇوشن، آتاسی اکینچی اولان بیر کندلی دیر. آتاسی نین گۆزلی تۈرکیه پاشاسی نین تاپشیریغی ایله ظالیم حسن خان طرفیندن میله چکیلندن سونرا آتاسی نین انتقامینی آلماق اوچون ظالیمه قارشى بیر ساواش باشلايیر. آتاسی نین کور اولماسیندان دولایى اونا آرتیق کوراولغو دئییرلر. کوراولغو، تکجه آتاسی نین دئییل بوتون خالقین انتقامینی آلماق اوچون دؤیۈش میدانینا قدم قویور. او، آرتیق خانلار، بیلرین کۆکۈنۈ داغیدیر، ییرتیجی وارلارلا پاشالارین مالینی خالقین آراسیندا پایلايیر، گۈندن- گۈنه ایلدن- ایله اونون قهرمانلیغی دیلر ازبری اولور، هر یثره یایلییر. او دوغما ائلی نین آیدین گلهجگی اوغروندا جانینی دا بیله اسیرگه میر. دکتر م. کریمی یازیر: کوراولغو بیر تاریخی سیمادیر. شاه عباس صفوی زمانیندا خالق عصیلانلاری آراسیندا باش قالدیران و شاهلار، سلطانلار، خانلار و پاشالار قارشى چیخان خالق قهرمانی دیر. آدی و حرکتلری تاریخی کتابلاردا دا یئرلشمیش و آشای طبقه لرین، ظلم گۇرموش انسانلارین حقلرینی آلماق یولوندا فداکارلیق گۇستریب، خالقى اؤز دؤورونه توپلايیب و خالق آراسیندا بؤیۈک محبوبیت قازانیبدیر. او ایران شاهى، شاه عباس و عثمان سلطانینی قارشىسیندا دایانیب، عدالت قورماق و برابرلیک یاراتماق اوچون چالیشیبدیر (کریمی، ۱۳۹۶: ۲۱۵). کوراولغو اکینچیلر و یوخسول کوتله لرین مدافعه چیسى و ائلچیسى اولدوغونا فخر ائدیپ دئییر:

قول دئییرلر قولون بویون بورارلار،
قوللار قاباغیندا گئدن تیرم من.

◆ شاعر و داستانچی قهرمان

آذربایجان شفاهی ادبیاتیندا کوراولغو آیدین فیکیر بیر شخصیت دیر. او ساز شاعیر دیر. اونون آدینا باغلانان چوخ واریانتلی «کوراولغو دستانی» واردیر. او یا شاعیر دیر یا دا داستانچی عاشیق دیر، اما هم شاعیر هم ده شعرینین قهرمانی یا دا هم داستانچی هم ده داستانین قهرمانی اولان چوخ آزدیر. کوراولغو ایسه، هم شاعیر هم ده داستان قهرمانیدیر. بو باخیمدان اونو ایکی کیملیکده دیرلندیرمک گرکیر.

الف) کوراولغو باجاریقلی بیر شاعیر یا خود نغمه کار دیر. دؤیۈشلرده یثری گلمیشکن سؤز گوجوندن و سازدان فایدالانییر. اونون هم ملاحتلی، گور سسی وار هم ده ائل عاشیغی دیر. قارشینا چیخان اولایلاردا ساز چالیب، قلینجدان کسرلی شعرلر سؤیله ییر.

ب) كوراوغلو سازلى - سۆزلۈ داستانچى عاشىق دىر. اونون داستانلار يىنىن دىلى آخىجى، عىن حالدا چوخ زنگىن دىر. داستانلار يىندا گۆزل دىيىملر، آتالار سۆزۈ، بىز تىملر، اوخشاتمالار و ... بوللو - بوللو ايشلە دىلەر. ايچ قاورام باخىمىندان ايسە ياخشى صفتلر، قىهرمانلىق، دوغرولوق، جىسارت، اۆز گورلوك و بوللار تاي اۆز لىلكلىرى اۆزۈندە يىرلش دىر.

كوراوغلونون عاشىقلىقى، شاعىرلىقى اونون قىهرمانلىقى ايله بىرگەلشىر. كوراوغلونون عاشىقلىقى بعضاً اونون قىهرمانلىقى نىن داوامى اولوب بو قىهرمانلىقى تاماملایىر: عاشىقلىق كۆلگەسىندە كوراوغلونون قىهرمانلىقى رىئاللاشىر، يوكسك نقتەسىنە چاتا بىلەر. عاشىق شاعىر كوراوغلونون هنرى قىهرمان كوراوغلودان گئرى قالمىر.

آذربايجان فولكلوروندا كوراوغلو داستانىداكى شعرلردن باشقا دا بىر سىرا قوشمالارى، گرايىلار و اولسون كى، بو شعرلرىن مؤلىفى رىئال كوراوغلولار يوخ، يوز اىل لىكلر بوى يازىب-يارادان عاشىقلار يىن جىمى - اسطورهوى كوراوغلودور. بو فاكىتىن اۆزۈ گۆستىرى كى، يالنىز داستان قىهرمانى دىيىل، بدىعى خلقى لىگىن گوجو و آخىشى ايله داستاندا چىخىب، خالقىن قىهرمانى اولان كوراوغلو نىمادى تورك خالقلىرىندا عاشىق صنعتى نىن گلىشمەسىندە، شاعرانه رنگارنگلىگىندە، هم لىرىك، هم دە حماسى دىر الدە ائتمەسىندە چوخ جىدى و اؤنملى رول اوينايدى (ائىلچىن: ۲۰۱۸).

◆ كوراوغلو داستانى نىن اۆز لىلكلىرى

۱- قىهرمانلىق داستانلار يىندا يالنىز ساواشلا قان تۆكمك يوخدور دىمك اوندان داستان و شعر دىلى ايله اىگىدلر توصىف اولونور، ائلىن مردانهلىقى گۆز اؤنۈنە چكىلەر. كوراوغلو داستانىندا دا بىلە دىر، كوراوغلونون جىسارتلە اىگىدلىقى، ائلى نىن رىسملرى، ائولنىمك دىلرى، ياشايش دوزنىندە يامان گونلردە قارشىدا اولان دوىونلرىن آچىلماسىندا قادىنلار يىن رولو و ساواش آنلار يىندا قادىنلار يىن گۆستردىگى يول داستانىن باشا- باشىندا گۆزە چارپىر. بلكەدە ائلە بو اىناملار يىن اساسىندا تىرىز خالقى نىن مشروطە اىستىكلرىندە قادىنلار يىن مبارزەلرى دانىلماز ائنگىلى رول اوينايدىر.

۲- خالقىن اىگىدلىك حىسلىرىنى اوياتماق اوچون، قىهرمانىن دانىشيق طرزى و سىنچىدىگى سۆزلر ال- اله وئرىب آخىجى، اوركلردە يىر سالان گۆزل بىر قىهرمانلىق داستانى يارالدىر. داستاندا يىرلش حادىثلر و اونلار داها چكىجىلش دىرىن شعرلر داستانىن اؤلمزلىگىنە سىب اولور.

۳- داستانين اۆزلىكليرىدىن بىرى دە زماڭلا مەكانىن بللى اولماماسىدىر. باشقا سۆزلە دىشك بو داستان دا زماڭلا مەكان محدود دئىيل اونون اوچون اولايلارىن آيدىنلىغى اونلارى اوسطوره ايله تاريخه قووشدورور.

۴- داستان دا حيوانلار اىنلى روللارى وار و اونلار عادى بىر جانلى سايلىمىرلار. كوراوغلونون قىراآتى ايله دوراآتى داستان دا يول گۆسترن و دويغولو آنلاردا حسلىرىنى كوراوغلو ايله بۆلوشدورندىر.

۵- داستان دا قهرمان فوق طبعى گوجلرى اولان قوهلرله ساواشيب اونلارى آزادان آپارىر. كوراوغلو داستانين توركمين واريانىندا گوراوغلو، سئركار «وچ باجى» ايله قارشى - قارشىيا گليب چئشىدلى اولايلاردا اونلارى اۆلدورور.

۶- قهرمانلىق داستانلارنىدا بعضى بيتگىلرلر درمان اوچون اۆزل خاصىتلىرى وار. كوراوغلو داستانيندا بو اۆزل خاصىت بىر بولاغىن سويوندا اولان كۆپوكلره وئرىلىپ، كوراوغلو بللى بىر ساعاتدا او بولاغىن كۆپوكلرىدىن ايچىپ فوق طبعى گوج تاپىر، او جملەدن كىمسەنىن گوجو اونا چاتمىر، شاعىرلىك و قولاقلارى كاراندن نغره چىكمك گوجو تاپىر. توركمين واريانىنىدا بو فوق طبعى گوج اولدوزلارا وئرىلىپ. كوراوغلو هر زامان يارالانىر، اولدوزلار اىن آلتىندا ياتىپ، اۆلومه سارى اوغرادان درىن يارالارى توختاير.

۷- داستانين قهرمانى، تورك دونياسى فولكلورونون اورتاق موتىولرىدىن بىرىدىر. بعضى تورك خالقلارنىن افسانه و روايتلرىنىدا اونون آناسىنىن ايشىقدان بويولو اولدوغو، دىرى - دىرى تورپاغا باسدىرىلدىغى سۆيلهئىلىر. كوراوغلو دا مزاردا دونيايا گلير و اۆلموش آناسىنىن دۆشونو امركن حياتدا قالير و اوزون عۆمره صاحب اولور.

◆ كوراوغلو داستانيندا دراماتىك ائلمانلار

آنىق / پلات

بىر داستانين اولاي قورولوشوندا، آنىق، پلان، تاسارىم، توطئه، اولاي اولگولرى هابئله كاركتىرلر اونون تشكىل وئرن اساس موضوعلارى سايلىير، بونلار هر نەقدر يئرلى - ياتاقلى ايشلەئىلسە اوخوجونون ماراغىنى اۆزونه سارى چكىب اوندا تعلق حسىنى آيىلداچاق. داستانين پلاتى اونون تاسارىم يا خود طرحىنىن چرچوسىدىن فرقىلدىر، اونون اوچون آنىق داستانين قىسادىلمىشىدىن باشقا اولايلارىن سببلىرىنىن اىلگىلىرىنى دە ايفاده ائدىر.

كوراوغلو داستانين پلاتيني آنديران ايكي اۋنملى اولاي واردير. ايلك اولاي، رۇۋشن آلەن بولو بىيەنە سوندوغو مادياندير. بو ماديان بويولو بىر آيغىرلا بىرلشرك دونيايا گلميشدير. بولو بىيەن بۇ آتى بىنمەديكى اوچون ايلخىچىنى كور ائتمەسى، مەھترين اوغلونون يانى كوراوغلونون بو آتى يىتىشتىرىپ بولو بىيەن ندىن انتقام آلماسى اولايين دوامىدير. اصليندە بو تىم، ددە قورقود داستانلاريندان دا فايدالانىلان بىر تىمدير. بورادا، داستانين اۋزلىكلەرە صاحىب اولان قىرات و دور آتدير.

قەرمان سادەجە آتاسىنن انتقامىنى آلماق اىستەين بىر كورون اوغلو دئىيل، سوسىيال دوروما اعتراض ائدن و بو اعتراض اساسيندا دا ساواشان بىرىسىدير.

ايكىنچى اولاي ايسە گونوموزە دە دئىيم اولاراق گلن «دمير چىخدى، مردلىك اۋلدو» دئىيمىدير. بونا گۈرە «دلىكى دمر» چىخمش و آرتىق اىگىدلىگىن بىر آنلامى قالمامىشىدير. كوراوغلو ايسە يول كسنىلىكى بوشلايىب بىردن گۈز اۋنوندن اىتمىشىدير.

◆ كوراوغلو داستانىنن آنىق (پلات) -ى بئلەدير:

على كىشى حسن خانين ايلخىچىسىدير. حسن خانين قوناغى اولان عثمانلى حسن پاشا اىستەديكى آتارى گتىرمەديكى اوچون ظاليمجەسىنە گۈزلىرىنە ميل چكىلير، اونون اوغلو رۇۋشن آتاسىنن انتقامىنى حسن خاندان آلماق قىدینە دوشور. بو اولايان سونرا رۇۋشنلە آتاسى، خان قوشونلارینین ھجوموندان اماندا قالماق اوچون چنلى بئلدە يىرلشیرلر. كوراوغلو آدى ایلە تانیان رۇۋشن يول كسنىلىگە باشلايىب، خانلارلا مبارزە ائتمك اوچون اۋز دۈرەسىنە چوخلو اىگىد توپلاير. گلەجكدە داھا گوجلۇ اىگىد دۈرەسىندە توپلاماق اوچون نئچە سفرلر ائدير. اونون اىگىدلىك و شجاعىتىنن سسى خانلارین اليندە اسیر اولان اكينچى و زحمت كشلرین قولاغینا چاتیر و چوخلو سايدا رعیت چنلى بئلدە اونون قوشونونا قاتیلیر. كوراوغلونو قهرمانلىق حركتلری عثمانلى شاهین قیزی «نىگار» خانیمین قولاغینا چاتیر، اونونلا ائولنمك اوچون مکتوب گۈندیر، كوراوغلو استانبولا سفر ائدیپ نىگار خانیمی اۋزو ایلە چنلى بئلە گتیریر. بونلار سونسوز اولدوقلاری اوچون «عاشیق جنون»-و اونلارا اوشاق تاپماق اوچون سفرە گۈندیرلر، او ايواز آدى گۈزل و اىگىد بىر اوغلان تاپىپ اوشاغین آتا-آناسىنى راضى سالاندان سونرا چنلى بئلە گتیریب، كوراوغلو ایلە نىگار چوخ سئوینرک ايوازی اوغوللۇغا گۈتورورلر.

كوراوغلونون گونو- گوندن آدلانماسى، خانلارلا مبارزهسى، چوخلو خانى قورخويا ساليب بو سيخينتيدان چيخماق اوچون بير كئچيد آراييرلار. او جمله دن بغداد پادشاهى، فرمانى آلتيندا اولان خانلارى بير يئره توپلايىب، كوراوغلونو آرادان گؤتورمك اوچون مباحثه لر كئچيريرلر. حسن پاشا اؤز يوردونا قايداندان سونرا باشقالارى ايله مشورتلشير. بو آرادا حمزه آديندا يوخسول بير كئچل، كوراوغلونون آتىنى اوغورلايىب اونو قصره چكمك سؤزونو آرايا آتيب، بو ايشى نين قارشىسىندا حاكيمين قىزى «دنا» ايله ائولنمگى و چوخلو مال- ثروت هديه آلماق اؤنريسىنى وئرير.

نيگار خانيم و ايگيدلرين اؤيودلرى كوراوغلويا كار سالمادان، كئچل حمزه حيله ايله، اؤزونو «چنلى بئل» ين ديليرينه قاتير. كئچل آتى اوغورلايير. نيكار خانيم و سركرده لر، كوراوغلودان اونلار ين اؤيودلرينه قولاق وئرمه ديگى اوچون اينجيبيب اونو دانلاييرلار. كوراوغلو آتى گتيرمك اوچون استانبول پاشاسى نين قصرينه سارى يوللانير، چوخلو چاليشمالاردان سونرا، آتى قايتاير و بير داها اونولا يارديمچيلارى آراسيندا دوستلوق قورولور.

◆ كاراكتريزه

كاراكتريزه نين چئشيدلرى: اسطوره وى، مفيك، رئال و مدرن
كوراوغلو بير رعيتين اوغلو اولدوغو اوچون، اونو اسطوره وى كاراكتر تانيماق اولماز، آنجاق بو كاراكتر فوق طبعى اؤزلىكلر، او جمله دن سئحرلى آت، بولاقدان سو ايچيب قولو قوئلنمك، قولقلارى كار ائدن نعره يه صاحب اولماق، شاعيرليكله عاشيqliق هنرلرينه بيهلنمك، اوندان بير اسطوره وى قهرمان تۇرلدير.

◆ كوراوغلو حيكايه سينده كى كاراكترلر

شاهلار و خانلار: بغداد پادشاهى، حسن پاشا، استانبول پاشاسى، حسن خان.
شاهزاده لر: استانبول پاشاسى نين قىزى «نيگار خانيم»، «بورجو»، نيكارين قارداشى «سلطان»، حسن خانين قىزى «دنا».
قهرمان و دلى لر: ائيواز، توپال تيمورون اوغلو كنعان، دلى حسن، بللى خانيم، دميرچى اوغلو، قوجا عرب، گيزير اوغلو مصطفى و چوخلو دلى.
دستانى تۇردن آچار كاراكترلر: على كيشى، قيرآت، دور آت، كئچل حمزه، عاشيق جنون.

◆ كوراوغلو داستانينداكى مكان...

يوخارىدا آدلارى چكىلن شخصيتلرله كوراوغلو چنلى بئله چكىلير. چنلى بئل، دلى لرین سيغىندىغى بىر يئر اولماقدان آرتىق بايىندىر بىر شهردىر. داستانا گۆره چنلى بئل ده ۴۰ نى، ۷۰۰۰ دن آرتىق دلى آتلىسى واردىر. بورادا آيريجا اوشاقلار دا واردىر. چنلى بئلده اجتماعى عدالت حاكىمدىر. اورادا حاقسىزلىك يوخدور، هيرسىزلىق يا دا داها ييرتيجىلىق انديب يولوندىن آزانين جزاسى چوخ آغىردىر.

چنلى بئلده قهرمان كوراوغلونون دۆوره سىنه توپلانان آدمالار بوتون مسلكداشلارين منافعينه دوزگون اولان برابر حقوقلو بىرلىك تۇرلدىرلر. برابر حقوقلوق دوشونجه ده و شجاعته كىشىلردن هنج ده گئرى قالمايان قادينلار دا عايىددىر.

كوراوغلونون باشچىلىغى آلتىندا خالقين مدافعه چىلرى-قهرمان دىلر اؤز توپولوملاريني ياراتمىشلار. بورادا اولار مردلىك و كىشىلىك قانۇنلار شرايىطينده ياشايدىلار. بو جمعيتده دوزلوك، حقيقت حكم سورور، يالانا، ايكي اوزلولوگه، قورخاقلىغا يئر يوخدور. بورادا يالنىز فيزىكى دئىيل، معنوى قۇدرتين آرتىريلماسينا دا قاىغى گۇستريلىر. اولارين قهرمانلىغى طبعى استعدادلاريندان آيريلمادىر.

چنلى بئل، بىر چوخ يولچونون دوشرگه سىدىر. چنلى بئلده كۇشكلىر، تۆولر واردىر. بورادا اوزون يا دا قىسا سورلى قالان اوزانلار، عاشىقلار دا واردىر.

چنلى بئل دىلرينين حربى يوروشلرينين اساس مقصدلريندن بىرى محبت دىر. دىلر اخلاقى نىن اساسىنى خالق اخلاقى نىن نورما و ايسىتكلرينى تشكىل ائدىر. بو اخلاق زوراكىلىق اخلاقى نىن دانىلماسى كىمى ميدانا گلمىشىد. دلى لىك اخلاقينداكى قابارىق شكىلده آشكارا چىخان گوج و ديرنىش ائلمانلار تام بونا قوللوق ائدىر.

چنلى بئلده يىتمك تك بىر قازاندا بىشر و اورادا ياشايانلار آراسيندا پايلانيلير. اورادا آجلىق، حاقسىزلىق، ظلوم يوخدور.

چنلى بئل بورادا وطن آنلايشى ايله بيرگه لشدىريلمىش و اونو گۆز بىگى كىمى قوروماق هر بىر ايگىدين بورجون چئوريلمىشىد. نامردلىك، آلچاقلىق و خيانت، قورخاقلىغا نفرت بىسلهك بو ايدئال توپلومون سوسىال - معنوى حياتى نىن آيرىلماز يۇنلرى حساب ائدىلير.

چنلى بئلده صنعت و صنعتكارا حرمت قهرمانلىق قانۇنلاريندان ايرهلى گلير. بورادا عاشىقلىق صنعتى اؤزو ده قهرمانلىقلا سىخ باغلىدىر. معلومدور كى، خالقين عاغىل و دوشونجه سىنى اؤزوندە بىرلشدىر كوراوغلو وطنين استقلايتى اوغروندا قىلىنچ چالان

قهرمان بیر سرکرده اولماقلا یاناشی، هم ده خالقینی یابانجی اشغالچیلارا قارشى عصيانا سسله یین ساز- سؤز صنعتکاری کیمی ده مشهور اولموشدور.

چنلی بئلین گلیر قایناغی، خان- پاشادان آیینان خراجلار دیر. یانی بوراسی وارلیلارین پوللاری ایله دولانیر. دستاندا، کوراولونون خالقا ظلم ائدیپ اولنلاردان خراج آلدیغیلا ایلگیلی بیر پارا روایتلر واردیر؛ همین دستاندا بونون بیر افترا اولدوغو دا سؤیله نیر. اما یئینه ده بونلار «کوراولونون لکه لری» اولراق کئچیر تاریخه...

◆ کوراولونون آتلاری..

کوراولونون بیر قیرآتی و بیر دورآتی واردیر کی بو آتلار دونیادا تایى- بنزری اولمایان آتلار دیر. «قیرآت»، گرکنده قیلیق دیشیدیرن، صاحبی نین دانیشماسینی آنالییب، اونا گؤره حرکت ائدن، بویولو، اولومسوز بیر وارلیقدیر. آیریجا کیلومترلرجه چاپار دا بیر آن دورماز، دونیادا هیچ بیر آت اونو کئچنمز یا دا کوراولو، قیرآتینا میندیگینده کیمسه اونو توتا بیلمز.

«دورآت» دا دیرناقلاریندان اود قوپاران، یئرده، گؤی ده دورماز بیر آت دیر. کوراولو اونون ترکینه میننده سازین دینله ییب، سؤزلرینی ائشیدر.

«کوراولو» نون ایکی آتی آدلیم دیر. عادى آت اولمایان بو آتلارین بیرى، «قیرآت» دیر. قیرآت چیفتر قانادلی بیر آت دیر. یئردن آیاقلارین اوزوب، اوچا بیلر. کوراولونو بیر آن دا یورتدان یوردا آپارار. بو آتین دوغومو دا اؤزل دوغوم دور. یئر اوزونون دوغال، دوغوملاری ایله فرقلی دیر. آیری دیر. دستاندا دنیز آتی ایله چؤل آتی جوتلشیر، قیر آت دنیا یا گؤز آچیر. کوراولونون او بیرى آتی «دورآت» دیر. قیرآت، داغ- داش آتی اولدوقدا، «دورآت» دا جیر آت دیر. یئرده، گؤی ده دورماز بیر آت دیر. چاپار گئدیپ، چاپان چاغلار دیرناقلاریندان اود قوپار. یورومه گئدنده ده ایییسه سى نین سازین دینلر، سؤزون ائشیدر (چایلی، ۱۳۹۷).

قدیم تورک اینانجینا گؤره آت- عادى حیوان دئییل، او، گؤیدن ائنیب (شامان تورکلرینین اینانجیندا)، گونشدن گلیب (یا کوتلارین تصوورونده) و قیرات دا عادى آت دئییل. نیگاری چنلی بئله آپارماق ایسته دیگی ائله همین ائپیزوددا قیر آتدان سؤز دوشور و نیگارین: «- او نئجه آندى کی، بیزیم ایکی میزی بو قوشونون ایچیندن چیخاریب، آپارا؟»- دئییه جانلی سوالینا کوراولو بو قوشما ایله جاواب وئیر:

اوجا داغ باشیندا بئل کیمی آسر،/ دار گونومه منه اورک قیر آتیم.

بیر آیلیق منزلی بیر گونده کسر،/ کۆهلن بسله میشم، گرک قیر آتیم.

یوللارین توزونو گۆیه قالدیرار،/ موخت اوستونو بیردن آلدیرار،

میدانین ایچینده دوشمن سالدیرار،/ اولار بییه سینه دیرک قیر آتیم.

قوچ کوراوغلو قونار اولسا یهر،/ یاغی دوشمنلری سالار قهر،

آخورد اریاسین قویماز سحر،/ دارا دوششم، منه کۆمک قیر آتیم.

قیرآتی سسله ینده سازی سینه سینه سیخیب: «آلما گۆزلوم، قیز بیرچکلیم قیرآت، گل!»- دئین کوراوغلونون قیرآت سئوداسی گۆرون نه درجه ده گوجلودور کی، کئچل حمزه (تورکمن و اؤزبک واریانتلاریندا «کئمپیر قاری») حیله ایله بو آتی اوغورلا ییب آپاراند، علاج سیز قالمیش کوراوغلو کیمی بیر ایگید، مرد، آیلیمز، پولاد کیمی محکم فوق انسان، بو نامرد، اوغرو، ناجینس انسانا- کئچل حمزه یه عاطفی تاثیر گوجونه مالیک بیر یالواریشلا (بیر، آه چکیب!) دئییر:

جانیم حمزه (ائی!)، گۆزوم حمزه (ائی!)،/ حمزه، اینجیتمه قیرآتی!

بو دور سنه سۆزوم، حمزه،/ حمزه، اینجیتمه قیرآتی!

قیرآتدی منیم دیرگیم،/ ارییر، قالماز اورگیم،

سن اولسان دوز- چۆرگیم،/ حمزه، اینجیتمه قیرآتی!

قیرآت منیم ایکی گۆزوم،/ بئله درده نجه دۆزوم؟

حمزه، سنه بودو سۆزوم،/ اوغول (ائی!)، اینجیتمه قیرآتی!

ائشیدر پاشالار، بیلر،/ شادلیق خبرینی سؤیلر،

کوراوغلو التیماس ائیلر،/ بالا (ائی!)، اینجیتمه قیرآتی!

او، ایش- ایشدن کئچدی کدن، آلدان دیکدان سونرا آرتیق کئچل حمزه نین آج گۆز، کم فورست طبیعتینه بلد اولدوغو و قیرآتین طالعی ایله باغلی هؤووشنه چکدیگی اوچون، کئچله بو آتین «قیمتینی» سؤیله ییر:

آبلن دئییم قیرآتین قیمتینی،/ سکسن مین سرکرده، مالا دا وئرمه!

سکسن مین آغ توکلو قمر اؤیجه،/ سکسن مین خزینه پولدا وئرمه!

سکسن مین ایلخییا، سکسن مین آتا،/ سکسن مین ماحالدان گلن باراتا،

سکسن مین کوتانا، سکسن مین جوتنه،/ سکسن مین کوتانلی کالا دا وئرمه!

بوراسی دا علامتدار دیر کی، قیرات «کوراوغلو چئشیدلی واریانت و نسخه لرینده دلیله

(قهرمانلیقلار!) همد و دایاق اولان ینگانه آدلی و سئچمه آت دئییل». باخین:

دورآت، دولدول، کۆهلن شیر، هاچادیل، قاراگۆز، آغاقوزو، آلاگۆز، ساری نر، قمر دای و ...

♦ کوراوغلو دستانی نین خالق دستانینا اختصاص وئرلن یؤنلری

خالق داستانلارینین ان اؤنملی اؤزللیگی آنلادیجی نین آنلاتدیغی شعرلرله بزه مسی، دویغولاری شعرلرله تعریفله مەسی دیر. خالق داستانلارینین دا ان آزدییشن یئرلری بو شعر بؤلوملریدیر، چونکو انسانلار هر زامان نظمى، نثره گۆره داها راحت قولاغینا آلیر. داستانا پرچیملشدیریلن بو شعرلر، عاشیغین اؤزو سؤیله دیگی شعرلر اولور، هردن ده بنزر آدلی شاعیرلرین شعرلری داستانا قاریشا بیلیر.

کوراوغلو داستانلارینداکی شعرلرین هامیسی کوراوغلونا عاییدیر دئییه بیلریک یا دا بو شعرلرین هامیسی جلالی بیی کوراوغلونون عصیانى می دیر بیلیمیریک. بئله کی کوراوغلو آدی آلتیندا بیر چوخ عاشیق، شعر یازماغا باشلامیشدیر. بو عاشیقلارین کیملیگی بیر چوخ آراشدیریجیلار طرفیندن ثبوت ائدیلمیشدیر. اما یئنه ده کوراوغلو داستانینداکی هر شعره «بو کوراوغلو شعرى» دیر دئییه بیلیمیریک (باهادور اوغلو، ۲۰۱۶).

♦ سونوج

کوراوغلو، هر نه قدر داستانلارین بیر کاراکتر قازانسا دا مطلق بو داستانى نین بیر چیخیش نقطه سى اولمالیدیر. بئله کی؛ خالق، بئله بیر قهرمانى یوخدان وار ائتمه ییب، ساده جه شیشیتمک عنصرلاری ایله بزه ییب بو زامانا قدر گتیریب چیخاردیب. آنجاق؛ کوراوغلو گرچکده بیر یول کسن ده اولسا خالق اونو یول کسندن چوخ بیر قهرمان اولاراق گۆرموش و تاریخه بئله داشیمیشدیر و نه قدر کی، تورک خالقلاری یاشاییر، او قدر ده کوراوغلو یاشایاجاق. کوراوغلو تورک خالقلارینین تاریخینده و طالعیینده ابدی دیر، او، هئج زامان قانادلی دریا آتیندان تۆره میس، چاپاندا آیقلاری یئره دیمه یین قیرآتین بئلیندن دوشمیه جک، میسرى قیلینج دا، ساز دا همیشه کوراوغلو ایله بیر یئرده دیر. دنیا دورودوقدا بو داستاندا یاشایاجاق دیر.

تبریز- پاییز- ۱۳۹۷

♦ قایناقلاڤ:

- ۱- بهروز حقى، جهان بينى حماسه‌ى كوراوغلو، برلن، ۱۳۶۷.
- ۲- دكتر رحيم رئيس نيا، كوراوغلو در افسانه تاريخ، تبريز، ۱۳۶۶.
- ۳- دكتر محمدرضا كريمى، زنگان عاشيق دستانلارى/ كوراوغلو، ائل بيليمى ايچ بولتنى نين ۹۴- جوساىي (ضميمه ۴)/ تبريز- آبان ۱۳۹۶.
- ۴- دكتر جواد هئيت، آذربايجان شفاهى خلق ادبياتى، تهران ۱۳۶۷، (پروفيسور فؤاد كوڤرولو، تورك ادبياتى تاريخى، اؤتوكن نشرياتى، استانبول ۱۹۸۰)
- ۵- دكتر جواد هئيت، آذربايجان شفاهى خلق ادبياتى، وارليق مجله‌سى نين ضميمه‌سى، تهران، ۱۳۶۷.
- ۶- ديبا باهادوراوغلو، كوراوغلو، مقاله، ۲۳ قاسيم ۲۰۱۶.
- ۷- ائلچين يازار، كوراوغلو اؤلمزليگى، مقاله، باكى ۲۴ فورال ۲۰۱۸. <http://525.az> سايتى.
- ۸- صمد چايلى، كوراوغلو اوسطوره‌سى، مقاله، تبريز، ۱۳۹۷.

عاشيق داستان گلگينده بېچىملنمىش

كوراوغلو كىملىگى

محمد عليپور مقدم

◆ گىرىش

آذربايجاندا عاشىقلار اوزان بابالارينين ايزلرينه آياق باسقاراق، يوللاريني بير پارا دېشىشكلىكلره آدىملايىپ، اولوسال دېرلرئيميزين ان اؤنملى بؤلومونو يارادىبلار. بو يارادىجىلىغىن ان دولغونو عاشىقلارئيميزين داستانلاريدير. داستانلار يا عاشىقلارين اؤز دوشونجه لريله، يا دا داستانين قهرمانى سايلان عاشىغىن چاغداش يولداشلارى ساريندان يارانىبلار. بو داستانلار ايكى يئره بؤلونور؛ سئوگى داستانلارى، قوچاقلىق (حماسى) داستانلارى. آغ عاشىق - سوسنور، واله - زرنىگار، عليخان - پرى، ... كىمى ائلىمىز دىنچ چاغلاريندا يارانان سئوگى داستانلارى ائل گنجلرئينين آرى سئوگى سىندىن سؤز آچاراق گنجلرئيميزين بو يولدا تئلى سازلار دؤيوشلرئيندىن سوراق وئرىر. ايكىنجى سى ايسه قوچاقلىق داستانلاريدير. بو داستانلار ائلىمىز گىرگىن گونلرئنده كوراوغلو، قاجاق نى، قاجاق كرم، ... كىمى ار اوغولارئيميزين غيرتى ايله ظاليم شاهلارين، اربابلارين تاوقىسى نين (ظولمون) سونوجوندا يارانىبلار. قوچاقلىق داستانلاريندا خالقين ياشامى ايله باغلى تاريخى اولايلاردان هابئله انسان اوغوموزون حق - عدالت، اؤز گورلوك اوغروندا آپاردىغى دؤيوشدن سؤز آچىر. بو داستانلارين قهرمانلارى خالق اىچرىسىندىن چىخمىش، اىگيد انسانلار اولورلار. بو قوچاقلىق داستانلارينين ان تانىنمىشى «قوچ كوراوغلو» داستانيدير. ايكى داچا اوستونده آتاسى نين گوزلرى پاشا ايله چىخارىلمىش اونون اوچون كوراوغلو آدىنى آلمىشىدیر. اؤنجه آتاسى نين، سونرالار ايسه خالقى نين آدىنا پاشالار قارشى اؤچ بايراغىنى قالدېرمىشىدیر.

عاشىق يارادىجىلىغى نين داستان بؤلومونده تانىنمىش آدلاريندان بىرى اولان كوراوغلو داستانى دوغو دونياسىندا يايىلمىش تورك بويلارينين اورتاق فولكلور اؤرنكلرئيندىن بىرى سايىلماقدادير. بو توپراقلارى آددىم - آددىم گزدىگىمىزدە كوراوغلو قهرمانلىغى نين ايزلرئنى، تورك بويلارينين افسانەوى روايتلرئنده، قوچاقلىق داستانلاريندا گؤرمك مومكون دئيل.

نئجه کی گورجو بیلیم آدامی چلایدئز «کوراوغلو گورجوستاندا» کتابیندا بیله یازیر «آسیادا و گئئل لیکله دوغودا ائله بیر بوجاق تاپماق اولماز کی کوراوغلو آدی تانیماسین. بو کوراوغلونون یانلیز بؤیوک یوللار جنگاوری اولماییب، بلیرلی تاریخی رول اوینامیش اولدوغونون ثبوتو دئییل می؟ هر حالدا اونون آسیاداکی شهرتی هومرین یونانیستانداکی شهرتی قدر یوکسکدیر». (چلایدئز: ۱: ۱۰) بو گئیشی آلانی قابسایان بو دستان ائلدن- ائله، اوبادان- اوبایا گزدیگینده بیر پارا دیشیک لیکلره اوغراییدیر. نئجه کی یارانیشی، یاشامی ان قدیم دؤنملره قایدید افسانهوی کاراکتر تاپان کوراوغلویلا، دلیری باشیندا پاشالارا، خانلارا قان اوددوران، ۱۶- ۱۷ جی یوز ایللی یین کوراوغلوسو قاریشیمیندان دیللرده گزن بیر «قوچ کوراوغلو» یارانیب، چئشیتلی تورلرده (واریانتیلاردا) دئیلمکده دیر.

◆ کوراوغلونون دوغومو

«اورتا آسیا وئرسیونو ایچریسینده دیرلندیریلن تورکمن قروپوندا یئر آلان کوراوغلونون دوغومو، باتی وئرسیونونا گؤره فرقلی لیک عرض ائتمکده دیر. (بیلدیریم ۱۹۸۳: ۱۰۳) بو تورلرین ان قاباریق فرقلیکلی کوراوغلونون دوغومودور. باتی تورلرینین ان تانیمنیشی، دئمک آذربایجان، تورکیه، (باتی) ال یازمالاری، اورتا آسیانین تانیمنیش تورو، یانی تورکمن تورونون عکسینه کوراوغلونون دوغومونا گؤره هئچ بیر سؤیلهنتی یوخدور. آذربایجان، تورکیه تورلری دئمک اولار کی یاریمچیققدیر. دستان اولایلاری آلی کیشی اوغلو روشن بویلو- بوخونلو، بوغو بورما بیر گنج اولدوغوندا، آتاسی آلی کیشی نین گؤزلی حسن پاشا الیه اویلدوغوندا «کوراوغلو» آدینی آلاق باشلاییر. «اصلی کوراوغلونون قدیم واریانتی تورکمنیستاندا قالماقدادیر. همین کوراوغلونون آنادان اولماسیندان اولومونه قدر بوتون حیاتی تورکمنیستان ادبیاتیندا اؤز عکسینی تاپیب. آذربایجان و تورکیه ده مشهور اولان کوراوغلو دستانانی ایسه یاریمچیققدیر. یانی یاریدان باشلایان دستاندیر.» (آغاسی اوغلو ۲۰۱۶) حال بو کی کوراوغلونون دنیا یا گلشی تورکمنیستاندا اولان دیگر دؤرد ال یازمادان؛ ال یازما نمره ۳۰۹ اف ده بو شکیده وئریلمیشدیر:

«جیغالی کورون بیر قاریسی واریدی. بو بیچاره حامیله واختیندا وفات ائتمیش. بو اولدو کدن سونرا بیر نئچه آی و گون کئچدی. بیر نئچه آی و گون کئچدیکدن سونرا مزارلیقدا بیر اوشاغین اویناییب گزدیگی گؤرولموش. کند اهاالیسی حیرت اندید، بو اوشاغین ائرکک یا دا قیز اولدوغونو اؤیرنمک اوچون اوشاغین چیخان مزارینین یانیندا

قولچاق، آلتین، اییی کیمی شئیلر قویدولار. اگر اثرکک اوغلان ایسه یهر مینر، قیز ایسه قولچاقلا اوینار. اییی آیرر، دییه. اوشاق مزاردان چیخدی باخدی کی یهر وار. اوشاق قولچاقلا اییه باخمادان همن یهره مینیب اویناماغا باشلادی. سونرا یهر اوستونو توتقاللادیلار (یاپیشقانلادیلار)، اوشاق مزاردان چیخیب یهره میندی ائمک ایسته ینده یهره یاپیشمیشدی ائنمه‌دی. آداملار گلیب اونو توتدولار. مزار کورون قاریسی نین اولدوغوندان اونون اوشاغیدیر دئییه اوشاگی کورا وئردیلر». (نور ممد: ۱۹۶۹: ۱۳۳)

«اساس متیندن فرقلی اولراق» ال یازما ۳۹۰ اف، ال یازما ۳۹۱ اف، و ال یازما ۸۸۳ اف ده ایسه کوراوغلونون آتاسی جیغالی بی اولراق کئچمکده‌دیر (آیدین کاسیم‌اوغلو ۲۰۱۱: ۱۴۲) تورکمن ال یازما وئرسیونلاریندا کوراوغلونون آتاسی حاقدا آد فرقی اولسا دا^۱ اونون مزاردا دوغولدوغو هامیسییندا عینیدیر. حامیله آناسیندان گور(مزار) دا دوغولدوغوندا اونا گوراوغلو (مزاروغلو) دئییلیر. یئنه همین تورکمن وئرسیونوندا «طبلی باهادیر» قولوندا کوراوغلو آدی آتاسی نین گوزونون کور اولماسی سببی ایله قویولموشدور. (نور ممد ۱۹۹۶: ۳۳۵)

فریدون آغاسی اوغلو «أذر خالقی» کتابیندا یازیر پولادلی بویوندان توپلانمیش «قیرآتین قاچیریلماسی» قولوندا سؤیله‌نمیش «کوراوغلو دده‌دیر، چیخما سؤزوندن! نسلیمیز کسیرلر توپراق اوزوندن»، دئییمی کوراوغلونون اجدادی کولت ایله باغلی اولدوغونو اورتایا قویور. «آدیم روشن، سوی آدیم کوراوغلو» دئییمی ده بونو تصدیق ائدیر. اگر قور/قوراوغلو، پارالل لیگیندن دانیشیر یقسا، کوراوغلو کولتونون منشأیینی آختاریقسا، بورادا «کوراوغلو» ائپوس قهرمانی نین آدی دئییل، اونون سویو و یا سوی آدی اولماسینی نظره آلمالی ییق. قهرمانین آدی رؤوشندیر. رؤوشن / راوشان / راوشان را شو ... سویوم، قوراوغلو/ کوراوغلو/ گوراوغلو/ هوراوغلو/ خوراوغلو؛ گونش/ گون/ گوی/ گؤک‌اوغلو دئمکدیر... راوشان/ راوشان را- شو رؤوشن پرسده «ایشیقلی» دئمکدیر. روشنگر «ایشیقلی/ نورلو روح» راوشان ایسه عربده «ایشیقلی پنجره و یا ائیوان» دئمکدیر. دئملی رؤوشن آدی گونشله، ایشیقلا، اوجا روحلا باغلی‌دیر» (آغاسی اوغلو ۲۰۰۳: ۳۹-۲۹) گوروندیو کیمی «قوراوغلو»، «گوراوغلو» دئییلسه ده آنجاق کوراوغلو آدی هامیسیندان گئنیش یایلمیش آددیر.

کوراوغلونون دوغومونا گوره بیلیم انسانلارینین یازیلاری بو گونه کیمی الدهه اولان وئرسیونلاری آراشدیریب، عاشیق‌لارین، اوخودوغو کوراوغلو دستانانی اساسیندا یازیلیمیشدیر.

۱- اساس متینده گوراوغلونون آتاسی جیغالی بین‌اوغلو، آدی بی‌دیر، او بیر وئرسیونلاردا جیغالی بی اوزو گوراوغلونون آتاسی‌دیر.

بونا گۆره ده آذربايجان لا توركيه تورلرينين (باتى وئرسىئونلارى) ياريمچيق اولدوغو دوشونجه سینه قاپانيب بير پارا سهولره اوغراييبيلار. كوراوغلونون آتا- باباسى نين، حتى باشقا وئرسىئونلاردا بللى اولمايان آناسى نين كيم اولدوغو، نجه دوغولدوغونو بو گونه كيمي چاپ اولماميش چوخلارينين ائشيتمه ديگى بيلگيلرى يئنيجه الده ائتدييم بير توردين اؤرنديم. ايلك دفعه بو يازيدا يازيلميش كوراوغلو دستانين باشلانيشينا عايد بو بيلگيلر، تبريزده ياشاميش، تانينميش عاشيق، رحمتليك عاشيق حسين نامورينين^۱ آرشيوينده قوروناراق، شاگردى عاشيق على كريمى ديليندن سؤيله نميش بيلگيلردى. اوستاد عاشيق حسين نامورينين لئنته آلينميش اؤز سسى بير يانقيندا آرادان گئتسه ده، ال يازمالارى هابئله شاگردينين حافظه سينده بو گونه كيمي قورونوب ساخلانماقدادير. اومارام بو بيلگيلر داها آذربايجان، توركيه واريانتلارينين ياريمچيق اولدوغونا بير سون قوياق كوراوغلو دستانين آراشديرماچيلارينا يئنى بير صفحه آچا بيلر.

◆ عاشيغين دئديگينه گۆره

تبريز ياخينليغيندا اولان سهنداوايا تابع قازان چاي كندينده صفرآلى بيين بؤيوك ايلخيسى واريدي. آت بئجريد، آت آل - وئرچىسييدي. بير گون قحطليك اولوب، الى آشاغييا دوشوب، يوخسوللاشير. صفرآلى كيشى بورادان كؤچوب، تكي توركمئن ائلينه گليب، مسكن ساليير. تكه توركمئن ائلينده صفرآلى نين بير اوغلو اولور. آدينى آلى قويورلار. آلى، آتاسى نين يولونو دوام ائديب ايلخچيليغا باخير. او ۱۷ ياشينا چاتاندا آتاسى عؤمرونو اونا باغيشلاييب، دنيا سيني ديشير. گونلر كئچير، آلى ياواش - ياواش ايلخى ايشينده آد قازانير. تكه توركمئن ائلينده خوجا ماحميد آدى بير ايلخى ييه سى واريدي. خوجا ماحميد ن وار - دولتى حددن آشميشدى. آما آلايه تعالى اونا بير ائولاد وئرمه ميشدى. خوجا ماحميد ن آتارينا باخان يوخودو اونا گۆره ده گليب آلى لا دانيشيب آلىنى اؤز يانينا آليير. بو واختلار آلى نين ۲۰ ياشى واريدي. بير مدت آلى آتلارا باخير، خوجا گؤرور اصلى ايلخچى اله آلينميش، بونون بسله دى آتلارين تايى تاپيلمير. بير ياندا دا آليدان خوشو گلير. ائولادى اولما ديغي ن آلىنى ائولادليغا گؤتورور. خوجا ماحميد بسله دى ايلخيلارى هم خاريج دولترلره

۱- آشيق حسين نامورى امين آباد، آشيق مطلب اوغلو. دوغوم ايلي ۱۳۰۱، بوستان آوانين امين آباد كندى. اؤلوم ايلي ۱۳۷۹، تبريز شهرى. اؤز آتاسى نين ديشيندا ۱۳ اوستادان درس آلينميشدير. كوراوغلو دستانين بو قولونو، اوستادلارى آشيق مسكين فرضى چاريخچى، آشيق عسگر گوموش كمردين اؤيرنديگيني شاگردى عاشيق على كريمى يه دانيشيبدير.

آپاراردى، ھم دە ايلده بىر كرە تېرىزە گتيرردى. چون فرنگ دۇولتلىرىندىن تېرىزە آت آلماغا گلردىلر. بىرگون خوجا ماحمىد اوغوللۇغو آلىنى يانىنا آلىب، ساتىش اوچون سئچىلىمىش آتلازلا تېرىزە گلر. تېرىزە كاروانسارادا قاليرلار. سحر آتلازى ساتىشا چىخارداندا، آتلازىن بىرى قاچىر. آلى دا دوشور دالسىجا. آت قاچىر، آلى قاچىر، تا گلىب مارالان محلە سىنە چاتىرلار. بو زامان مارالانلى پولاد پهلوانىن باجىسى «تاجلى بىيم» باشقا قىزلارلا بولاقدان سو دولدورودو، بىر آندا قىزلار گۇرورلر بىر آت اوستلىرنە گلر. ھامىسى قاچىر، تاجلى بىيم اۇزنو آتىن قاباغىنا آتىب، يالمانىندان محكم ياپىشىر. آت دورور. بو آندا آلى، نفسى تنتىمىش يىتتىر. آلى گۇرور بىر قىز آتى ائلە ساخلايىب كى آت دېشە بىلمىر. آلى، بىر قىزا باخىر، بىر قولونون گوجونە باخىر. بىر كۇنولدىن مىن كۇنولە قىزا وورولور. سىنە سى چوشوب اوزون توتور قىزا:

يول اوستونده دوران گۇزل،

ائلە باخما، اينجىيرم!

قوى گۇزوم، باخسىن گۇزووه،

كىپرېك چاخما، اينجىيرم!

آتى آلىب، تاجلى بىيمدن آيرىلر. آتاسى ايله آل- وئردن سونرا، تكه توركمىن ائلىنە قايدىرلار. آلى گون به گون ساراليب آليزلايىر. آتاسى ايشى بىلىب آليدان دردىنى سوروشور. آلى دردىنى ساز لا دئىير:

جانىم آتا، اگر بىلسن دردىمى،

نە مددتىر بىر آزارا دوشموشم!

بىر كىمسەنەم يوخدور آچام سىررىمى،

گونو- گوندن آھى زارا دوشموشم!

...

«آلى»- يام سئودىگىم آدلى، سانلىدىر،

جمالى آى، اۇزو خوش نىشانلىدىر،

آدى «تاجلى بىيم» مارالانلىدىر،

سالىدىر كىمنە، تورا دوشموشم!

دستان ایکی بۇلومدە دیر بیر، یورد (نثر) بۇلومو، بیر دە شعر بۇلومو. چئشیتلی یئرلردە گئندن شعرلری باشقا تورلردە یوحدور اۇرنگین: آلی کیشی نین گۆزلیرنی شیشلیگیندە آلی کیشی نین شعرلە حسن خانایالاردیغی:

ظالیم پاشا بیر قولاق آس،
گل، منی عاییب ائیلەمە!
ائیلرم سنە التماس،
گل، منی عاییب ائیلەمە!

کیمی شعرلر، بو گونه کیمی چاپ اولنوموش باشقا تورلردە یوحدور. بورادا گۇروندوبو کیمی کوراولغونون آتاسی آلی کیشی، آناسی ایسە مارالانی پولاد پهلوانین باجیسی تاجلی بییمدیر.^۱ آلی کیشی لہ تاجلی بییمین ائولادلاری اولدوغوندا آدینی «اورشن» قویورلار. استاد عاشیق اورشنی «جنگاور» معنی ائدیر. سۆز بوردادیرکی اگر «اورشنی» جنگاور معنی ائدیرسک؛ اوندان «اوروشن» اولمالیدی «اوروش: جنگ و جدل». «اوروشماق/ ووروشماق» کؤکوندن (استرآبادی ۱۳۷۴: ۶۴). حال بو کی «اورشن» دیر. ایکینجی او (U) یوحدور. بونو نظره آلمالیق تورکجهده «ر» حرفی ایله باشلایان سۆزلر «أ، ای، او» حرفلرینه چئوریلیر. روشن سۆزونده بو دییشیم اولای دوشرک «اورشن» سۆزونه چئوریلە بیلر. روشن عربجه ایشیق دئمکدیر. نئجه کی تورکمن اساس واریانتیندا کوراولغونون آد قویماسی بئله گلیب «چیغالی بی نوه سینی مزاردان آلدیقدان سونرا ائوینه گتیریر. باخدی کی ائوینده بیر آغساققالی کیشی اوتوروب. کیشی نین اتیینه اوشاغی قویدو. کیشی اوشاغین آرخاسینا اوچ کره ووروب، اوچ دفه آغزینا توپوررک: بیزیم نفس اوغومون اولسون، قارانیق یوردان آیدینلیق یوردا چیخمیش آدی دا روشن اولسون دئییب، یاشلی کیشی چیخیب گئتدی. (نور ممد ۱۹۹۶: ۷)» بو شکیلده کوراولغونون ایسیم باباسی، اونا باشی هر دارا دوشدوبونده یاردیم ائدهجک اولان حضرتی خیزیردیر. (آیدین کاسیم/اوغلو: ۲۰۱۱: ۲۰۲)

◆ کوراولغو کاراکتری دستاندا

کوراولغو دستانینی آراشدیران بیلیم انسانلاری کوراولغویا هم کؤکلی قديم چاغلارا دایانان اوسطورهلشمیش تاریخی شخصیت وئریلر، هم ده اونو ۱۶-۱۷ جی یوز ایللییینده ظالیملرله ساواشان دلیلری باشیندا بیر قوچ ایگید کیمی قلمه آلیرلار.

۱- بورادا یازییا گۆره بو واریانتیدان قیسا بیر بۇلوم گتیردیم. واریانتین بوتونو باشقا زامان بیر یازیدا وئریلجکدیر.

میرعلی سیدسلامت کیمی اوسطوره اوزمانلاری کوراولغولیا اوسطوره شخصیتی وئریب نئچه مین ایللر اؤتجه یه آپاریب چیخاردیرلار. حؤرمتملی میرعلی سیدسلامت دیلماج درگیسینده قورولموش سلسله اوتورم دانیشیغیندا کوراولغو حاقیندا بئله دئییر «توخوم (یارانیش توخومو) قایانی یاریب، میسرا (میترا) بیر الینده قیلینج (میسری قیلینج میصرده دوزهلیمیش قیلینج دئییل بلکه میسرانین قیلینجیدی) بیر الینده ده مشعل موجود اولور (اونون دئدیگینه میسرا همن کوراولغودو). کوراولغونون قانادلی آتی اونون اوسطوره شخصیتینی گؤستریر. نئجه کی قانادلی آتلا آلاهلالر مجمعینه گئدردیلر. کوراولغو قانادلی آتلا اوسمانلی تورپاقلاریندا باش وئرمیش جلالی قیاملاریندا دا اورتاق اولوب، جلالی لرله چیگین- چیگینه ووروشوب».

تاریخچی عالیم «دیلاور عظیملی» ایسه سؤیله ییر: «کوراولغو آدی میفیک اوبرازدا قدیم شومرلرله قدر گئدیب چیخیر. بو آد زامانلا اؤتوروله- اؤتوروله گلیب اورتا عصرلره چیخیر». (عظیملی ۲۰۱۶ م) سایین آراشدیرماچی رحیم رئیس نیا «کوراولغو در افسانه و تاریخ» کتابیندا آذربایجان، تورکیه هابئله آوروپا آراشدیرماچیلارینین کوراولغونون قدیم دؤورلره عایید اولدوغو یازیلاری وئرمیشلر بو کتابدان داها تکرار اولماسین دئییه تکجه بیر اؤرنک گتیردیگیمی یئترلی سایدیم «فیرانسانین سوربون بیلیم یوردوندا استاد گؤرؤینده ایشله میش دو میزیل «کوراولغو دستان» کتابیندا یازیر: کوراولغو قیامی نین زامان سوره سی میلادان اونجه آلتینچی یوز ایلیکده ایسکیتلره دایانیر». (رئیس نیا ۱۳۶۸: ۱۰۴)

کوراولغونون بو افسانه وی شخصیتی تاریخمیزین دوغرو کوراولغوسوندان الهام آلاراق یارانمیشدیر. «کوراولغو بوتون منفی سیمالاری آرادان آپاریب، هر یاندا چتینلیکلره قالدیقدا معنوی و گؤی قوه لری اونون یاردیمینا چاتیر، بو قوولر اولدوغو اوچون اوسطوره وی بیر سیمایا چئوریلر. اونون قیرآتی دریا مادیانلاریندان گلن قانادلی بیر آتدیر، قیلینجی ایلدیریمدان قایریلمیش تایسیز بیر قیلینجیدیر، و نعره سی قوشا بولاقدان سو ایچدیگی اوچون بئله ضربه لی و نمونه سیزدیر» (کریمی ۱۳۹۰: ۹۰)

کوراولغو یارادیجیلیغیندا، کوراولغونو ایکی کاراکترده گؤرمک اولور؛ بیرى الینده ساز، عاشیق کوراولغو، بیرى ایسه الینده میسری قیلینج، قوچ کوراولغو. کوراولغو باشقا عاشیقلار کیمی شامان دوشونجه سینده یئر آلمیش دوغا ائلمانی اولان قوشا بولاق سوبوندان سسله، سؤزونو بوتا آلیر. بیر عاشیق اولاراق سازى چیگنینده ائلدن- ائله، اوبادان- اوبایا گزیب خالقینی ظلمه قارشى ساواشا چاغیریر. ساواشلار گئندنه اونجه عاشیق قیلیغیندا دوشمنین ایچریسینه گیریر، اونا گؤرده بوتون ساواشلاردا یئنیلمیر. ایکینجیسی ایسه میسری قیلینجی

قورشانمیش قوچ کوراوغلودور. ۷۷۷۷ دلینین باشیندا چنلی بئلدن خانلار، پاشالار ظولمونه قارشى عصيان بايراغینی قالدیرمیش، ظالیملرین قاباغیندا دیکیلیب ظلم آلتیندا قالان مظلوملارین یاردیمینا ال اوزادیر. خالقى اوچون دؤیوشور، خالقیندان ساوونماغی هر شئیدن اوستون توتور. کوراوغلونون بو ساواشلارینا عایید بیلیم انسانلارینین دیرلی فیکیرلری وار. بیلیم انسانلاری بو ساواشلاری اوسمانلی تورپاقلاریندا باش قالدیرمیش جلالی حرکاتینا باغلاپیرلار. گؤرکملی تاریخچی فاروق سومرین بو قونوندا گئنیش مقالهلری وار. او اوسمانلی آرشیولریندن کوراوغلونون اؤزونون، گیزیزاوغلو مصطفی‌بی کیمی بعضی دلیلرین ده آدینی چیخاردیب سونرا کوراوغلونون یاشادیغی، ساواشدیغی یئر آدلارینی دا چیخاراراق اونون یئرینی آنکارا، استانبول آراسیندا بولو ایلچه‌سی‌نین ساییق کندیندن اولدوغونو یازیر. نئجه کی کوراوغلونون محض آنادولودا اولوب یاشادیغینی یازیر: «بعضیلری کوراوغلونون تورکمن طایفالاریندان اولان تکه طایفاسینا منسوب ائدیب، بئله دن ائدیپلرکی کوراوغلو دستانی تورکمنستاندان ایرانا، اورادان دا آنادولویا یول تاپیب... آمما کوراوغلو آنادولو تورکو اولاراق دستانی دا تورکیه ده باش توتوب، بورادان ایرانا، اورداندان تورکمنستانا گئدیب» (سومر ۱۹۷۵: ۱۲) گورکملی عالیم بیلدیرکی کوراوغلونون دؤورو جلالی لر حرکاتینا تصادف ائدیر. «۱۶- جی یوز ایللی‌یین سونو ۱۷- جی یوزایللی‌یین اولینده موجود اولان جلالی لر حرکاتی‌نین کؤکو مقصدی وار. اوزون مدّت محاربه آپاران اوسمانلی امپریاسی زامان- زامان اهاالی‌نین تأمیناتیندا سورون یاشاپیردی. بعضا مامورلار اهاالی‌نین وار- دؤولتینی الیندن آلیردی. وضعیتین آغیرلاشدیغی بو کیمی دؤرلرده معین عصیانچی دسته‌لری اورتایا چیخیردی جلالی لر ده اونلاردان بیرى ایدی و بو حرکاتین اساسینی سوسیال ممنونیت‌سیزلیک قوروردو. بو عصیانچی حرکات اوزون مدّت دوام ائتدی و اوسمانلی یا جددی ضربه‌لر ووردو. او دسته‌لردن بیرینین باشیندا کوراوغلو دوروردو، بونو تاریخی فاکت ثبوت ائدیر» (سومر ۱۹۷۵: ۴۲) بو آرادا آذربایجان عالیم‌لریندن کوراوغلونون یاشادیغی یئری آذربایجاندا بیلیم کوراوغلو دستانیندا گئدن اولابلاری آذربایجانا باغلاپیرلار اؤرنکین: آذربایجان انسکیلوپدیاسی ۵- جی جیلده یازیلیر:

«آذربایجاندا اولان جلالی دسته‌لرین بیرى اؤنجه اوسمانلی اشغالینا سونرالار صفوی فتودالارینا قارشى ساواشیردی‌لار. بو دسته‌لرین باشچیسی کوراوغلو ایله‌دی. کوراوغلو ایله اونون دلیلری حاقدا یازیلیمیش قاناقلار آزدی بعضی آراشدیرماچیلار اونون ساواشدیغی یئر خوراسان، بعضیلری آنادولو و چوخلاری دا آذربایجان بیلیرلر». علی اوسط قلییوف بو حاقدا یازیر: «ایرانلا اوسمانلی ساواشلاریندا آذربایجانین اشغالی زامانی جلالیلر اوسمانلیدا باش

قالدیردی. سونرا بو عصیانلار ناخجیوانا قدر اوزاندی، آذربایجاندا اوسمانلی اشغالینا عصیانچی دسته‌لری باش قالدیردی بو دسته‌لرین بیرینین باشیندا کوراولغو دوروردو». (قولى یئو ۱۹۷۲: ۷۴) کوراولغون جلالی دسته‌لرینه باشچیلیق ائتدیگینی قبول ائتمه‌ینلر ده واردیر. اؤرنکین: میرزه حاجی‌یوف جلالی عصیانلارینین دینی آنلامی اولدوغونا گؤره بو حاقدا یازیر «کوراولغو هر بیر دینی مناقشه‌دن اوزاقدیر. عمومیتله چنلی بئلدن آذان سسی ائشیدیلیمیر بئله‌لیکله آختاردیغیمیز کوراولغو جلالی دئییلدیر. اون آلتینجی عصرده یاشا بیلمزدی». (حاجی‌یوف ۲۰۱۴)

۱۶۰۳-۱۵۵۰م- جی ایلرده اوسمانلی توپراقلاریندا باش وئرمیش جلالی ساواشلاری «جالال اوسمانلی» آدیلا باشلانسا دا اونون اؤلوموندن سونرا بو ساواشلار گئنیشله‌نرک اوسمانلیلارین قونشولارینا دا چکیلیر. کوراولغو دا بو ساواشلارا قوشولور. بیلیم انسالارینین چوخلارینین یازدیقلارینا گؤره بیر دؤنمده ده (جالال اوسمانلیدان سونرا) بو ساواشلارین باشچی‌سی اولور؛ نجه‌کی کوراولغو دستانی نین آذربایجاندا ایلک اولاراق الکساندر خودزکو طرفیندن تبریزده یازیا آلینمیش «مشهور پاریس نسخه‌سینده» کوراولغو، «جلالی کوراولغو» آدیلا دئییلیر. اگر کوراولغو جلالی دسته لریندن بیرى اولماسایدی؛ ظنیمجه بو ال یازمادا «جلالی کوراولغو» آدی دا چکیلمزدی.

۱۹- جو یوز ایللی‌یین اوتوزونجو ایللریندن ایرانداکی روسیا میسیونرلر جمعیتینده دیلمانچ ایشله‌میش، سونرالار رشت، گیلاندا روس سفیری اولموش، تانینمیش شرق شناس، آلکساندر خودزکو ایران آذربایجانیندان آوروپایا آپاردیغی «کوراولغو» دستانی نین ال یازماسینی انگلیس دیلینه چئویریب لوندوندا درج ائتدیرمکله (۱۸۴۲م) دستانین یابین تاریخینده سیلینمز بیر ایز قویموشدور. بو دستان بیر ایل سونرا او. وولفین ترجمه‌سینده آلمان اوخوجولارینادا چاتدیریلیمیش، یئنه همین ایلده ژورژ ساندر کوراولغو دستانینی الکساندر خودزکو یابینیندان چئویررک «مستقل اجمال» ژورنالیندا، ۱۸۵۳- جو میلادی ایلده ایسه اوغلو موریس ساندرین بو دستانی آیریجا کتاب شکلینده چاپ ائتدیرمکله دستانین آوروپادا داها گئنیش آلان آلماسینا یئر آچمیشدیر. لوندون نشرینین س. س. پئن‌نین ترجمه‌سی ایله روس دیلینده‌کی چاپی (تیفلیس، ۱۸۵۶ م) ایسه دستانا داها بؤیوک اوخوجو قازاندیرمیشدیر.

پاریس نسخه‌سی دئییه تانینمیش ال یازما، الکساندر خودزکو ساریندان تبریزده توپلانیب بیر چوخ یئرلری گزندن سونرا پاریس شهرینه آپاریلیب. اونا گؤره ده پاریس نسخه‌سی آدیلا تانینیر. پاریسین ملی کتابخاناسیندا ساخلانیلان بو کتاب کوراولغونون بو

گونه كيمى اليميزه چاتميش ايلك ال يازماسيدير. كتابين ايچريسسينده يازيلديغى كيمى «بو كتابين تصنيفينه سبب جناب حاجى ميرزه اسكندر اولموشدور. كتابين مصنىفى عاشيق صادق آدى ايله مشهور اولان صادق بى و اونو قلمه آلان ميرزه عبدالوهاب اولموشدور. جناب ميرزه اسكندرين نؤكر و قوللوقچولارى ميرزه مهدي گيلانى، حضرت قولو بى و يعقوب بى ده بو ايشين شاهيدى اولموشلار. چرشنه گونو، ربيع الاول آيى نين اون بئشى، هيجرى- قمرى مين ايكي يوز الينجى ايل».

ال يازماسى نين مؤلفيندن سوراق وئرن سون قئيد ايسه بئله دير: «بو نسخه نى اولدن، آخيرا قدر محمودخان دونبولى ديرجوى توپلاميشدير. متن دوزگوندور، لकिन توركو رسمول خطينده بير نچه سهو گنديدير. اولو ميرزه اسكندر بونو قئيد آتسه ده، اونلارى دوزلتمه به فرصت اولمادى»، دستانى توپلاييب يازانلار اؤزلرى باره ده وئرميش اولدوقلارى بو بيلگى يه داها آچيقلاما گره يى گؤرونمور. ياشاديقلارى يوز ايل ليكده مدنيت تاريخيميز اوچون ميشيل سيز خدمت گؤسترميش اولان بو شخص لر دستانين ايلك ال يازما وئرسياسى نى ابدى لشديريلمه سى ايشينده اوزريلرينه دوشن گؤروى يئرینه يئتميشلر.

الكساندر خودزكوييا گؤره، اساساً شمالي ايران و خزر اطرافى تورپاقلاردا يارانيب- ياييلان بو پوئتيك سؤز صنعتى عابده سى همين بؤلگه نين ساكين لرينه مخصوصدور. همچنين او خاطيرلا ديركى، بو اؤرنكلر منيم همين يئرلرده اولدوغوم اون بير ايل عرضينده مختلف واختلاردا نه يازماق، نه اوخوماق بيلن خالقين يوخسول طبقه سى ايله اونسي تيم زامانى شفاهى دانيشيقدان توپلانميشدير. محض بو سببدن ده همين قايناق اعتبارلى سايىلا بيلر». (عليپور ۱۳۹۵: ۱۲) اون اوچ مجلسدن (قولدان) اولوشان بو ال يازماسى نين يورد (نثر) حيصه سى فارس ديلينده، شعرلرى ايسه توركجه دير. شعرلرين اورژيناللارى ايله ياناشى اونلارين فارسجا سطرى ترجمه لرى ده وئريلميشدير. «آذربايجان داستانلارى مخصوص اولدوغو خالقين ديلينده فورمالاشديغى كيمى، طبيعى كى، بو ديلده ده ايفا اولونموشدور. مسئله يه بو باخيمدان ياناشيلارسا، حاقيندا سؤز گئدن «كوراوغلو» ال يازماسى نين اؤزوندن اول آذربايجان ديلينده آيريجا نسخه سى اولماسى قناعتينه اينام آرتار و چوخ گومان داستان فارسجا همين اورژينال متن واسطه سيله چئوريلميشدير...». (عليپور ۱۳۹۵: ۲۰) داستانين سوؤئت آخارى ايله تانيشليق بئله ذهنلره بونو گئيريرك بو ال يازما سونراكى «كوراوغلو» تورلرينين كؤكونو، ماياسى نى، باشلانغيچى نى قورموشدور، بوراداكى اولايلارين چوخو سونراكى تورلرده بير پارا فرق لرله قورونوب ساخلانميشلار. بونونلا بئله، دستانى اوخوياندا ائله ائپيژودلارلا، موتيولرله اوز- اوزه قاليبيركى، اونلارى آنجاق

بول يازماسى ايله باغلى اولاراق آچيقلاماق اولور. بئله ائپيزودلار داها چوخ مستقىل مجلس- قول اؤزلىگى داشيييرلار. باشليجا اولاراق اونلارى آشاغيداكى فورمودا سىرالاماق اولار:
- كوراوغلونون نيگارخانيمى چنلى بئله آپاراركن فيرنگ اوغلو ايله قارشى لاشماسى (بئشينيچى مجلس).

- كوراوغلونون اثرمنى تاجيرينى سويماسى (يئددىنچى مجلس).
- نظر جلالى نين دسته سى ايله كوراوغلونون اوستونه گلمه سى، ائپوزين آجىقلانيب چنلى بئلى ترك ائتمه سى، اونون بولوبى له بيرلشيب كوراوغلوي قارشى چئوريلمه سى (اونونجو مجلس).

قئيد ائدىلنر دستانين اساساً يورد (نثر) حيصه سى نين حاضيردا بللى اولان «كوراوغلو» قوللارينا گتيرديگى آرتيرمالاردير. شعرلره- نغمه لره گلدیکه دوغو، هيجان دولو اورينال اؤرنكلردير، بو شعرلر گلنكسل عاشيق-ساز مجلسى نين، خالق شعرى بيچيمينده فورمالاشميش، اؤلچو، ريتم، وزن، قافيه چئشيتليگى ايسه يوكسك سويه دهدير.

◆ ايکى تورون فرقيليکلىرى

تورک دونياسى نين اورتاق كولتور اؤرنكلريندن بيرى سايبيلان «كوراوغلو» دستانى، عاشيقلارين، باخشيلارين ساز- سؤزو ايله دوزولوب بو گون اولوسال تانقاج كيمي اليميزه چاتميشدير. عاشيقلارين دولغون سينه لرینده ياشاييب، سينه دن، سينه يه دئييلرک گونوموزه چاتميش قوچ كوراوغلو دستانى، چئشيتلى بؤلگه لرده بيلم انسانلارينين ايله عاشيقلارين، باخشيلارين سؤيله نتيلريندن توپلانيب يازيا آلينميشدير. البته كى بو توپلانما سوره سينده فرقلى ايفا اؤزليکلى قورونموشدور. دستاندا سؤيله نميش جيغير آيريليغي بو يازيلاردا ائتگيسينى بوراخميشدير. بونا گؤره ده بو گون دستانين فرقلى وئرسيا و تورلرينده بيز فرقلىر گؤره بيليريك. بو قونودا ديرلى آراشديرماچيلار ساريندان توپلانان كوراوغلو دستانى لا شعرلرينى بئله سىرالاماق اولار:

- ۱۹. جو يوز ايللى يين ۳۰. جو ايللرينده خئىلى قزئت صفحه لرینده كوراوغلو داستانيندان گئدن قيسسا يازيلار.
- ۱۷۲۱- جي (م) ايلده الياس مشفقى كوراوغلو داستانيندان ۱۳ قوشما.
- ۱۸۰۵- جي (م) ايلده عنديلب قره جه داغيندان كوراوغلو داستانينا عايد شعر توپلوسو.
- ۱۸۴۰- جي (م) ايلده شوپندن كوراوغلونون مختصر بير واريانتى لا ۴۴ بند شعرى.

- ۱۸۴۲- جی(م) ایلده الکساندر خودزکو لندنده تبریزدن توپلادیغی داستان.
- ۱۸۵۶- جی (م) ایلده س. س. پنی روسجا «قافقاز» قرئتینده داستانان بعضی قولاری لا شعری.
- ۱۸۵۰- ۱۸۹۰- جی(م) ایللر آراسیندا ن. قولاک، ا. اسلیر تیسکسن، پ. کراسف، آ. آخوندوف، ا. سولتاف اوف کیمی آراشدیرماجیلاردان کوراوغلو حاقدان یازیلار.
- ۱۸۷۲- ۱۸۸۲- ۱۸۹۷- جی (م) ایللرده باکی لا استانبولدا کوراوغلو داستانلارینین یاییینی.
- ۱۸۹۹- جو (م) ایلده رادولفون کوراوغلو اثری.
- ۱۹۳۶- ۱۹۲۷ (م) اینجی ایللرده ولی خولوفلودان قیسا بیر واریانت.
- ۱۹۳۷- جی (م) ایلده «ادیبات» قرئتینده داها مکمل بیر واریانت.
- ۱۹۴۱- ۱۹۴۰- جی (م) ایللرینده همّت علیزاده دن ۱۴ قولدان اولوشان داستانلار بیر گه ۵۰ قوشما.
- ۱۹۴۹- جی (م) ایلده کوراوغلو داستانن ۱۷ قولو، ۵ جیلدلیک «آذربایجان داستانلاری»نین دوردونجو جیلدینده وئرلمیشدیر.
- ۱۹۵۶- جی(م) ایلده ۱۷ قولا داها بیر قول دا آرتیریلیب ۱۸ قولدان اولوشان کوراوغلو داستانینی گورکملی فولکلور شناس پروفیسور محمدحسین طهماسب طرفیندن باسیلدی. بو داستان بو گونه کیمی چیخمیش ان مکمل کوراوغلو داستانیدیر. آذربایجاندا گئیش یاییلمیش بو دیرلی کتاب سایین محرم کریمی ساریندان کؤچورولوب ۱۳۸۴- جی گونش ایلده باسیلیب، تبریزده یاییلدی. بنلهلیکله کوراوغلو داستانن تانیماسیندا داها بیر گئیش آلان آچیلدی.
- ۱۹۹۷- جی(م) ایلده دکتر انور اوزون دان کوراوغلو آدلی کتابی تورکیه نین ترابوزان شهرینده یایانلاندی. سایین داریوش عاشوری چاباسیلا ۱۳۸۸- جی گونش ایلده فارسجا «کوراوغلو در ادبیات ملل» آدیندا چئوریلیب، تبریزده یایینلاندی.
- ۲۰۰۵- جی (م) ایلده الکساندر خودزکونون توپلادیغی ال یازما اسرافیل عباسلی طرفیندن باکی دا یایینلاندی.
- ۲۰۰۹ (م)- (۱۳۸۸)- جی گونش ایلده سایین علی ناصری، ایرانین چئشیتلی بؤلگه لریندن توپلادیغی «کوراوغلو در ایران زمین» آدلی فارسجا کتابی یایینلاندی. بو کتابین اؤزلیگی اونون قوللارینین فرقلی شهرلردن توپلاندیغیدیر: اؤرنکین: آلی کیشی نین کور اولماسی شیراز شهریندن، کوراولونون تورکمن سفری میانداب شهریندن...

بونلاردان باشقا كور اوغلو حاقد ا بيلم انسانلاريندان چوخو او جمله دن:

◆ «آذربايجاندا:

حميد آراسلى، آزاد نبيوف، محمد عارف، ميكائيل رفيلى، فرها فرهادوف، پاشا افندييوف، عمران بابايوف، واقف ولييوف، ميرعلى سيداوف، رستم رستمزاده، همت عليزاده،...

◆ توركيه ده:

پرتو نايلى، فواد كؤپرولو، زكى وليد توغان، جاهيد اؤز تئلى، سهيلا بوراف، نژاد پير توغان، اوميد كافتانچى اوغلو، مورا د ائلچين، حسن سئچمن. فخرالدين كيرزى اوغلو،...

◆ شرق شناسلار:

ژيرمونسكى، يوگا نيروف، ظريف اوف، چيچروف، بروكسف، آستا كئف، اگيتوف، براكينيسكى، ساموئليان،...

◆ ايراندا:

صمد بهرنگى، شيوا فرهنگدراد، غلامحسين صدرى افشار،...» (كريمى ۱۳۹۰: ۱۱)
كور اوغلو حاقد ا يازيلار يايينلاييبلار. سيراناليمش بو كور اوغلو حاقد ا يازيلانلار ين آذربايجاندا ان تانينميشى حرمتلى پروفيسور محمدحسين طهماسب بى ين توپلاديغى لا الكساندر خودزكونون توپلاديغى كور اوغلو دستانلاريدير. بو ايكي داستان نقدر تانينميش اولسالار دا توپلانمادا جوغرافى هابئله سؤيله ييجى فرقيليكلىر نه گؤره دستاندا چئشيتلى ديشيك ليكلرى واردير. بو كتابدا بير پارا گؤزه چاربان ديشيك ليكلره قيساجا اولموش اولسا دا نئچه سينه توخونماق ايسترديم:

• تانينميش كور اوغلو ناغيلار يندا كور اوغلونون آتاسى نين آدى آلى، پارس نسخه سينده ايسه ميرزه صراف دير.

• كور اوغلو ايله چيگين- چيگينه ساواشيب، پاشالار ا قنيم اولان دليلرين آدلارى يئترينجه تانينميشدير. بو دليلرين بير پاراسى نين آدلارى پارس نسخه سينده يوخدور؛ گورجواوغلو ممد، كورداوغلو، تانرى تانيماز، هالاي پوزان، توپ داغيدان، كوسا صفر، چوپور مهدي، ديل بيلمز، توخماق ووران،... . پارس نسخه سينده اولان آدلاردان دا او بيرى داستان تورلرينده يوخدور؛ دونا خانيم، پريزاد خانيم، نظر جلالى، گؤيومچواوغلو، خوجا ياقوب، ...

• كوراولغويلا اونون دلى لرېنى ائلدىن - ائله گزر ك تانىتديران عاشىق جونونون پارسى
نسخه سېندە آدى يوخدور.

• پارسى نسخه سېندە دوشن اولايلا كوراولغونون او بېرى واريانتلار يندان آيريدير.
كوراولغونون قارس سفيرينده ائىواز، عرب ريحانى اؤلدوردو كدن سونرا كوراولغو قارس
پاشاسى نېن قىزى حورى آدلى قىزى ائىواز آلير؛ آما پارسى نسخه سېندە كوراولغو قارس
پاشاسى احمد پاشانين باجى سى پريزاد خانىمى اؤزو آلير.
(سككىزېنجى مجلس).

• كوراولغونون تانىنمىش سفيرلرين نېچە سى بو نسخه ده يوخدور؛ محبوب خانىمىن چنلى
بئله گتيريلمەسى، كوراولغونون بايزيد سفيرى، قولون قاچماسى، مرجان خانىمىن چنلى بئله
گتيريلمەسى.

• پارسى نسخه سېندە ائىواز، (اونونجو مجلس) لا دميرچى اولغو (اون بېرىنجى مجلس)
كوراولغودان كوسوب، اونو اؤلدورمە يە ال آتماقلارى يا بونلاردان باشقا كوراولغونون ائرمى
تاجيرى اؤلدورمەسى، كوراولغونون ناماز قىلماسى، دار گوندە حضرت على يە سېغىنماسى،
ميرزە صرافين اؤلوموندن سونرا مشھدە باسديريلماسى. ان اؤنملى سى كوراولغونون
قوجالىغى؛ بىز او بېرى واريانتلاردا «كوراولغو قوجالاندا بوتون ديللىرى چنلى بئلدن قوۋوب
نيگار خانىم لا ايكي سى چنلى بئلدە ياشاير. او عؤمرونون سونلاريندا تىنگى گؤروب» ايندى
نامرد دونياسىدى» دئديگىنى ائشىدىب، اوخوموشدوق؛ آما پارسى نسخه سېندە بئله بىر
دانىشيق وار:

«ئله آدم دا دئيبىل كى، توپ- توفنگلە اوندان آت آلاسان». (آلتىنجى مجلس) گؤرونور
كوراولغونون قيرآتى اوغورلاناندا توفنگ وارييمىش. بو دا بعضى بازارلارين كوراولغو توفنگى
گؤردويونده تانىمادىغى يازديقلارينين يانلىش اولدوغونو ثبوت اندير.

• ھابئله كوراولغو قوجالىغىندا مىسرى قىلىنچىنى مىخلادىب، «داھا قان تۆكمە يە جم»
دئير. شاه عباسى گؤرمك اوچون اصفھانا يوللاناندا، يولدا بهرام خانلا آلماس خان آدلى
ايكى نفره قوناق اولور، اونلار دا كوراولغونو تانىيب، شاه عباسدان اؤدول آلق اوچون (شاه
عباس قاباقچا كوراولغونون اؤلومونه بو يروق وئرمىش) كوراولغونون يوخودا باشين كسيرلر.
بونلار كىمى اولايلا او بېرى تورلردە يوخدور.

• اون اوچ مجلسده يازيلميش بو ناغيلين نثر بۇلومو فارسجا، شعرلری تورکجه يازيلديغيندا يازيدا بير پارا يانليشلار وار. نئجه کی نئچه يئرده شعرلر ياريمچيقدير. شعرلرين يازيليشيندا چوخ يئرده آنادولو لهجهسى ايله تبريز لهجهسى قارىشيب:

دۆلدور باده لر ايچه ليم،
ايچه ليم، سردن كئچه ليم،
ايچه ليم، قصابين اوغلو.
كئچه ليم، قصابين اوغلو.

قئيترگئتسون اونو هئچ كيم گۇرمه سون،
قوهوم - قونشو گلديگيني بيلمه سون،
هئچ كيمسه نون يوخوسونا گيرمه سون،
بو قيليقتا چودار اولماز، آياولماز.

• داستانين يورد بۇلومونوده ده نئچه يئرينده يانليش وار. اۇرنگين: كوراوغلو ائيوازی گتيرديگی مجلسده (اوچونجو مجلس) بللی دئيیل ائيواز كوراوغلانو نئجه تانييب «بو قيليقتا چودار اولماز، آی اولماز» دئير.

• پادشاهدان دايچالاری آنندا دا تکه بير دايچا (گۆی دايچا)نين آدی گلير. «پادشاه بويوردو کی دايچالاردان بيرینی رۇوشنه وئرسينلر» بو همن قير آتدير. قيرآتی دايچا واختيندا تۇوله ده قيرخ گون باسديرير. باشلانيشدا دورآندان خبر يوخدور. بو كتابدا بيز دور آتين آدی تکه آلتينجی مجلسده (قيرآتين حمزه اليه اوغورلانماسی) گليب. أما طهماسب بی توپلاديغيندا قيرآت لا دور آت ايکيسی بير يئرده گتيريليپ، بير بۇييورلر.

• داستانين يورد بۇلومو فارسجا اولدوغونا جناب غلامرضا بوداقی تورکجه يه چئويريب. بو چئويرمه ده ديل بوتونلويو قورونمايب. نئرده نئچه يئرده ادبی ديلله دانیشيق ديلي قارىشيب. ناغيلين دانیشيق بۇلوملری چوخ يئرده ادبی ديلده يازيليپ. (دانیشيق دا ديلين ادبی قوراللاری گۆزله نیلمز). بو ناغیلی عاشيق صادق کيمدن اۇيره نيپ، دانیشماغی بللی دئيیل.

• داستانين بير پارا اولاييلاری او بيری تورلرله بير اولسا دا ناغيلدا آیری- آیری اولاييلار باش وئير. داستانين بير نئچه تانينميش آدليم شعريندن باشقا قالان شعرلری او بيری واريانتلاردان فرقيليدير.

♦ توپلاریمیزدا کور اوغلو دستانى

قوچ کور اوغلو دستانى بو گون توپلاریمیزین بزه ییدیر. قوچاقلیقدا، ایگیدلیکدن، غیرتدن دانیشان بو دستان بوگون دیل لر ازبری اولاراق عاشیقلارین تثللی سازیندا هایلانان «هانی منیم قوچ کور اوغلو» گرگین گونلریمیزده سسله نرک قوچ ایگیدلری اثلین وارلیغینی ساوونماغا چاگیریر. چتین بیر توی تاپیلارکی اوندا قوچ کور اوغلودان دانیشیلماسین. کور اوغلو هاوالاریندان:

۱. جنگی کور اوغلو
۲. میسری کور اوغلو
۳. سور و تمه کور اوغلو
۴. طبلی جنگی
۵. تورکو کور اوغلو
۶. کور اوغلو مخمسی
۷. لاجینی کور اوغلو
۸. کور اوغلو قایتارماسی
۹. روبایی (اورفایی) کور اوغلو
۱۰. میدان کور اوغلو سو
۱۱. بوزغو/ بوزلو/ بوز اوخلو کور اوغلو
۱۲. قانلی کور اوغلو
۱۳. کور اوغلونون حربی دوبیتیسی
۱۴. جعفری کور اوغلو (سهند آوا عاشیق محیطیندن)
۱۵. توراخانی کور اوغلو (سهند آوا عاشیق محیطیندن)
۱۶. دؤشمه کور اوغلو
۱۷. نفس آلماز کور اوغلو
۱۸. کور اوغلو نعره سی
۱۹. کور اوغلو ناغاراتی
۲۰. کور اوغلو ائیوازیسی
۲۱. کور اوغلونون ائیوازی پئشروسو
۲۲. آت اوستو کور اوغلو

٢٣. کوراوغلو شکسته‌سی / کوراوغلو زنگیسی

٢٤. کوراوغلو گۆز لاله‌سی (شیروان عاشیق محیطیندن) ...^١

هاوالاریندان بیرى اوخونماسین. کوراوغلونون ایگیدلیک دستانینی آذربایجاندا یایان عاشیق‌لاردیرلار. بو ناغیللاری ایلرلر بویو ائل عاشیق‌لارینین چوخو اوخویوب. الیمیزه چاتانلاردان بیر پاراسی بئله‌دیر:

- عاشیق ماحمید ممدوف (توقات سفری)
- عاشیق علیخان نیفتعلیوف (بؤلوی)
- عاشیق اکبر جعفروف سفرلرینین چوخو (دورنا تئل؛ بغداد سفری، ...)
- عاشیق ایمران حسنوف (سفرلرینین چوخو؛ بغداد سفری، ...)
- عاشیق حسین ساراشلی (ارزروم سفری)
- عاشیق آرافلی میکایل (دربند سفری)
- عاشیق ماییس گنج‌لی (تورکمن سفری؛ ائیوازین گتیریلمه‌سی)
- عاشیق حسن غفاری (بغداد سفری)
- عاشیق عبدلعلی نوری (تئللی خانیم)
- عاشیق حسن اسکندری (کوراوغلونون قوجالیغی)
- عاشیق حسین ساعی (بغداد سفری، توقات سفری، بزیرگان، روم سفری، محبوب خانیم- کوراوغلو، تورکمن سفری، کوراوغلونون قوجالیغی)
- عاشیق علی عبادی (مئهر آلی)
- عاشیق محمد نظری (بغداد سفری)
- عاشیق چنگیز بی‌ریا (بولوبی قولو، دربند سفری، بغداد)
- عاشیق رحیم نظری (کوراوغلونون قوجالیغی)
- عاشیق قافار ابراهیمی (کوراوغلونون تبریز سفری)
- عاشیق مشی پاشایی (استانبول سفری)
- شهید عاشیق بشیر شهریارى (کوراوغلو- کورداوغلو)
- عاشیق آیت قنبری (بغداد سفری، کوراوغلونون قوجالیغی)

١- بو هاوالار چوخراق تبریز- قاراداغ آشیق محیطینه عایددیر. باشقا آشیق محیطینده بونلاردان آیری هاوالاردا واردیر.

- ۱۳۸۲- جى ايلده اورمونون «كانون پرورش فكرى كودكان» قرومو ايسستگيله، عاشيق چنگيز بى ريا، عاشيق حسن نجفى، عاشيق بهمن قوربانزاده، عاشيق ارسلان زارعى، عاشيق محبوب جعفرزاده، عاشيق اكبرخانى، عاشيق آيت قنبرى ائشليگينده كوراوغلو دستانى نين قوللاريندان قيسا پارچالار اوشاقلار اوچون حاضيرلاندى. بو اثرين يۇنتمنلىگى فعال نورى، بىستكارى ايسه عاشيق آيت قنبرىدى. بو اثر اوچون كوراوغلو هاوالاريندان باشقا، ۱۶ آيرى هاوا بىسته لىمىشدير.
- داهى اوزئير حاجى بېلى ۱۹۳۷- جى(م) ايلده ياراتدىغى كوراوغلو اوپراسى دونيا سوييه سينده كوراوغلونون تانينماسينا گئنىش ميدان آچدى.

چوخ عاشيقلار دا واركى آدلارى اونودولوب. بو عاشيقلار كوراوغلونون سفرلرinden بىرى ده اولموش اولسا اوخوبولار. بو عاشيقلارين سینه سينده قاليپ اوستادان شاگردا اؤتوروله- اؤتوروله كوراوغلو دستانى بو گون اليمزه چاتاراق بىليم انسانلارينين اليله توپلانيپ، گلجك نسيللره ساخلاناجاقدير.

◆ سونوج

تورك دونياسى نين اورتاق قهرمانى سايلان كوراوغلو، يانليز توركلر آراسيندا دئيل؛ گورجو، ائرمنى، عرب، هابئله تاجيكلرين ده كولتورونه يول آچاراق كوراوغلو دستانى نين قوللاريندان بو خالقلار آراسيندا يارانيبدير. كوراوغلو قهرمانلىغى هر بير يئنى محيطه وارديقدا كولتورل، جغرافىي تائيرلرى آلتيندا بعضا كيچيك اوليلار، يئنى دستان كاراكتئرلى كيمى اؤنمىسىز، بعضا ده ايچريسينده چئشيتلى اوليلارلا اولوشان يئنى بير دستان تورور يارانيبدير. بو خالقلارين اورتاق كوراوغلوسو؛ خالقينى، وطنينى سئون ايگيد ساواشچيدير. اونون ساواشى خالقين ساواشى، خالقين آزالىغيدير. كوراوغلونون ساواشيندا وارلانماق، يا خالقا سلطنت ائتمك يوخدور عكسینه او شاهلارا، خانلارلا نفرت ائدير. اونلاردان خالقين باشينا گتيريلن آغريلارين، آجيلارين قيساسينى آماغا چاليشير. آلينان قنيمتى ده يوخسوللارلا پايلاير. كوراوغلونا ياغا قالديران، آلولانديران، جوشدوران ائل محبتى، خالق سئوگىسىدير. بئله بير قهرمانى هر كس اؤزونه سارى چكيب، جغرافىي آدلار يا باشقا الده ائديلميش بلگه لره دايناراق اؤز اؤلكه سى آدينا يازماق منجه كوراوغلونا كيچيتمكدير. يئر اوزونون هر بير بؤلكه سينده ظاليمه قارشى ساواش اولوبدورسا، بوندان بئله اولاجاقسا دا،

اورادا کورواوغلو روحو یاشاماقدادیر. کورواوغلو هنج بیر کیچک طایفایا، بؤلگه یه سیغمایان، بالکانلاردان چین دنیزینه، سیریادان هندوستانا قدر یاییلمیش، تورک قهرمانیدیر.

♦ یازیلی قایناقلا

- آغاسی اوغلو، فریدون. اصلی کورواوغلونون قدیم واریانتی تورکمنیستاندا قالیر، دانیشیق، شرق قازنتی، ۲۰۱۶. www.Sərq.az
- آغاسی اوغلو، فریدون. آذر خالقی، آغری داغ نشریاتی، باکی ۲۰۰۰.
- آیدین کاسیم اوغلو، هاندان، تورکمن هالک دستانی گورواوغلو اوزرینه میتولوژیک اینجه لهملر، سمینار بیلدیرسی، آنکارا، ۲۰۱۱.
- آذربایجان انسکلوپدیاسی، ۵- جی جلد، باکی، ۱۹۸۰.
- استر آبادی، میرزا مهدی خان. سنگلاخ، (روشن خیای «دوزنله یین»)، مرکز نشر ائوی، تهران ۱۳۷۴.
- چیلایدزه، ال. جی، کورواوغلو گورجوستاندا، (نجفاوغلو، دکتر حاج علی، ادیریسی، دکتر حبیب (دیلمانج))، ارزروم ۱۹۹۴.
- حاجیوف، میرزه. کورواوغلو سیرری؛ افساندن حقیقته، ۱- جی حیصه، ۲۰۱۴. www.Demokratik.az
- رئیس نیا، رحیم. کورواوغلو در افسانه و تاریخ، ایکینجی چاپ، نیما یابین ائوی، تبریز ۱۳۶۸.
- سومر، فاروق. کورواوغلو، ملت درگیسی، آنکارا، ۱۹۷۵.
- سومر، فاروق. آنادولو تورکلرینین صفوی دؤولتینه تاثیر، آنکارا، ۱۹۷۶.
- عظیملی، دیلاور. اصلی کورواوغلونون قدیم واریانتی تورکمنیستاندا قالیر، دانیشیق، شرق قازنتی، ۲۰۱۶. www.Sərq.az
- طهماسب، محمد حسین. کورواوغلو، (کریمی، محرم. «دیلمانج»)، اوچونجو چاپ، اختر یابین ائوی، تبریز، ۱۳۹۰.
- علیپور مقدم، محمد. کورواوغلو (پاریس نسخه سی) کؤچورمه، آیین یابین ائوی، تبریز، ۱۳۹۵.
- قولو یئو، علی اوسط. آذربایجان تاریخی، باکی، ۱۹۷۲.
- نور ممد، آننا گولو. تورکمن حالک دستانی گورواوغلو، جلد ۵، ۴، ۳، ۲، ۱، آنکارا، ۱۹۹۶.

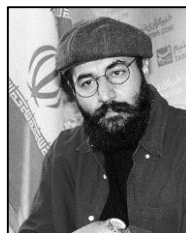
• بیلدیریم، دورسون، کوراوغلو دستانی، اورتا آسیا روایتلری، کوراوغلو سمیناری بیلدیریمی، آنکارا، ۱۹۸۵.

◆ سۆزلو قاینقلار:

- عاشیق حسن اسکندری، ۷۱ یاشیندا، آراز چایی نین قیراغیندا کاللا کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق قافار ابراهیمی، ۶۴ یاشیندا، کلیبرین ناپیشتا کندی دوغوملوسو. ایندی تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق چنگیز بی‌ریا، ۵۹ یاشیندا، قارداغین ارزن کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق رحیم نظری، ۵۶ یاشیندا، کلیبرین نوغدی کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق آیت قنبری، ۵۲ یاشیندا، کلیبرین چند شفق کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق حسین ساعی، ۵۲ یاشیندا، تبریز یاخینلیغیندا اولان محمود آباد کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق علی کریمی، ۵۲ یاشیندا، بوستان آوانین نوغدی کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.
- عاشیق سیروس کیانی، ۴۲ یاشیندا، تبریز یاخینلیغیندا اولان محمود آباد کندی دوغوملوسو، بوگون تبریزده یاشامقدا دیر.

کور اوغلو و نیگار (یئنی باخیش کلاسیک فولکلور ادبیاتیمیزا)

عمار احمدی

آذربایجان بویوک یازچیسی صمد بهرنگی، کور اوغلو ایله نیگار منظومه‌سی حاقیندا یازیر: کور اوغلوئونون ایگیدلیک دسنانی آذربایجاندا و دنیانین چوخ مملکتینده مشهور دور. بو دستانلار شاه عباس دؤورونون اجتماعی ماجرالارین آیناسیدیر. ۷۱- جی عصر آذربایجاندا عاشیق شعرینین ان پارلاق دؤورانی دیر. ۱۶- جی عصرین اورتا ایللرینینی سیاسی حرکتلری چوخ فولکلوریک اثرلرین تورک دیلینده یارناماسینا سبب اولدو. شاه عباس پایتختی اصفهانا کؤچوردوب فارس دیلینی اوستون توتماقال رسمی دیل اعلان ائتدی. قیزیلباش ایله دؤیوشه باشلادی. بونلار آذربایجان دیلی نین حؤرمتمینی سیندیریب، شاه عباس ایله آذربایجان آراسیندا بیر بوشلوق یاراندی. بو درین یاریلقان سونوندا شورشه، محاربه‌یه سبب اولدو. بو حادثه‌لر، سازلاری و سؤزلری ایله ملتین آرزیلاریندا دانیشان عاشیقلاردا یئنی باخیش یاراندی.

ایرانلار عثمانلی آرسیندا اوز وئرن محاربه‌لر، شاه عباسی و اونون آدم‌لارینی چتین بیر وضعیتیه سالمیشدیر. حکومتین علیه‌ینه شورشلر باشلامیشدی. اعتراضچیلار ملتدن ظولم ایله آلیننلاری، یوخسوللار آرسیندا پایلادیلار. طالش حاکیمی ساری خان او ماحالین اعتراض دالغالارینی سؤندوره بیلدی. قارا باغدا، میخلی بابا آددا بیر کیشی، آذربایجانین بؤیوک‌لرینی بیر یئره توپلاییب خانلارین ظولمو ایله، مذهب خرافه‌لری ایله دؤیوشه باشلادی. بو کیشی کؤمکچیلری ایله کندلره بیر-بیر باش چکیر، ظولمون علیه‌ینه تبلیغ ائدیردی. کند اهالیسی ظولمدن قوتارماق اومید ایله اونون آرخاسیندا دایانیب، اجتماعی وضعیتیه دؤندورمگه چالیشیردیلار. میخلی بابانین حرکتی یاواش-یاواش گوجلنوب بوتون

قاراباغدا، ایروان ماحالیندا یاییلدی. سونوندا دا بو نهضت مسلحانه شورشه اوز قويدو. آذربایجانین گۆنئی بۆلگه‌لرینده وضعیت داها پیسلشمیشدی. جلالیلر قیامی، بوتون منطقه‌نی توتمودور. عثمانلی سلطانلاری، بیر ده شاه عباس، اوتوز ایل اوزانان بو قیاملا اوز به اوز قالمیشدیلار. بئله بیر سیاسی-اجتماعی چاخناسمادا ایدی کی، هنری ژانلار چیچکلندی. آذربایجان سازلی، سۆزلو عاشیقلارینین قهرمانلاریدا بو حادثه‌لردن دوغولدو. کوراوغلونون انسانی حرکتلری بئله قارشیلانمادان دوغولموشدو.

کوراوغلو دستانلاری و اونون ایچینده کی حماسی ماجرالا، خالقینا داخلی دوشمنلرله، خارجی دوشمنلرله ائتدیگی محاربه‌یه گۆزل تمثیل دیر. کوراوغلو و دلیلرینین فنودالیسم ضدینه قیامی، اودلو سلاحلارین یارانماسی ایله آسیادا باشا چاتیر. بو قیامین توخوم ایلخچی علی کیشی آدلی آدامین الی ایله اکیلیر. علی کیشینی اوروشان آدلی بیر اوغلو وار ایدی. علی کیش حسن خانین ایلخچیسى ایدی. خان بیر کیچیک سۆز اوستونده علی‌نین گۆزونو چیخاردیر. علی کیشی افسانه‌وی دنیز آتارلارین بالاسی اولان بیر جوت آت ایله اوغلونو گۆتوروب حسن خانین ماحالیندان کۆچوب گئدیرلر. چوخ آختاریشدان سونرا، چنلی بئل آدلی بیر داغین ائگینده یاشاماغا باشلایلار.

اوروشان، آتاسی‌نین امری ایله آتارلاری قارانلیقدا یئتیشدیریر. توخومو ایلخچی علی کیشی آدلی آدامین الی ایله اکیلیر. علی کیشی‌نین اوروشان^۱ آدلی بیر اوغلو وار ایدی. علی کیشی حسن خانین ایلخچیسى ایدی. خان، بیر کیچیک سۆز اوستونده علی‌نین گۆزونو

۱. اوروشان، وورشاندان دوغولوب. اوروشدو= وورشودو. استاد علی‌رضا حمیده خو «مین بیر بیتکدن بیر بیتیک» یازیلاریندا اوروشان کلمه‌سینه بئله یازیر: «کۆنول سجاده‌یه باسما آیاق، تسبیحه ال اورما / نماز اهلینه اویم، اولارلا اوتورما دورما اولو فضولی‌نین یوخاریداکی عرفانی مصراعیندا گۆرونور کی شاه اسماعیل زامانیندا وورماق یئرینه اورماق دئییلریمیش. تورکجه سۆزلوکده اورماق، وورماغین قدیم بیچیمی یازیلسادا ایضاحلی لغتده، شاعرلریمیز ایشلستسه ده، اورماق سۆزو یازیلمایب. رحیم رئیس نیا «حماسه کوراوغلو»دا شاه عباس زامانی کوراوغلو آد دا بۆیوک بیر عثمانلی دۆیوشچوسوندن دانیشیر. کوراوغلونون کیم اولدوغونو آریایان عالم او چاغ ثبت اولان آدینی اوروشان (ایندیکی وورشان) اولدوغونو یازیر. من بو سۆزو گۆرجگین کوراوغلونون اصل آدینین اوروشان (وورشان = جنگجو) اولدوغونو آنلادییم. بونو اردبیلی جوروق قیزی ثریا خانیم سیف جهان اولان بیر یئرده دانیشارکن «اوروشان» قدیم شاهسون خانلارینین دا بیرینین آدی ایمیش دئدی. قیزیل قوش آدیندا بیر خانیمدا اولدوغوندان دانیشدی. فضولی‌نین بیتینی خاطیرلاییب اوروشانین وورشان اولدوغونو باشا توشدوم.

کوراوغلی کتایبندا، اوربابانین (ربابه)، ایرحیمین (رحیم) اولدوغی کیمی، «اوروشان»ین وورشانین قدیم بیچیمی اولدوغونو آنلاماییب، اونو روشنین دؤندرمه‌سی سانیلار. دئدیگیم کیمی آذربایجان دلی‌نین ایضاحلی لغتینده ده اولو شاعریمیز فضولی‌نین شعرینده اولان اورماق= وورماق سۆزو ده باشا توشولمه‌دیگی اوچون یازیلمایب دیر. قدیم آدلاردا دا روشن آدینی ائشیتمه‌میشم.

چىخاردىر. ەلى كىشى افسانەۋى دىنىز آتالارىن بالاسى اولان بىر جوت آت ايله اوغلونو گۇتوروب حسن خانىن ماحالىندان كۇچوب گىدىرلر. چوخ آختارىشكان سونرا، چىلى بىل آدىلى بىر داغىن انگىندە ياشاماغا باشلايدىلار.

اوروشان، آتاسى نىن امرى ايله آتالارى قارالىقدا يىتىشىدىر. اۋزو دە قوشا بولاقدا بىر معىن گىجەدە چىمىدىگىنە گۇرە عاشىقلىق ەنرى چالىنىر. ەلى كىشى گۇيدىن توشن بىر تىكە داشكان اوغلونا بىر قىلىنچ سفارش وئرىب سونرا اۋلور. اوروشان آتاسىنى قوشا بولاقدا تورباغا تاپشىرىر. اوندان سونرا اوروشانىن آدى، كىندىن كىندە، شەردىن شەره گىزىر. اوروشان بو زامانكان كوراوغلو، يانى كور كىشىنىن اوغلو آدلانىر. بعضى تورك خالقلارىنىن قايناقلارىندا كوراوغلону «گوراوغلو» يانى گورون اوغلو، يادا «قوراوغلو» يانى اودون اوغلو آدلانىدىرلار.

كوراوغلونون ايكى آتىندان، بىرى قىرات، او بىرىسى دە دورآت آدلانىر. كوراوغلو سون چاغ حسن خانكان آتاسىنىن انتقامىنى آلىر. عاشىق جنون كوراوغلوي ياردىم اولوب اونون بۇيوك، خالق سئور فكرلىرىنى يايىر. او بوتون چىلى بىلە گىلك اىستەين دىل لره يول گۇستىرير. كوراوغلو دستانلارىنىن اجتماعى - سياسى باخىشلارى اۋز زامانىداكى جلالىلر قىيامىندان الهام آلسادا، اوند، دوققوزونجو عصرده خلىفه ايله دۇيوشن بابكىن صفتلىرى قىد اولوب. اونون ائىۋازى آتاسىندان آلىب، چىلى بىلە گىتىرپ اۋز دىلىرىنە، باشچى ائتمەسى، جاويدانىن، بابكى آناسىندان آلىب داغا گىتىرپ، اۋز اىگىدلىرىنە باشچى ائتمەسىنى يادا سالىر. كوراوغلو حسن خانىن اىندە گۇزلىرى چىخارىلان بىر كىشىنىن اوغلودور. جاويدانىن دا آناسىنىن گۇزلىرىنى چىخارىيلار. بو حادثەلر، ايكى قەرىمانى عىنى حادثەنىن باش وئرمەسى سىببىندىن بىر - بىرىنە ياخىنلاشىدىر. كوراوغلونون قىامى، غارت اوچون، آد قازانماق اوچون، حكومت الدە ائتمك اوچون دئىيل. او خالقىن آزادلىغى اوچون، انسان شرافتى اوچون دۇيوشور. او داغدا آزاد ياشايدىغىنا افتخار ائدر، دئىير:

منى بىنادان بىلەدى
داغلار قوينوندا - قوينوندا
تولك ترلنلار سىلەدى
داغلار قوينوندا قوينوندا

دولاندا ایگید یاشیما
یاغی چیخدی ساواشیما
دلیر گلدی باشیما
داغلار قوینوندا قوینوندا

سفر ائیلهدیم هر یانا
دیولری گتیردیم جانا
قیر آتیم گلدی جولانا
داغلار قوینوندا قوینوندا

کوراوغلو، عدالت، خالقا آرخالانان محاربه نین نجه اولماسینی یاخشی بیلیر. او هر یئره
گئتسه، خالقین محبتی ایله قارشیلاییب، خانلارا، پاشالارا بئله دئییر:

قیر آتی گتیردیم جۇلانا
وارسا ایگیدلرین میدانا گل سین
گۇرسون دلی لرین ایندی گوجونو،
بویان سین اندامی آل قانا، گل سین

کوراوغلو آیلیمز یاغی یا، یادا،
مردین اسکیک اولماز باشیندان قادا،
نعره لر چکرم من بو دونیادا
گۇسترم محشری دوشمانا، گل سین!

کوراوغلونون قدرتی ملّتی نین قدرتی دیر. اونون بؤیوک خصلتی بودور کی ملّتی نین
قدرتینه ایمانی وار بو اساسدا باشقا بیر یئرده دئییر:

ایگید اولان هئچ آیریلماز ائلیندن
ترلان اولان سونا وئرمز گؤلوندن،
یاغی آمان چکیر جومرد الیندن،
لئش لئشین اوستونه قالایان منم.

کوراوغلو بیر لحظه ده یاددان چیخاتمیر کی نه اوچون محاربه ائدیر، کیم دیر، نه اوچون دؤیوشور. او هر زامان اؤز خالقینی آزادلیغی اوچون چالیشیر. کوراوغلو، خانلارین، پاشالارین زولمو آلتیندا بئلی بوکولن خلق اوچون دؤیوشور، بیر یئرده دئییر:

قول دئییرلر، قولون بوینون بورارلار،
قوللار قاباغیندا گندن شیرم من!

◆ اجتماعی باخیشلار

چنلی بئلین اجتماعی رابطه سی عادلانه رابطه دیر. او کی پاشالاردان خانلاردان تاراجا گئدیر هامی نین اختیارینا وئرلیر. چنلی بئله هامی، دؤیوشده ده، بزمده ده چالیشیر. کوراوغلو کیمسه یه باشقاسینا اوستون توتمور. چونکی بوتون دلیلری اونون صداقتی و انسانلیغینا اینانیر. بو باره ده کوراوغلو دستانی نین چوخ یئرینده بئله یازیبلار:

کوراوغلو گئندن سونرا دلی لر دئییر:

- کوراوغلو تک گئتدی، سونرا اله کنچر، توتولار، باش سیز قالاریق، دالینجا گئتمک گرکدیر...

کوراوغلو عاشیق جنونی ایسته دیگی یئرله گؤندیردی. عاشیق جنون گئدیردی شهرلری- اویماقلاری گزیردی، هاردا آدلی- سانلی، قوچاق، ایگید گؤروردو گلیب کوراوغلونا خبر وئریردی. کوراوغلو یا اؤزو گئدیردی یادا دلی لرینی گؤندیرب اونو گتیردیردی...

گونلرین بیر گونو چارداقلی چنلی بئله کئف مجلسی قورولموشدو. خانیملار، دلی لر، نوکرلر، مهترلر...

جنون، ایلشیلر ارلر قارشیندا
آلایلار باشلانار تر ساواشیندا
یئددی یوز یئتمیش یئددی دلی باشیندا
شاهلار اوسته ووران قوچ کوراوغلو دور

کوراوغلو دمیرچی اوغلونا اعتبار ائله ییب قوللارینی آچمادی، چنلی بئله قولو باغلی آپارماق ایسته دی. دمیرچی اوغلو گوج وئریب زنجیری قیریق- قیریق ائله دی او یانا آتیپ دئدی:
- کوراوغلو اعتبار ائله ییب قوللاریمی آچمادین آما سؤزوم سؤزدور، سندن آیریلما راما
هارا گئدیرسن، گئدک...

کوراوغلونون خاصیتی ایدی بیر یئره چاتاندا عاشیق پالتاری گئییب گئدردی قارشیدا نه وارسا یوخلاییر، سونرا ساواشا باشلاردی....

اوتان ائیواز خان بیر اوتان
داغلارین دومانین توتان
نامردلیکله باشا چاتان
ائلین قدرینی نه بیلر

کوراوغلو سازلا دئدیگی کیمی سؤزله ده دئدی:
- ائیواز من دلی لرین هر بیر ییسینی بیر یئرده آتیپ گئتسم اوندا منیم باشیمدا آدام
قالماز، هامیسی چیخار گئدر، تک قالارام دوشمن اوستومه آیاق آلاز. دمیرچی اوغلونو چنلی
بئله آپارا جاغام، حکیم تاپا جاغام، یاراسینا درمان قویوب ساغالسا بیر یاخشی توی ائله ییب
تئلی خانیمدا اونا وئره جه یم، ساغالماییب اولسه اوندا چنلی بئله باسدیرا جاغام...
خانیم لار، دلی لر بونو ائشیدیب برک آجیق لاری گلیب دئدیلر:

- آی کوراوغلو سن نه ائلیرسن؟ تانیما دیغین، بیلمه دیگین بیر آداما اعتبار ائله ییب
دور آتین بوخو و آچارینی وئیرسن.

- بو خبردن دلی لر چاخناسیب بیر- بیرینه دئدی، کوراوغلونا آجیق لاری گلیب کلم
اوسته ایستی سو یاغدی ران کیمی کوراوغلونون اوستونه سؤز یاغدی ریلار. او کی وار
تهمت ائله دیلر. خانیم لار دا بیر یاندان کوراوغلونا مذمت ائله دیلر. گناه اوژونده
اولدوغونان کوراوغلو نه دلی لرین نه ده خانیم لارین تهمتینه دینمه دی، گیریب قالدی.
دلی لر ساکت اولموردو، دئییدیلر:

- بیز سنه دئمهدیک تانیما دیغین آداما اعتبار ائدیب آتی اونا تاپیشیرما؟ ایگیدین یا آتینی
آپاردیلار یا آروادینی، ایکیمی ده ناموسدان ساییلیر. بیزیم قورخوموزدان چارداقلی چنلی
بئلین هنده ورینه هرلنن اولمازدی. بزرگانلار الیمیزدن زارا گلیمیشدی، کاروانلار کئچه

بیلمزدی. پاشالار، بیلر اوستوموزه قوشون چکه بیلمزدی. ایندی بیر کئچل گنده گلیب
 بوردان آت آپاردی. ایندی بوخبر اطرافا یاییلاجاق، بوندان سونرا دوشمن لر اوستوموزه آیاق
 آلاجاق، اؤزون اؤز الین ایله ایش ائله دین کی عالم ییغیلسا ائیله یه بیلمز، ایندی گئت
 گۆرک دورآتی هاردان تاپاجاقسان، نئجه گتیره جکسن.
 کوراولغو دئدی:
 - دورآت گندیب، قیرآت دورور، مینیب گنده رم، تاپیب گتیررم. منی آز مذمت
 ائیله یین...

دلی لر کوراولغونو بو حالدا گۆروب یانینا گلدی لر آما دیندی رب، حالینی سوروشمادی لر.
 کوراولغو آتدان دوشدو، ائیواز قاباغا چخب گۆرک نه دئدی:
 تزه سودا کار اولوبسان سودان دا مبارک اولسون آلیش وئیش اؤیرنیسن، سودان دا
 مبارک اولسون. کوراولغو نئچه- نئچه سفرلره گئتمیشدی، قایداندا دلیر طرفیندن بئله
 حؤرمت سیز قارشیلانما میشدی. خانیملار اونون اوزونه باخماسی، دلیرین سلام وئرمه می
 بیر یانا، اونلارین تهمتلی سؤزلری کوراولغونا داغدان آغیر گلدی...

◆ قادی نلار حاققیندا

کوراولغو اؤز واختیندا ایگیدلرینه گلین گتیریر. چنلی بئلین قادی نلاری عمو من خان
 قیزلاریدیر کی ایگیدلرین وصفینی عاشیق لاردان ائشیدیب عاشق اولورلار. بو قادی نلار
 ایگیدلیکده دؤیوشده کیشی لردن اسکیک دئییلر.
 نیگار کی سارای حیاتیندان آل چکیب چنلی بئله گلیب یالنیز کوراولغونون قادی نی
 دئییل بلکه اونون سیاستده، دؤیوشده اونون مشاوری و آرخاسیدیر. نیگارد ا گؤزلیک،
 بیلیجی لیک هامیسی بیر یئرده دیر. ایگیدلر اوندان سؤز ائشیدیب حساب آپاریر. او مهربان
 آنا کیمی هامیدان خبری وار بر اساسدا کوراولغو دستانیندا یازیلیب:
 کوراولغو اول منی گؤتوروب قاچما یایدین، ایندی کی آپاریزسان قاییتما، سور آپار گئت!
 آتامین قوشونو چوخدور سن تکسن، دؤیوشده اونلار ا غالب گله بیلمزسن...

کوراولغونون جاوابیندا نیگار خانیم سازی آلیب الینه گۆرک نه دئدی:
 چارداقلینی گوللر بزر

گوللر سارالسا كيم اوزر
هر قوش بالاسيلا گزر
نييه سنين بالان يوخدور

گنډرم هر ياني، هر تورپاغی گزرم، آختاررام، بير يوسف کیمی گۆزل، رستم کیمی ایگید
اوغلان تاپارام...

تئلی خانیم، عاشیق جنوندان کوراوغلونون تعریفینی ائشیتدی اول اونا خلعت وئردی،
سونرا ایله قلم آلیب کوراوغلونا بئله بیر نامه یازدی:
- کوراوغلو سنین ایگیدلیک تعریفینی ائشیدیم. گلیب منی آپارسان بو هنر سنه حلال
اولسون، آپارا بیلمه سن کیشی لیگی یئره قوی باشینا یایلیق اؤرت...

تئلی خانیم دئدی:
- بو یئرده نییه اهلیندین؟ سور آتی گئدک ایندی قوشون گلیب چاتار، منیده، سنیده
اؤلدورر. .

تئلی خانیم گؤروب دمیر چی اوغلو گئتمک ایستمیر، گؤتوروب گؤرک نه دئدی:

عثمانلی قوشونو گلیر قورد کیمی
قاچ گئت عجم اوغلو قالما بو یئرده
باشین گنډر گؤودن قالار یورد کیمی
قاچ گئت عجم اوغلو قالما بو یئرده

کوراوغلو، جعفر پاشانی ییخدی سینه سینه چؤکدو میصری قیلینجی چکیب باشینی
کسمک ایسته ینده تئلی خانیم اؤزونو آتاسی نین اوستونه آتدی. باشیندان یایلیغینی آچیب
کوراوغلونون آیاغی نین آلتینا آتدی، دئدی:

- آی کوراوغلو ایگید باسدیغینی کسمز بو دفعه آتامی منه باغیشلا.
کوراوغلو، جعفر پاشانین سینه سی اوستوندن قالخیب دئدی:
- گئت سنی تئلی خانیم باغیشلا دیم. بیر ده قارشلاشاق ایمدن جان قورتارا بیلمه یه جکسن...

خانیم لاردا باخیب دئدیلر:

- بو ايرنج كئچل خوندوزو هاردان گتيردين؟ باشقا آدام يوخ ايدى؟ قوو چيخسين گتسين.

كوراوغلونون ايشينده نه قدر ده نقصان اولسايدى يئنه نيگار خانيم اوندان اوز دؤندر مزدى. ايندى او دا كوراوغلودان كوسوب اؤز چئويردى. بو حادثه كوراوغلونو چوخ ناراحات ائلهدى. سازينى گؤتوروب گؤرك نيگار خانيمين كؤنلونه نئجه آلدى:

آلا گؤزلو نيگار خانيم
اوزون مندن نيه دؤندو
سنه قوربان شيرين جانيم
اوزون مندن نيه دؤندو

نيگار خانيم دئدى:

- آى كوراوغلو، يوم گؤزللرينى چوخ تعريفله ييرلر، گئت محبوبا خانيمى گتير گؤرك تعريفينه گؤره دير يوخسا يوخ؟
كوراوغلو توتولاندان محبوبا خانيم اونون قيلينجينى، قالكانينى گيزلتميشدى، قير آتيدا اوت- علف وئريب ساخلايىردى. كوراوغلو ايله بئلى احمد اورا گئتديلر...

نيگار خانيم گؤروب كوراوغلو الى بوش قايتىدى، دئدى: - آى كوراوغلو مۇمينهنى نيه گتيرمهدين؟ كوراوغلو گؤرك نه دئدى:

جانيم نيگار گؤزوم نيگار
آغلار قالدى يار نه دئيم
سنه قوربان اؤزوم نيگار
كؤنلومده آه زار نه دئيم

دلى لردن بيرى قاچيب نيگار خانيم خبر آپاردى كى بير آتلى گليب چيخيب، دميرچى اوغلونون، آئيوازي، عيسى بالينى توتوب قوللاريني باغلاييب. كوراوغلونودا ايكي دفعه ييخيب بيرده اونو ييخسا اؤلدوره جك.

نىگار خانىم تەسىك ئۆزۈن ئوراي يىتىردى. گۇردو كوراوغلو ئىلە قورداوغلو^۱ ئوچونجو دىفە دىر توتوشورلار. نىگار خانىم نە قىر ئىلەدى ئوللار بىر- بىرىدىن آيىرسىن، آيىرا بىلمەدى. كوراوغلو ئىلە قورداوغلو چوخ گولشىدىلر. آخىردا كوراوغلو بىر دىل نەرسەسى چكىب قورداوغلونو قالدىرىپ يىئە ووردو. سىنەسىنە چىخىب مىصرى قىلىنجىنى چكىدى كى باشىنى كىسىن. نىگار خانىم ئىرلى گىدىپ قىلىنجى ئىلدىن آلدى...

◆ كوراوغلۇدا اولان تائىرلى تراكىبلر ادبىياتىمىزدا

تاپدانا- تاپدانا / اوپو- اوپو اوينايرى / يىتىردى ھا يىتىردى / اورگى جوشوب تىل- تىل اولوب / گۆزلرى اوپور- اوپور اوينايرى / ازىم- ازىم ازدى / اوركسىز- اوركسىز.
- قوجا ئىلچى اول اوزون جايداق، چكىمە ساغرىلى، نازىك اورتالى دور آتا يانايدى.
- ئىرى باشلى، دولو گۆزلو، قارا بىرچكىلى، اوزون بوينلو، تۆكمە دوشلو، كۆكنلى ساغرىلى قىر آتا يانايدى.

- باغبان گۆروب بو آتلى، اوجا بوپلو، ئىلى كوركلى، ياراقلى ياساقلى بىر اىگىددر.
- كوراوغلو آياقدان گىيىندى، باشدان قىفلاندى، باشدان گىيىندى آياقدان قىفلاندى...

◆ كوراوغلۇدا اولان مىللر

- الدن گلى اسىرگەين.
- كىم اوستە ئىستى سو ياغدىران.
- اىگىدىن يا آتىنى آپاردىلار يا آروادىنى اىكىسى دە ناموسدان سايلىر.
- چاققال انگى مرد اولماز.
- قورداوغلو قورد اولور.

چونكى اولدون دىيرمانچى
چاغير گلىسىن دن كوراوغلو
ئۇردىن قىرى آلدىن دورو
كول باشووا بان كوراوغلو

۱. استاد عليرضا حميدە خو «مىن بىر بىتكىن بىر بىتىك» يازىلارنىدا قورداوغلو كىمەسىنە ئىلە يازىر: «كوراوغلونون بىر بوپوندا دىر قاپى درىند خانىنىن قىزى، مۇمىنەن اولان، يىردە گۆيدە قالمايان اوغلونون، يىتتە يىتتە، يىتتە بىر داش آتدىغىنا گۆرە «قورداوغلو» آدى وئىلىر. سونرالار بىر سادە آشىق بونو كورداوغلو دىيىپ تاپلارنىن آغزىنا سالىب، قورداوغلونو كورداوغلويلا دۇندىرلىر. يانى ھاى لاخ ايمىش، دىر قاپى درىندى عۆمرونە گۆرمەين كوردلر، تىرىشلى. سىھرابىن، ددەسى رىستىمىن نامردلىگىندىن اۆلدوگو كىمى، قورداوغلو دا ددەسى كوراوغلونون فتنەسىنە باسلىر افسانەدە.»

◆ كورواغلو ايله نىگار

على كىشى بىر گون ايلخىنى دىز قىراغىنا آپارمىشىدى. آتلار دىزىن قىراغىندا بىر اوتلاقدا اوتلايىردى. على بىردن گۆردو دىزدن ايكى آت چىخدى. آتلار گلىدى، ايلخىدا ايكى مادىيانى^۱ باسدىلار، سونرا قايدىد بىر دىزىر گىردىلر. بوندان اون آى كىچىدى. مادىيانلار بىر ھەرسى بىر قولان^۲ دوغدى، قولانلار بۇيويوب بىر ياشا دولدى.

كورواغلونون آدى اوروشان، آتاسى نىن آدى على كىشى ايدى. على حسن خانىن ايلخىچىسى^۳ ايدى. او نىچە ايللر حسن خانا ايلخى اوتارمىشىدى، اونون قايسىسىدا عۆمرونو گونونو چورودوب، ساققالىنى آغارتمىشىدى. بىر گون حسن خانىن ئۆينە بىر پاشا دوستو قوناق گلمىشىدى. حسن خان دوستو پاشا ياخشى قوناقلىق ئالەدى، كىشىنى، ھالىنى سوروشىدو. پاشا، چوخ تعريفلەدى. خانلىغىنى، دۆولت مالىنى بىندى. صحبت آراسىندا دىدى:

- حسن خان، ئاشىتمىشم سىن ياخشى جىنس آتلار بىر وار، گلىم ايلخىندان ايكى آيغىرلىق^۴ آت آپارام.

حسن خان ايلخىچىسى على نى يانينا چاغىرىپ دىدى:

- پاشا اوچون ايكى آيغىرلىق آت توتدوراجاغام، صاباح ايلخىنى چۆلە آپارما. قوجا على، دىزىر آتلار بىن بالالار بىن آيغىرلىغا لايىق گۆردو، او باشدان قالخىب دىزىر آتلار بىن بالالار بىن توتدو مىخا باغلادى. قالان آتلار بىن يىغىپ چۆلە اۆتوردو. صاباح آچىلدى. حسن خان قوناغى پاشا ايله قالخىب ايلخى نىن اولدوغو يىرە گلىدى. پاشا گۆردو ايكى قولان باغلاىب، بىلدى كى حسن خانىن اونا پىشكش چكدىگى آتلار بونلار دىر؛ دىدى:

- حسن خان، مەنە دىمىشىدى سىن ياخشى آيغىر آتلار بىر وار، نە يە لازىمدىر؟ بىلە نىگەلر مەن اۆزۈمدە دە چوخ دور.

پاشانىن سۆزۈ حسن خانا آغىر گلىدى. اوزونو على يە توتوب دىدى:

- مەن سەنە دىمەمىشىدەم آت توتدوراجاغام، ايلخىنى ساخلا، نىيە ساخلا مەيلىسان؟ على دىدى:

- خان ساغ اولسون، مەن آتلار بىر اوتدان قويماق اىستەمدەم، پاشا بىر لايىق آيغىرلىق آتلار توتدوم، مەن قوجا.

۳. آت ساخلىيان

۴. اىر كك آت

۱. دىشى آت

۲. جاوان آت

قلعه کوراوغلو خوی

عزیز میرزایی

کارشناس مرمت و احیاء بناهای تاریخی

این قلعه در ۳۵ کیلومتر جاده خوی- قطور، بر فراز کوهی بلند و سر به فلک کشیده آرمیده است. دسترسی به آن به سختی امکان‌پذیر است. می‌توان گفت که یکی از صعب‌العبورترین قلعه‌های تاریخی ایران می‌باشد. این قلعه درست در بالای کوه مشرف به کاروانسرای شاه عباسی قطور قرار دارد و مصالح بکار رفته در آن، سنگ لاشه، ملاط آهک است که با استفاده از شکل طبیعی قله کوه، شکل گرفته است.

گورآوغلو یا کوراوغلو قهرمان حماسی میان اهالی آذربایجان است که با قیامش بر ضد فتودالیسم و شیوه ارباب- رعیتی نامی ماندگار در میان مردم آذربایجان و بسیاری از کشورهای جهان از خود به جا گذاشته و باعث این قیام مهتری سالخورده، به نام علی کیشی شده است. وی پسری موسوم به روشن (کوراوغلو) دارد و خود مهترخان بزرگ و حشم‌داری است، به نام حسن خان. روایت کوراوغلو در جغرافیای وسیعی از اروپای شرقی تا قفقاز، ایران، افغانستان، آسیای مرکزی و جنوب سیری و برخی نقاط دیگر گسترده است. در این جغرافیای وسیع، روایت کوراوغلو در قالب نمونه‌های آذربایجانی، قفقازی، آناتولی، ارمنی، گرجی، ازبکی، ترکمنی، خراسانی، قشقایی و حتی توبول‌ها یا گروه‌های تاتار در سیری سروده شده است.

حسن خان بر سر اتفاقی بسیار جزئی که آن را توهینی سخت نسبت به خود تلقی می‌کند، دستور می‌دهد؛ چشمان علی کیشی، مهتر خود را درآورند و وی را کور کنند. پس از این واقعه تلخ، روشن پسر علی کیشی، لقب «کوراوغلو» به خود می‌گیرد. کوراوغلو به ترکی یعنی «کور زاده» یا پسر مرد کور. برخی دیگر وجه تسمیه آن را به کوراوغلو، یعنی

«زاده پهلوان جنگجو» می‌دانند. همچنان که کوراوغلو در زبان ترکمنی «گُوراوغلو» تلفظ می‌شود.

علی کیشی پس از کور شدن به دست اربابش، با کره اسب که آن‌ها را از جفت کردن مادیانی با اسبان افسانه‌ای و دریایی به دست آورده بود، همراه پسرش روشن، از قلمرو خان می‌گریزد و پس از عبور از سرزمین‌های بسیار سرانجام در چنلی بئل (کمره‌ی مه‌آلود) که کوهستانی است سنگلاخ و صعب‌العبور با راه‌های پیچا پیچ مسکن می‌گزیند. روشن کره‌اسب‌ها را با جادو، مانند پدرش در تاریکی پرورش می‌دهد و در قوشا بولاق (جفت چشمه) در شبی معین آب‌تنی می‌کند. بدین‌گونه هنر عاشیقی در روح او دمیده می‌شود. علی کیشی از یک تکه سنگ آسمانی که در کوهستان افتاده است، شمشیری برای پسر خود سفارش می‌دهد. بعد از اینکه همه سفارش‌ها و وصایایش را می‌گذارد و می‌میرد. روشن او را در همان قوشا بولاق به خاک می‌سپارد و به‌تدریج آوازه هنرش از کوهستان‌ها می‌گذرد. در روستاها و شهرها به گوش همگان می‌رسد. دو کره اسب، همان اسب‌های مشهور او می‌شوند، با نام‌های «قیرآت» و «دورآت». عاشیق جنون، اوایل کار به کوراوغلو می‌پیوندد و به تبلیغ افکار بلند کوراوغلو و چنلی بئل می‌پردازد. همچنین راهنمای شوریدگان و عاصیان به کوهستان می‌شود.

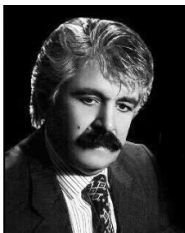
داستان کوراوغلو ریشه در تاریخ دارد. به گواه خیلی‌ها به دوران صفویه و زمان جنگ‌های ایران و عثمانی برمی‌گردد. این داستان به غیر آذربایجانی‌ها در سایر کشورهای ترک از جمله ترکیه وجود دارد.

اما چند دلیل برای موثق بودن این قلعه در نزدیکی خوی از زبان استاد بهروز نصیری:

۱. به این منطقه از قدیم قلعه کوراوغلو و چنلی بئل می‌گفتند.
۲. در داستان‌ها داریم که وقتی پدر کوراوغلو به دستور حسن پاشا کور می‌شود، از آنجا برگشته و دو اسب معروف را با خود می‌آورد. وی به کوراوغلو دستور می‌دهد تا خود همراه اسب‌ها در چشمه قوشا بولاق استحمام کند. این چشمه‌ها در این منطقه و در کنار روستای کتیللی به همین اسم ذکر شده، قرار دارد.
۳. در روایات وجود دارد که کوراوغلو قلعه خود را در کنار جاده ابریشم احداث می‌کند. این هم نشان می‌دهد که جاده ابریشم دقیقاً از اینجا عبور می‌کند.
۴. کوراوغلو در شعرها خود را تکه تلمان می‌نامند. در خوی یک منطقه به نام تکللی وجود دارد.
۵. کوراوغلو مشاوره بنام صفر از منطقه قوروق داشته است که، روستای قوروق در این منطقه هست.

روایت‌ر

- کوراوغلونون استانبول سفری (نیگار خانیم). عاشیق گونش (علی رضانی)
- کوراوغلونون ارزروم سفری اورمو روایتی . محمدرضا اسماعیل‌زاد

کور اوغلونون استانبول سفری (نیگار خانیم)

يازان: عاشیق گونش (علی رمضان)

يئر: قوم شهری

غنیمینه قیلیچ چالا،
اۆلکه سینه تالان سالا،
دوشمنلر اوسته باش آلا،
اۆزو تک گئده، تک گئده.

نیگارین شیرین دیللی،
باغریما سانجیب میللی،
اوزاق - اوزاق منزیللی،
اۆزو تک گئده، تک گئده.

دولا پولاد یاراغینا،
دوشه ایگید سوراغینا،
یوز تولکونون قاباغینا،
اۆزو تک گئده، تک گئده.

«کور اوغلو» یام ائتم حاشا،
قیر آت دۆشلمگه پاشا،
دوشمانلار ایله ساواشا،
اۆزو تک گئده، تک گئده.

کور اوغلو دلیرینه دیل جاوابی دئدی:

- گرک تک بو سفره گندم سیز قالین چنلی بئلی دوشمانلاردان قورویون!

قىلىش، قالخان، عمود، نيزە، گۆتۈرۈپ ياراغلاندى. سازى سالىپ چىگىنە قىراتى
يەرلىيىپ، دىلەرلە سالاماتلاشدى، ايلدىرىم كىمى گۆزدن ايراقلاشدى، اوز دۇندردى
استانبول تورپاغىنا. گونە بىر منزىل گل ھا گل! آخشام چاغلارلى استانبول دا يىتىشىدى بىر
كۆھنە دىيرمانا، گلدلى قاپپىا سسلندى:

- آى دىيرمانچى قارداش يولچويام گىجەنى منى قوناق ايله!
دىيرمانچى دئدى:

- گۆزلرىم اوستە قوناخسان، خوش گلىبسەن.
كوراولغو آتدان دوشوب، قىر آتى گتىرىپ، تۆولە دە باغلادى. كئچدى دىيرمانچى نىن ائوينە،
بىر ياندا اوتورودو. دىيرمانچى نىن آروادى چۆرك گتىردى يىيىپ، اىچندن، سورا باشلادىلار
صحبەت ائتمگە. قوجا دىيرمانچى دئدى: - اوغولم ھاردان گلىپ، ھارا گندىرن؟ آدىن ندى؟
كوراولغو قوجا دىيرمانچى نىن جاوابىن بىلە دئدى:

قوجا بابا من دولانىم باشىوا،
چنلى بئلدن بو ديارا گلمىشەم.
عثمان گۆزلى نىن دوشدوم عشقىنە،
بىر قىز سوراغىنا بورا گلمىشەم.

قىر آتى من اوزاق يوللاردا يوردوم،
دوشمان قارشىسىندا مردانا دوردوم،
آدىم «رؤوشن» منىم چنلى بئل يوردوم،
لاچىن اولاغىنا بورا گلمىشەم.

ھەر گون اولار «كوراولغو» نون غوغاسى،
دوشەر پاشالارنان جىنگ و داعواسى،
استانبول شەرىندە خوتكار بالاسى،
نىگار فراغىنا بورا گلمىشەم.

سۆزونن دە دئدى:

- گلمىشەم نىگار خانىمى آپارام، نە ايش گۆروم؟ اونو ھاردا گۆرە بىللم؟
قوجا دئدى:

- آى اوغول سەن بىر تەك آدام عثمانلى قوشونو اىچىندىن نىگار آپارا بىلمەسەن!

كوراوغلو دئدى:

- سن نيگارى منە گۇستر آپارماغى ينان ايشين اولماسين.

دَيرمانچى نين آروادى كوراوغلودان خوشو گليب دئدى:

- اوغول من نيگارى سنە گۇسترم، آما بيل خوتكار بيلسە بو كۇهنە دَيرمانى دا باشيميزا

بيخار، نيله ييم سندن گئچە بيلميرم. صاباح جوما گونودو نيگارخانيم قيرخ اينجه قيزينان

گلەجک گول باغچاسينا گزمگە باشارا بيلرسن گئت اوردا نيگارى گۆر، آپارا بيلسن آپارا!

كوراوغلو گئجەنى دَيرمانچى نين ائويندە ياتيپ، صاباح تئزدن قالخيپ قير آتى يهرله ييب

ميندى. گلدی گول باغچانين قاپيسيندا بير باغبانا توش اولدو، دئدى: باغبان باشى گول

باغچا بورادى؟

باغبان گۆردو بير آتلى اوجا بويولو ياراقلى بير جاواندى، باغبانين خوشو گلدی دئدى:

- سؤيله گۆروم گول باغچانى نئيليرسن؟ كيمن؟

كوراوغلو دئدى: من گلميشم نيگار خانيمي گۆرم.

باغبان دئدى:

- اوغول سن دوز گلميسن، من ده نيگارخانيمين باغبانييام، ايندى بورايا گزمگە گلەجک.

كوراوغلو دئدى:

- اولار من بير ياندا گيزلنم نيگارخانيم گلندە گۆرم؟

باغبان دئدى: خوتكار بيلسە سنى باغا يول وئرميشم، منى دارا چكر، آما سندن خوشوم

گلدی، ايسته ميرم بوش قايتماسان. آتى بير ياندا باغلا، گير باغا بير كس گۆرمە سين،

ايندى نيگار گلر.

كوراوغلو دوشدو، قير آتى بير ياندا باغلادى، باغا گيريب گيزلندى، بيردن گۆردو

نيگارخانيم آل- ياشيل، قيرمیزی گئييينب، اؤزونه زينت وئريب، باشيندا قيرخ اينجه بئل

قيز گلدی باغا.

كوراوغلو گلدی فانشارا، سالام وئردى، نيگارخانيم گۆزلى ساتاشدى كوراوغلانو گۆردو.

سالاميني آلمادى، كوراوغلو سازى چيگنيندن ائنديريب، آلدی سينەسى اوستە بئله دئدى:

سالام وئرديم، سالام آلماز،

گۆروم كسسین سالام سنى!

آخچاسيز، پولسوز آشيغام،

پولوم يوخدور آلام سنى!

خزینم یوخ آغزین آچام!
دؤولتیم یوخ تۆکم، ساچام!
چارا یوخوم آلام قاچام!
چنلی بئله سالام سنی.

گوللو باغلاردا گزرسن،
جاوانلار باغرین آزرسن،
یوخ کی کاغذا بنزرسن،
یازا بیلمز قلم سنی!

هانسی داغلارین قاریسان،
تازا باغچالار باریسان،
«نیگار»! «کوراوغلو» یاریسان،
بیلیر کوللو عالم سنی.

نیگارخانیم بو سۆزلری ائشیدیپ قاققا چکیب گولدو دئدی:
- سن بیر عاشیق. من بیر خوتکار قیزی، سنین نه وارین منی آلاسان؟ بابام قوشونو
گلسه، سن نه ائیلرسن؟ کوراوغلو دئدی:

قیرآتا چکمیشم بیر جوت اوزنگی،
اوجا داغ باشیندا توتارام جنگی،
قیرارام عثمانلی، هندی، فرنکی،
استامبول دا قیلینچ چاللام انشالله.

قیر آتیمی بسله میشم قهرینده،
گۆزل گۆرمیشم یارین تهرینده،
جوما گونو استانبولون شهرینده،
خوتکاری تختیندن ساللام انشالله.

قاریشما سن «کوراوغلو» نون ایشینه!
 داو^۱ گللم دوشمانین اللی بئشینه،
 صاباح باخ سن قوشونلارین لشینه،
 «نیگار»ین صاحابی اوللام انشالله.

نیگار خانیم دئدی: اؤزوی اؤلومه وئرمه، توتاق من مالسیز، پولسیز سن ایله گلدیم. بابام
 منی سنه وئرمز! وئرسه ده منی هارا آپارا بیلرسن؟
 نیگارین جاوابیندا دئدی:

آلا گؤزلو «نیگار» سنی،
 من، چنلی بئله آپاررام.
 چکرم قیر آت ترکینه،
 دؤنرم یئله، آپاررام.

مایلام من گؤز و قاشا،
 اوغرایارام من ساواشا،
 سنی، من آلارام باشا،
 توتارام دیله، آپاررام.

تولک ترلان قورخماز ساردان،
 گؤیول آیریلماز نیگاردان،
 سنی زور ایله خوتکاردان،
 آلارام بئیله، آپاررام.

سایمارام خوتکاری، خانی،
 قوشونا وئرمم آمانی،
 میدان ایچینده آل قانی،
 دؤندررم سئله، آپاررام.

«کوراوغلو» گلدی داماغا،

ضربه دؤزمر سلطان آغا،

قیر آتی چاپدیرام داغا،

چارداقلی ائله آپاررام.

نیگار خانیم دئدی:

- چوخ یئکه- یئکه دانیشیرسان. منی چنلی بئله نئجه آپارارسان؟
کوراوغلو دئدی:

- سنی میندیرم قیر آتین ترکینه آپاررام.

دئدی: سنین قیر آتین نئجه آتدیر؟

کوراوغلو دئدی: قولاق وئر دئییم گور گینن نئجه دیر. آلدی سازی اینه بیله دئدی:

اوجا داغ باشیندا یئل کیمی اسر،

بو گونومده منه اورک، قیر آتیم.

بیر آیلیق منزلی بیر گونده کسر،

کؤهلن بسله میشم گرک، قیر آتیم.

یوللارین توزونو گؤیه قالدیرار،

مُخْنَث اوستونو بیردن آلدیرار،

میدانین ایچینده دوشمان سالدیرار،

اولار ییه سینه دیرک، قیر آتیم.

«قوچ کوراوغلو» قونار اولسا یهره،

یاغی دوشمانلاری سالار قهره،

آخوروندا آرپا قویماز سحره،

دارا دوشسم منه کمک، قیر آتیم.

نیگار دئدی:

- سن کی بئله تعریفله دین گرکدی قیر آتی من گوروم؟

کوراوغلو دئدی: گندک باخ! من دئین اولمادی منه غضبلن.

نىگار خانىم قىرخ اينجه بىل قىز ايله باغدان چىخىپ، گىلى قىراتىن يانىنا بو زامان كوراوغلو سىچرايىپ قىراتىن بىلىنە، آلىچى قوش كىمى نىگار خانىمى آلدى تىكىنە. دوشىدو يولا، قىرخ اينجه بىل قىزلار نىگارلىن قاچىرىلماسىنى خوتكارا خبر وئردىلەر، خوتكار حىكم ائىلەدى، قوشون اتلاندى كوراوغلونون دالىجا. كوراوغلو آرالانىشىدى دۇنوب، باخدى گۇردو عثمانلى قوشونو ال بەلدى يىتىشىسىن، قىراتىن باشىنى گىرى دۇندىرىپ دىدى:

بو جور نىگارى آپارسام دىيەرلەر قاچىرىدىپ، گرگى جنگ ائىلەيم!

نىگاردىدى:

- ايندى كى آپارىرسان گىت! آتامىن قوشونو چوخدور، سىن بىر تىك ادام اونلارلىن باشارنامازسان.

كوراوغلو دىدى:

- گرگى ساواشىپ، قوشون قىرام، قان تۇكم، پاشالار اۇلدورم، سىنى آپارام.

كوراوغلو بونو دىيىپ، نىگار خانىم تىكىندە مىصرى قىلىنچى چكىپ قايتدى، اۇزونو ووروب قوشونا باشلادى ساواشماغا. سولدان ووروب، ساغدان چىخدى.

بوردا باشى غوغادا خبر وئىرگى دىلەردىن! كوراوغلو گىندىن سورا دىلەر دىندىلەر: تىك گىندى، گىندر الە دوشىر دوشمانلار توتار باشسىز قالارىق، دورون گىندىك دالىجا! نىچەسى قالىپ، چىلى بىلەدە قالانى اتلاندىلار كوراوغلونون دالىجا يولا دوشدولەر. گل ها گل! يىتىشىدىلەر هامان يىردە كى كوراوغلو ساواشىردى. دوشمانلار كوراوغلونو آلمىشىدىلەر اورتالىغا دىلەر يىتىشىپ نىرە چكىدىلەر، اۇزلىرىن ووردولار قوشونا، دوشمانلار دىلەرى گۇرگىن قورخوب كوراوغلو باشىندان داغىلىدىلەر. كوراوغلو گۇز گىزدىردى قىزغىن داوا ائىلەين يىردە دىلەرى گۇروب، اورگى آچىلدى.

اۇز-اۇزونه دىدى:

- گۇرەسىن آلاە يوخو گۇرورم!

بىر زامان اۇزونه گلىپ گۇردو دىلەر دۇرەسىندە دىلەر نىگار خانىم دا آغلايىر. دىدى:

آغلاما تىللى نىگارلىم،
گىلى دىللىرىم، گىلى.
خوتكار قىزى نازلى يازىم،
گىلى دىللىرىم، گىلى.

قوربانام مردین آدینا،
دوستونو سالار یادینا،
بوگون بیر ار امدادینا،
گلدی دلیریم، گلدی.

دوشمانا قیلینچ چکمگه،
باشلاری بیچیب تۆکمگه،
پاشالار قددی بوکمگه،
گلدی دلیریم، گلدی.

ایگیدین کسمز غوغاسی،
همشه اولار داواسی
«کوراوغلو» نون قوچ آرخاسی،
گلدی دلیریم، گلدی.

کوراوغلو سؤزونو قورتاریب بیر نعره چکدی، کوراوغلونون نعره سیندن دلیر داها دا
قیزیشیب، هر کیم بیر یاندان قوشوندان قیردیلار، قالان دا قاچیب آزادان چیخدی.
کوراوغلو نیگارخانیم ترکینده اوز دولانیدردی چنلی بئله. داغلاری، یاماجلاری آشیب،
یئتیشدیلر چنلی بئله. نیگارخانیم گوردو بیر اوجا داغین باشیندا گوللو، چیچکلی بیر
یئردیر. خبرآلدی کوراوغلودان چنلی بئل بورادیر؟
گۆرک کوراوغلو نیگارخانیم جاوابیندا نه دئدی:

چیسگینلی داغلارین باشی،
«نیگار»! چنلی بئل بودور، بو!
ایگیدلر آچار ساواشی،
«نیگار»! چنلی بئل بودور، بو!

چکیب پاشالار سویدوغوم،
قافيله سین بوش قویدوغوم،
خوتکارلار گوزو اویدوغوم،
«نیگار»! چنلی بئل بودور، بو!

خوتكارلار باتا بيلمهين،
جومردلر توتا بيلمهين،
كؤشكونه باتا بيلمهين،
«نيگار» چنلى بئل بودور، بو!

اوجالاردان اوجا داغى،
هرگيز گله بيلمز ياغى،
«كوراوغلو» نون تك اوولاغى،
«نيگار» چنلى بئل بودور، بو!

كوراوغلويىنان نىگار خانىم ائوله نىب، دليىرله بيرگه چنلى بئلده دؤوران سوردولر.

کورواغلوئون ارزروم سفری اورمو روایتی

(دستان اورمو آغیزی ایله یازیلیب)

عاشق درویشین سس کاستلریندن

یازیب، حاضر لایان: محمدرضا اسماعیل زاد

◆ مقدمه:

آذربایجان قهرمان لیق دستانلارین دا خالقین حیاتی ایله باغلی تاریخی حادثه لردن، انسانلارین حاق-عدالت و آزادلیق اوغروندا آپاردیغی مبارزه دن بحث ائدیلیلر. بو دستانلارین قهرمانلاری خالق ایچریسیندن چیخمیش مرد و ایگید انسانلار اولور. ان مشهور قهرمانلیق دستانلاریندان بیر ده «کورواغلو» دستانیدیر. احتمالاً گۆره کورواغلو رئال تاریخی شخصیت اولوب. حاق و عدالت یولوندا قیلینچ چالماقلا برابر، بداحتاً شعر دئمک، ساز چالیب اوخوماغی دا وارمیش. بو خالق قهرمانی نین تقریباً ۱۶-جی عصرین ایکینجی یاریسیندا یاشادیغی گومان ائدیلیلر. روایت گۆره، کورواغلوئون اصل آدی رۆوشن اولوب. حسن خان طرفیندن آتاسی آلی کیشی نین گۆزلرینین چیخاریلماسی رۆوشن ده ظلمه و حاقسیریلیغا قارشى درین نفرت اویدیر. او، مظلوملارین انتقامینی آلماق اوچون قیلینجا ساریلیب داغلارا چکیلیر. باشینا چوخلو ایگید ییغیشیر. جلالی لر حرکتی نین باشچیلاریندان بیرى اولور. ۹- جو عصرین اورتالاریندان باشلا یارق تورکیه شهرلرینی، آذربایجانى و دیگر اراضیلری کندلی حرکتی بورویور. کورواغلو دستانى نین نئچه قولو واردیر کی آشغیدا گلن متن کورواغلوئون ارزروم سفری، اورمو روایتی ایله گۆروروک:

ای آغالار ای مسلمانلار

بیر بی اوغلوئون آلبندن

شر آدامدان، نر اینگیلر، نر اینگیلر

بیر بی اوغلوئون آلبندن، ائلیم قوربان

شر آدامدان، نر اینگیلر، نر اینگیلر

عرض اولونسون آغايانين خدمتينه، قديم سابق لر قلعه چنلى بئل، قوش كوراوغلو كى چنلى بئلى بركيديب يئددى يوز يئتميش يئددى سر كرده اوغلانلار دؤوره سينده، هر يئرده شمشير ووران و صداقتلى اوغلانلار كوراوغلونون دؤوره سينده ييغيشيب اوتوروبلار. مجلسيده قوناقليقدى، يئمخ، ايشمخ، دانيشماخ، گولمخ صداسى عرش آسمانه بلند اولور، كوراوغلونون مجلسينده. كوراوغلو بير ساغا باخدى بير سولا، نظريندن گئچدى خداوند حقيقت، سحر من دونيادن كؤچندن سورا بو مرد اوغلانلارى، پهلوان اوغلانلارى كيم جمع ائلييب باشيندا ساخليياجاخ. قلوبيندن بو گئچدى گؤزلىرى ياش پيريلادى تۆكولدى يئره. عاشيق جنون، همى سر كرده سيدى همى عاشيغيدى، گؤردو كوراوغلو آغلادى يئريندن قالخيب خنچلى دايدى اؤز بوغازينا و دئدى: آغا قوربانين كسيم، بعيددى سنين اوچون آغلاماخ، هامى دؤرد دؤولتين تورباغى چنگينده ده دى، هانسى شهر بركيدى، هانسى يئر محكمدى، فرمان صادر ائله اوغلانلار او شهرى آلانماسالار اوندا آغلا. پولون قوتولوبدى، چؤره يين قوتولوبدى، اسبابين آزاليدى نيه آغلادين؟

كوراوغلو سسلندى: اوغلو جنون اولار دئييل، او سازى اوردان ائندير وئر منه قوى آغلاماغيىم دئييم. جنون سازى ائنديردى وئردى آغاي كوراوغلويا:

اى آغالار اى مسلمانلار
بو اؤر حده درد اينگيللر
شر آدامدان، نر اينگيللر، نر اينگيللر

جنون خيال ائله دى، يانى كوراوغلو دئيير اوغلانلار وار يئر اوزونده منيم پنجه مى داليا قئيتره، سسلندى آغاي كوراوغلو، يئر اوزونده يوخو او اوغلانلار كى سنين پنجه يين داليا قئيتره. بو سؤز نمنده دئييرسن؟ دئدى اوغول جنون قولاغ آس داليسين دئييم.

جوشدو غملى كؤيلوم جوشدو
جوشوب اؤز حدديندن آشدى
ائله بيل مئشه يه اود دوشدو
قورو ياناندا ياش اينگيللر
بير مئشه يه بير اود دوشدو، ائليم قوربان
قورو يانار ياش اينگيللر ياش اينگيللر

جنون بوردا گۆزدو سۆز ھاجالاندى، جوشدى غملى كۆنول جوشدى، جوشوب حدن آشدى،
بىر مئشەيە بىر اود دوشدو، قورو ياندى ياش اينگىللر. سسلندى اى كوراوغلو سنى آند وئرم اۆز
وجدانىيان، سۆزون دوزون قوى مئيدانا. كوراوغلو دئدى اوغول قوى عرض ائىلييم:

ائله گۆيدن قومرولار ائندە
كۆيلوم آيىلر قانى لجنده
سونسوز دونيادن گئدندە
قبيير سيخار داش اينگىللر
سونسوز دونيادن گئدندە، ائليم قوربان

الھى، قبيير سيخار داش اينگىللر داش اينگىللر
ائله گۆيدن قومرولار ائندە
كۆنلو آيىلر قانى لجنده
سونسوز دونيادن گئدندە
قبيير سيخار داش اينگىللر

جنون آنلادى آغاسى كوراوغلو سونسوزلوخ بارەسیندە آغلىر. ايندى دوشدو بو خيالا
شەرلرى دولانا، آغاسينا بىر خانيم تاپا، تا او خانيمدان آغاسى نين اوغلو اولما.

كوراوغليام آى سۆزوم چوخدو
سۆزلىرىم پىكاندى اوخدو
الھى ھانسىيزين اوغلو يوخدو،
اوجاخ كوردو يورد اينگىللر

اوغول جنون ھانسى طرفە اوزومو دۇندرسىم سۆزوم گنچرلىدى. جنون مجلسدە
قالانمادى يئریندن قالخدى آتین اسطبلیدن چکيب يهر اسبابین باسدى بئلينه، انگين
برکيديب، سازى ووردو قولتوغونا، ميندى آتین بئلينه، يئتیشدى چنلى بئلين دروازاسينا،
اوردا خيال توتدو ھانسى شەرە گئديم، فيکیر، فيکیر، باخدى ارزروم يولونون اوستوندهدى،
خيالىندان گنچير بوردان گنچيم ارزروما، اوردا اولدو، اولدو، اولمادى مملکتلىرى قاتام
قاباغىما، آغاما بىر خانيم تاپام گتىرم، اوندان آغامين اوغلو اولما. آتى دۇندردى آرزروما سارى،

صحبته منزیل اولماز دوستان عزیز.

مین گؤل داغلاریندان آشیب، دوشدو ارزرومون بازارینا. دولانیردی بیر کاروانسراچی گوردو، گئتدی قاباغا، آغای خانچی - بله عاشیق. منیم آتیما بیر یئر وئر. بویور عاشیق تؤوله بئکاردی. آتی چحدی برکیتدی خئیلج ده قیزیل گوموش وئردی کروانسراچی یا و سازی قولتوغوندا چیخدی گوردو بیر قهوه‌خانا وار. گئشدی قهوه‌خانا یا، سلام، علیکیمه سلام. عاشیق نئردن گلیسن؟ ایراندان گلیرم. - یاخشی گلمیسن بئش - اون گون بوردا سؤیله، یاخشی لئره آپاراسان بوردان.

آیلشدی، یئدی، ایشدی. بی افندی، بله عاشیق. دئدی خرجم نئچه اولدو؟ دئدی عاشیقدان بیز پول آلماریخ. سسلندی آغا بیز او عاشیقلردن دویولوخ، بوغازیمیزی قارنیمیزی دولاندیراخ. بیز هر یئرده پول قازاناریخ اوردا دا پول خشلریخ. قهوه‌چی دئدی بیر قیزیل. جنون چیخارتدی ایکی قیزیل وئردی. بیر جای ایچندن سورا سسلندی بی افندی بو شهرین والیسی وار؟ بله واردی. جعفر پاشا تازا استانبولدان مامور اولوب وئریلیب بو شهره. سسلندی بی افندی بیز قهوه‌خانا دا عاریمیزا گلر اوخویانماریخ. بیز پاشا والی مجلسلیرینده اوخویاریخ مجلس قوراریخ و مجلسلرده یئددی یوز تا مین دنه قیزیل بیغاریخ.

سنن خواهش ائلیرم او والی مجلسین منه نشان وئر. قهوه‌چی چیخیب سسلندی، بو خیواندان گئچسن باشدا بیر دست ساختمان وار کی پاشا اوردادی. عاشیق جنون ساز قولتوغوندا یولا دوشوب و گئدیپ همین ساختمانین قاباغینا. ناھاردان سورادی گوردو بیر نفر آدام پنجره‌نی آچدی چیخدی بولکونا و آیلشدی پولاد صندلین اوستونده کی قاباغیندا میز وار. بونوندا بیر حمایل شمشیردی، کی بیلدی بو جعفر پاشا اولمالیدی و او قدر چحمدی ساز آیینده گل - گئت ائلیر، خیواندا گوردو اوست طرفدن پنجره آچیلدی، ائله بیل بیر بولوت چکیلیب، اون دؤرد گئجه‌لیخ آیین نشانه‌سی بولودون آلتیندان گؤرسندی.

عاشیق جنون سازی قوغزادی آلبندن چییینینه، گؤز بو قیزدادی، گوردو بیر آیینده قهوه و بیر آیینده قلیان، قویدو قارداشی جعفر پاشانین قاباغینا. جنون گؤزو قیزدادی، گوردو گؤزلر میثل آهو گؤزو، یانقلار قیزیل گولون رنگی، هاشمی خاللار قاشینان گؤزون آراسیندا، دقیقه ده بیر رنگه چالیر. میلیون - میلیون قیمتی زلفلر بو چییینده، او چییین آراسین توتوب، نظریندن گئچدی درست گوردو او بیر گؤزلدی زلفلر دسته، سیاه گردن، بورون فیندیخ، دوداخ قئیماخ، دیش اینجی، لب - لبی، کب - کبی، گل منی گؤر دردیمن اؤل. دونیانان توران هامیسی قاریشیب بیر - بیرینه. هر طرفدن بارماخلارین دولانیرسان قیزین

قېرىقەلرېنىن آراسىنا دۇرد طرفدن خالص شېھرەدى، ائوين يېخىلسىن شېھرە صاحىبى ھاردا بىسلىپىسن بونو.

اى اون سىككىز مېن عالمى يوخ يئردن ووجودا گتيرن الھى، بو گۇزىلر آغام كورواغلونون گۇزو اولادى، بو دېقە بو قىزا باخايدى، جمالا تماشا ائىلە صوفتە باخ. اۇز گۇزوين باخمىر ھا، آغا كورواغلونون گۇزىن باخىر بو قىزا. قىز قھوہ- قلىانى قويدو قارداشى نىن قاباغىنا، بئلە دۇندە گۇزو ساتاشدى آشىغا. - آرکاداش. - بلە. يانشاق گلىب. دئدى: آرکاداش گلىسېن بئش آلتى كلمە اوخوسون؟ جعفر پاشا آنلادى باجىسى دارىخېب، دستور وئردى يانشاقى گتيرىن اوستە. عاشىق جنونو چىخارتدىلار اوستە. بوينون قويوب چىيىنېنە، آدم دئىير بئش قىرانلىخ ايش بونون آلىندن گلمز، ايچرى يە گئچندە جعفر پاشانان اوز بە اوزدى. سلام عرض ائەلەدى. جعفر پاشا بونون سالامىن رد ائىلىب. دالىسىندا قىز آيلە شېب، جعفر پاشا بىلمىركى باجىسى بو بىرىسى اوتاقدا پردە نىن دالىسىندا آيلە شېب بئلە باخىر اوز بە اوز عاشىقنىن.

عاشىق بئلە نرەدن گلېرسن؟ پاشام ساغ اولسون ايراندان. آدين ندىر؟ آديم عاشىق جنون. پى حسن دمىرچى اوغلو دا گلېر دئىير آديم دلى حسندى. جعفر پاشا دئىير بە اوغلان ايراندا ساح كلف آد يوخدو بىرىز جنون، بىرىز دلى. ھئچ عقىللىز يوخدو؟ حسن دئىير: خئىر پاشام ساغ اولسون، ددە- نەمىن بىر دنەسى ايدىم كىچىخ وختى شىلۇغ ائلىردىم كى آدىمى چاغىرېردىلار دلى حسن. ايندى بۇيويىدن سورا دا دلى دئىيرلر آدىما. كورواغلونو تانىسان عاشىق جنون؟ دئدى خىر اوزون گۇرمەمىشم آدين ائشىتمىشم. گۇردو گرھ تعرىفاتىن ائىلىيە كورواغلونون تا بو قىزى قاندىرا آپارا. نجور ائشىدىبىسن؟ دئدى واللە بئلە ائشىتمىشم، ائولر بىخان، گمىلر باغلىيان، نەلر اوغولسوز قويانلاردان بىرىدىر. آى اونون آناسىن قالدېرىم. اونون ذلالە سۇزلىرىن بئش بند منىم اوچون سۇيلە. جنون باشلادى:

اىلشېبىدى چىلى بئلىن ائلىندە

اۇز ايشىندە دئىيل ناشى كورواغلو

مىصرى قىلىچ ھمايلىدى بئلىندە

تۇكر- بېچر آل قوماشى كورواغلو

بونو ائشىدندە جعفر پاشانان آلى گئتدى غمزە شمشىرە، اىستېر بوينون وورسون جنونون. قىز پردە دالىندان گول-لە كىمىن يئتىشىدى. آلىن سالىب دالان توتدو بىلە يىندىن. آرکاداش

نە اويون چىخاردىسان؟ دىدى باجى گۇرموسىن بو عاشىق نىمە دىيىر. سىلىنىدى آرکاداش قوربانىن كسىم آشىغا خۇرمەت ائەلە. عاشىق پۇل وئىر، آشىغا احترام و ارزىش قائل اول. قۇي گىتسىن كورواغلو مجلسىنىدە سنى تەرىقلەسىن. آشىغا ھەر يىردە پۇل وئىرسىن اورانى تەرىق ائەلەر. كىشى بە سىن شىمشىرىپىن نىيە نىشان وئىرسىن عاشىقە. آل - قول سوستالىدى آلەين شىمشىرىدن چەكىدى. قىز پردە دالىسىنا گىچەندە جنون گۇردو جەغەر پاشانىن اختىيارى باجىسىندادى، آنلادى اۇلوم قوتولدى دا. اما دالدان يىرىشىنە نەزەر سالدى گىردەندىن بىلەن دۇرد بارماق آلچاق اوجالىغى. قىلىنىدىن نەزەر گىچىر الەي بو گۇزەلر آغام كورواغلو گۇزىر اولادى. بو لحظە جەغەر پاشا دىدى عاشىق. بىلە آغا. دىدى عاشىق مردانە دىمە دىلەلەدى.

ائەلە جەدىمەي اى عارىف
ائۇلەر باسلىق قانلى باشلار قاندى
دالدان آچىلى گىنە ھەر ايش بىشىدى
قوزو اى كسىلىپ تۇكر آشا آغام
باشى كورواغلو يىدى يوز دىلىنىن باشى كورواغلو

جەغەر پاشانىن آلەي گىنە گىتەدى قىلىنجا، قىز گۈللە كىمىن يىتىشىدى. آلەين سالىب دالدان توتەدى بىلەينىدىن. آرکاداش نە اويون چىخاردىسان؟ دىدى باجى گۇر نە يىتەلەر كورواغلونو. بىر ايجەك مجلسىنىدە دە بىش يوز قوزو كاباب اولور. قىز دىدى آرکاداش مەن بىلە خىيال ائەلەدەم بىش مەن دىدى. كورواغلونون دۇرد دۈورەسىنىن تورباغى چىگەسىندەدى. بىر آداما او قەدرەت ائەلە ايجەك مجلسىنىدە بىش مەن دە دىمە دوزدو. گىنە آل - قول سوستالىدى گىچەدى پردە دالىسىنا. عاشىق دىلەلە سۇزلىرىدىن دى. باش اوستە دىدى، قۇي دىيەم. قىلىنىدە دىدى اۇلوم - مۇلوم قورتولەدى دا. اۇزون ائەلە وورۇپ توركە صافلىغا، آدام دىيەر بىش قىرانلىخ ايش بونون آلىنىدىن گىمەر.

ائەلە بىر دىل آدى واردى
اودى اى قوشا فەرد دوشمانە ووراندا
گىيەملەر تۇكر جەغەر پاشا بىلەين

اوندان توح تۇكر يىدى يوز دىلىنىن باشى كورواغلو، باشى كورواغلو اى ھىرسىزىن پىزەونەك، مەن اوندان توح تۇكرەم. قىز گىنە گىتەدى ياپىشىدى بىلەينىدىن. آرکاداش نىمە

ئائىرسىن؟ جعفر پاشا دىدى گۆر نىمە دىيىر كوراوغلونون من ئاناسىن قالدىررام، من اوندان قورخورام؟ عاشىق جنون دىدى:

بو دياره گلمىيە، او نامرد نۆكردى آغاسىن اؤيمىيە
بو تىلى كىمىن گۆزل گۆروب آلمىيا
يىخار داغى دلر، داشى كوراوغلو
يىخار داغى دلر داشى كوراوغلو، داشى كوراوغلو

اوندان خايطىر جمع بىل آغا، بىز او آداملاردان دىيىلىخ، بىر آدامىن چۆرەيىن يىئىخ
باشىمىزى اونون قوللۇغوندا قويارىخ. جعفر پاشا دوام گتىرنمەدى. دستور وئردى عاشىقى
اۆتورون ئىشىيە. دىدى هيرسىز يىكى ساعاتدان سونرا سنى وئرىم قورقوشوم تۆكسونلر
بوغازيان. پىللەلدن عاشىقى دوشوتدولر، قىز اوردان اشاره ائەلەدى آقايان عىگرلر عاشىقى
ساخلايىن آشاغىدا. عىگرلر آشاغىدا ساخلىيىب، تىللى خانىم جعفر پاشانى يىر بە يىر
ائىلىيىب، سالىدى دۆشەيە و اونو ياتىتدى، گلدى. عاشىق. بلە خانىم. گل دالىمجا گۆروم، دوز
گۆتدو اۆز باغىنا طرف و اونو آيلىشىدىر يىر قدر بو يان، او ياندان دانىشىب يىمىخ ايشمىخدن
سورا باشىن قووزادى.

عاشىق. بلە خانىم. آغا كوراوغلونو تانىرسان سن؟ دىدى خانىم بو سۆز نىمەدى دىيىرسن
منە، كوراوغلونون يىددى يوز يىتمىش يىددى سر كردهسى وار، اوغلانلار يىنن هامىسى نىن
اسگىيى منىم. جىشن گونلرىندە، قوناخلىخ مجلسلرىندە اوتورارام مجلسىن قاپسىندا،
ايچرى گئچن لىنگىن چالار چىيىنمە گئچر ايچرى. عزيز دوستلار گۆرىسوز بىر دنە مرد
اوغلان اوزون تعريف ائىلىيە، مرد اوغلان هميشە اوزون اسگىيى توتار. اوزون آلچاخ توتار، اۆزو
اۆزون تعريف ائىلىيىن اوغلان ارزىشىدن دوشىر، اوغلانلىخ او دور كى دۆره آدمى تعريف
ائىلىيە. كوراوغلونون اوغلانلارىندا او يوخويدى اۆزلرىن تعريفلىيەلر، هامىسى مردانە صفت
اوغلانلار ايدىلار هر مجلسىدە دە اۆزلرىن اسگىدردىلر. قىز دىدى: عاشىق منىم بىر دنە
كاغادىمى آپارارسان؟ دىدى بلە خانىم آپاررام نىيە آپارمىرام. قىزىن قلىبىندن گئچدى الهى
بو اسگىيى نۆكريدى كوراوغلونون بوندان آرتىخلارى نە يىكەلىخەدىلر.

قىز گۆتدو قلم قويدو كاغادىن اوستونە، نامەنىن اۆلى سالامدى دوشمانيان دا يازسان
بولارى يازدى و قورتولاندا يازدى: آغاي كوراوغلو استانبول شامى نىن قىزىن نىگارى داغدان
آپاراندا من خىردا ايدىم گۆرموشىم سنى، او زاماندا گۆزوم سنىن دالىندادى، بو آي

گنچسین، گلن آیین فیلانلاریندا دایه لرینن برابر شیکاری بهانه ائلرم و چیخارام مین گؤل داغلارینا ساری. بشش- آلتی سواری ایله گل منی آپار. اگر گلمه سن لئچه ییم مین دفعه باشیان اولسون. امضا جعفر پاشانین باجیسی تئلی خانیم. نامه نی وئردی جنونا، جنون بئله باخدی دوداغین بوزدو دئدی: خانیم بونا گلمز. دئدی: خانیم بو نامه لردن گونده بشش مین دنه آغاما گلیر، دئدی: بس نجور گلر. دئدی: دور آیآغه. قیز قوغزاندی آیآغه، دئدی: او اوسته کی دونویون قوی یئره. سسلندی عاشیق اوسته کی دؤنو یئره قویسام تور کؤینچ قالیر بدنیلمده، نامحرم سن. سسلندی خانیم قوی یئره قوربانین کسیم. سن خیال ائیلیرسن بو گؤزلر منیم گؤزومدی باخیر سنه. بو گؤزلر آغام کوراولونون گؤزودور باخیر سنه. بیز او اوغلانلاردان دئییلیخ نامرد اولاخ. سؤز آغیزدان چیخماخ همین ایریلیغی و دوزلیغی بیللنهیر. قیز آنلادی بو دوزدو، دونون قویدو یئره. خانیم سول آلیین قوی کمریین بیر آز دا آهو کیمین یانقیلیجی باخ، ائله نقشه سین گؤتدو کاغذین اوستونه، بشش برابر قیزین اوزوندن گؤزل.

فورا نقشه گؤتوروب وئردی قیزا. قیز بئله باخاندا گؤردو اوزوندن اضافه لشدیریب، دئدی: خانیم ایندی بو عکسی گؤرسه دلحلی داشین ایچینده اولسان چیخارداجاخ بیله یین. قیز خئیلج قیزیل و گوموش قویدو جنونون خورجونونا و جنونو گئجه ایله یولا سالدی. جنون گئجه ایله مینیب و یئتیردی چنلی بئله. چنلی بئله کوراولونون خاریردن قوناغی وار ایدی. خبر وئردیلر جنون گلدی. جنوندان اوتور کوراولونون اورپی بیر خیردا اولموشدو چیخدی بونون پیشوازینا. قولون سالیب بونون بوینونا هر ایکسی دانیشا- دانیشا گلدیلر مجلسه. آیه شیب اوغول جنون. بله آغای کوراولو. اوغول هارا گئتمیسدین. دئدی: آغا گؤیوم ایسته دی چیخدیم بیر صحرالاری دولانام. دئدی: اوغول گئدیردین آغایان دییه ایدین، منه دئمه دین و نیگران قویدون منی.

اقلاً دئی گؤروم آغا خاریردن خوروزدان زاددان گتیرمیسن؟ خوروز مرد اولانا دئیردی. جنون نقشه باز ایدی مجلسلرده دولاناردی و ایگید اوغلانلاری سئچردی و گتیرردی کوراولولویا و پری یه ده قیز دئیردی. جنون دئدی: آغای کوراولو بیر پری گتیرمیشم. دئدی: گؤروم. جنون عکسی چیخاردیب وئردی، کوراولو عکسه باخاندا دئدی: اوغول جنون بونو اؤز نقشه یینن چحمیسن؟ دئدی: آغا سن اؤله سن شخصین اؤزون دایامیشام دوورا عکسین گؤتورمیشم. هامی قاققا چکیب گولدولر. کوراولو آل اتدی بیر یوزلوخ کیسه گؤتدو آلینه، بیر کاسا شربت، کیمدی بو اجل شربتین ایچن کیمی ارزرومدان بو پرینی گتیره آغاسی کوراولولویا. لزگی احمد یئریندن قالخدی دئدی: اوچ- دؤردوموز گئدخ گتیرخ. کوراولو

دئدی: یوخ بیر نفر. احمد تنز قاییتندی اؤتدو یئره. نییه دریادان بیر نفر آدام گندیب سو گتیرنمز؟ ارزروم لشگر یئریدی، ایکینجی دفعه دمیرچی اوغلو حسن قالخدی یئریندن شربتیی چحدی باشینا، جنگ گؤرمویوب، شمشیر باغلامیب بئلینه. اوغول حسن سن گندیسن؟ بله آغا اجازه وئرسن. دئدی: اوغلو سنین ایشین دئییل. دئدی: آغای کوراوغلو سن اؤله سن گئدیرم گتیرم.

دستور وئردی اوغول جنون بونو گؤتور اسلحه خانایا. حسن اسلحه گئیینمغی باشارمیر، شمشیر و سپر او یان- بو یانیندان آسلییب قاییتدی. چیخاندا جماعت بونا گولدولر. گولنده کوراوغلو گؤزلرین آغارتدی بولارین اوستونه سسلرین کسدیلر. سسلندی احمقر ننه ییز قارنیندان سیز شمشیر گئتمیشدیز دونیایا، ددم یانیب سیزی اؤرگه دنه کیمین. اوغول حسن بالا. جان آغای کوراوغلو. بو جور گندیسن ارزروما قیزی گتیره سن؟ دئدی: آغای کوراوغلو اسلحه نه قدر چوخ اولسا یاخچیدی، بیرى ایتیر، بیرى سینار، بیرى آبییلر. کوراوغلو دئدی:

ای حسن بالا قوی دئییم بولار سینیب آییلمز.
گندر اولدون ارزرومون شهرینه
اورا بیر دریادی قلعه اوسته دی
آرخا وئریب جانندان عزیز بسله مخ ای آلا گؤز
عرب آتی میداندا یئره مصیبتدی آلا گؤز

اوغلو اؤز جانیندان قبابخ آتیندان موغهیت اول ها! ائله بیل کی آتین جنگ موقعینده حاضیردی، گؤره سن جیلووندان یاپیشدین چیخمادی. آلدین قولاغیان؟ بله آغای کوراوغلو.

عرب آت میداندا جوشقون- جوشقون
مرد اوغولون عؤمرو فنادی بئش گون
ایگیدین قوللاری داوادا آشدین ای ایمانیم
جیدا وورسان گازلی گولله مصیبتدی ای ایمانیم

ائله یاخچی اول شش پر آلی آلماغا
دالان دوروب دوشمن بوینون سالماغا
دوشمان توتوب اوندان قیصاص آلماغا ای ایمانیم
جیدا بیر بوینوزلو کله مثبتدی، یئری، یئری قادان آلیم ای گؤزل!

دئىير گوهر گونو بايراقلارين قور گونان
 بولوت سرکردهسين آتدان سالگينان
 آغام اى کورواغلونون نصيحتين آلگينان
 کورواغلونون سۆزۈ سنه گوله مئبتدى
 يئرى، يئرى ملکزاده
 مگر من اؤلموشم بو دنياده

سسلىندى اوغول جنون اسباب اسلحهنى سويوندور، هره سىندن بير دنه ساخلا. حسنى
 گۆتور جنگ ميدانينا بير هفته يه قدر حسنه جنگ مشقى وئر تا اوندان سورا گئتسين. جنون
 حسنى گۆتوردو ميدانا تا جنگ مشقين نيشان وئرسين اونا. او كى مرد اوغلاندى ائله بير ايكي
 ساعاتدا اؤرگشور، بير هفته، بير آى، اون گون چمىز، سرباز چيليك ائليين لر بيلير لر عزيز
 دوستلار. سرباز وار اوچ گونون عرضينده فرمانده دن قاباغا گئچر، ايكي ساعات چمىدى حسن
 جنگين هرزادين اؤرگندى قايدىد، آتدان دوشدو. کورواغلو گۆردو جنون گلدی، اوغول
 جنون نجور اولدو. جنون دئدى: حسن اجازه ايستير گئده. اجازه ايستير؟ بله آخى دئيمشيديم
 بير هفته يه قدر جنگ مشقى نيشان وئر. دئدى: آغا اؤرگشدى ايكي ساعاتين عرضينده.
 کورواغلو دئدى: اؤز گۆزومون قاباغيندا امتحان آل گۆروم بيله سىندن. جنون سسلىندى:
 حسن گئچ ميدانا گۆروم، آتين اوستونده هر طرفدن جنون باغلادى حسن آچدى. کورواغلو
 آلين قويدو حسن ين چييينينه، آفرين حسن بالا، اوغولوم گنديسن؟ بله آغا اجازه وئرسن.
 حسن بالا دوباره سۆزوم وار سنه. نمىنهدى؟ دئدى: اجازه وئر قوی عرض ائلييم:

گندر اولدون ارزرومون شهرينه
 او بازاردا اثبات ساتماخ گرحدى
 اوغولوم وورماخ دا شرطدى قاشماخ دا ها
 ياخچى اولار ميصرى قيليش بدنده
 آلا قارقا كيمين ياغ سولا پراكنده
 دوشمانلار اوستوين آت تروپندنه
 ساغا سولا قيقاج آتماخ گرحدى

حسن بالا گۆتدون قولايغيان بولارى؟ بله آغا. اوغول قولاخ آس آخرينجى سۆزه. بو قدر
 دئيندن سورا ايش بو آخرينجى كلمه ده دى:

قىزىل دوزدو عرب آتېن بئلىنە
اوزويون يىتتېر جعفر پاشا تاختىنە
آغام كورواغونون دوشگون وختىنە

عزيز دوستلار اؤز احوالاتىنە حسن بو سؤزلىرى دئىير داغلارېن آراسىندا:

اى آغالار هئچ كس يوخسول اولماسىن
يوخسوللوق ايگىدە يامان آد اولە
هر كسىن كى ايلاهى وارى دؤولتى اولسا
لذت چكر دھانىندا داد اولە
اويان گول، اويان بولبول اويان گول
قوربانام گؤزلىوہ آچ گؤزون اويان گول

ايلاهى وارلى يوخسول بو دنيادن كؤچرلر
ياخچىنان يامان بير- بيرى سئچرلر
وارىن اولسا نازنين گليب ايچرلر
يوخون اولسا قوهوم قارداش ياد اولە
ندن يانا، پروانە نندن يانا
ياخچى دوست، يامان گونده
چكىلر نندن يانا

دميرچى اوغلو چاغىرير يراده
اى الهى درديم اولدو حدن زياده
ياخچى آت مينلر قالسا پياده
دوشر چؤللرده ايلاهى سرگردان اولە
ندن يانا، پروانە نندن يانا
ياخچى دوست، يامان گونده
چكىلر نندن يانا

سۆز تمام، بولاغين باشيندان چيخانمير. بير يانا چن قويومور، بير قدير بئله گندير، بير قدير ائله، يالوارير آلاها، گۆردو ياواش- ياواش دومان چكيدلى درهدن او بيرى داش گۆرسه نير بئله دۇندە گۆردو آت او بيرى داغين دوشوندهدى. سسله ييب آتى، آت قولاخلارين شَخلييب دۇندو اۆزون چارپاز يئتيريب حسنه. قولون ساليب آتين بويونا قولاخلارين چكير، يالين چكير، اوزون تومارليير، سسلنير حيوان آدام صاحبيندان بير بئله آرالى دوشر. يوكون گۆتوروب دوشدو آتين يئلينه، آتى مينيب مين گۆل داغلارين آشيپ دوشدو ارزومون بازارينا. عاشيق جنون دئميشدى بيله سينه گئت بئله دور، بئله ترپش. سوردو گۆردو بير دنه آلچاخ قاپيدى.

اوردا آتى ساخلادى قاپينى چاليپ ايچريدن سس وئرن بير قرى آرواددى. آغا كيمن؟ دئدى: قرى ننه الله قوناغى يام. قرى دئدى اوغول منده نه وار؟ گئت دؤولتلى لره قوناخ اول. حسن دئدى: قرى ننه منفعتلى قوناغام. قرى دئدى: اوغول شانسيىمى اۆلچموشم منفعتلى قوناخ منه قيسمت اولماز. حسن دئدى: آچ آته يين دئييم ايكي چنگه قيزيل توحدو قرى نين آته يينه قرى نين گۆزلى ايشيخلانيپ، دئدى: آتييان دا قوربان، اۆزوينده قوربان، گل ياخچى يئريم وار. چحدى ايچرى يه حسنى آتين بر كيديپ ايندى حسن نن صحبت ائليلرلر. شام دوزلديپ يئدليلر. بير قدر دانيشاندان سورا، قرى گۆردو بو بتر آدمدى، پول- مولو چوخودو. حسن ده پولوپنان بو قرينى بر كيتدى، اۆز اورينين بير ائلهدى. او قدر پول وئردى قرى يه، دوستلوغو آرايا قوياندان سورا، سسلندى قرى ننه بيليرسن نييه گلميشم؟ خير. دئدى: توركوسو گلميشم جعفر پاشانين باجى سى تئلى خانيمان اؤتور، اونو نه قيلخ آپاراجيام من؟ نجور يول تاپايام اونا. قرى دئدى: چوخ راحتدى، ياخچى وخت گلميشسن، صاباخ ورزشكارلار ميداندا ورزش ائلييه جخ تامام پاشالار، فرماندارلار اورداديلار. قيز دا گله جخ بولقوندا، دايه لر و كنيزلرينن آيلشه تاماشا ائلييه لر ميدانا. اوردا گۆرر بيله يين، ياواش چاغيرار آپارار باغينا. گئجه نى اورادا صحبت ائله سورا، ميندير آتين تركينه گۆتور گئت. حسن گۆردو ياخچى حاساد وسيله اولدو، ايندى يادينا دوشوب كى آتين تووشورسون. دئدى قرى ننه. دئدى: بله. قرى ننه قوربانين كسيم، ايستيرم من بير دنه مهتر توتام.

اوغول مهترى نئينيسن؟ آتيمان موغهيت اولتا من ايشيىمى يئر به يئر ائلييه نه كيمن. اوغول گرچ پول- مول وئره سن. دئدى قرى ننه باخ، خورجونون ايكي گۆزون بوشالتدى قرى ننه نين قاباغينا دئدى: بو پوللارين هاميسين وئره جهيم او آداما كى، آتيمان موغهيت اولتا. اۆزگه آدمى گتيرنمز، اۆزگه آدامين سيررين آچار. ايستير قرى ننه نى ميخليا آتين يانينا بو پوللارين عينين وئره جهيم اونا. دئدى اوغول بو پوللارين نيشانهلرين وئر گۆروم چوخ محكم

تووشورورسان. دئدى: قرى ننه منيم آتيمين جريانى وار. دئدى: دئ گۇروم نمىندى؟ حسن دئدى: منيم آتيمين تومارى گرج ايكي دان اول و هر زامان ايسيتيينده جيلوون وئرسن آليمه و اسبابى بئلينده آماده اول، آرپاسين ايسلاداسان يونجاسين آلييه سن تا توز- تورپاغى چيخا سامانين، سامانين و يونجاسين دوغرويان و قاتاسان بير- بيرينه و وئرسن ييبه. دئدى: بولاردى؟ قرى ننه قلبينده بير فيكير ائلهدى، دئدى: اؤزگنى گتيرينجه بو ايشلىرى اؤزوم ائلرم پوللارى دا اؤزوم گؤتوررم. چوخ قالسا ايكي گون، يا اوچ گون بوردادى. دئدى ائله من اؤزوم موغەيت اولارام آتیندان. حسن دئدى: قرى ننه حتما موغەيت اولاسان ها! دئدى: باش اوسته. حسن سازى گؤتوروب حمایل ائلهدى چييينه، ايکيندى چاغى ایدی اؤزون وئردى ميدانا سارى.

ميدانين بير طرفينده دايانيب اسبابيندا بئليندن سويونوب قويوب قرى ننه نين ائويندهدى. ساز چييينده دوروب گؤردى بله ورزىكارلار ميداندا ورزى ائليلر، پاشالار آيلشيب پيللەلرين آلتيندا و اوستو بولقوندو آشاغى سى پيللەدى، ساختمانلارين قاباغيندا يئمخ، ايشمخ، دانيشماخ، گولشمخ سسلىرى گؤيه چيخير. جعفر پاشا سسلندى آغاي گوماشتا گؤر بو جماعت ايچينده چالقيچى دان، عاشيق دان وار چالا، اوخويا؟ گوماشتالاردان بيرى گلدی چاتدی حسنه. آقاي عاشيق، جعفر پاشا ايستير بيله يين بويور گؤرخ. يئتيردى بوندان اوز به اوز باش آييب سالام عرض ائلهدى. جعفر پاشا بونون سالامين رد ائلهدى سسلدى عاشيق نردن گليرسن؟ دئدى پاشام ساغ اولسون ايراندان گليرم. دئدى آدين نمىندى. دئدى: دلى حسن. نمىندى؟ دئدى دلى حسن. دئدى ايرانلى لاردا هئچ ساح كلف آد يوخدو؟ هاميز دلى، جنون، به غيلىلى ييز يوخدو؟ سسلدى: پاشام ساغ اولسون اوجور دئييل به نجوردى؟ دئدى دده ننه نين بير دنه سى ايديم او قدر كى شلوخ ائلرديم آديمى چاغيريبيلار دلى حسن. ايندى ده بويوموشم گينه دلى حسن چاغيريلار آديمى.

دئدى: ايراندا كوراوغلونو تانيرسان؟ كوراوغلونون ايسيتيينلىرى قوش كوراوغلو دئييرديلر ايسته مينلىرى قولدور دئييرديلر. جعفر پاشا دئدى: قولدور كوراوغلونو تانيرسان؟ دئدى پاشام ساغ اولسون اؤزون گؤرمه ميشم. اما آدين ائشيتيميشم. نجور آدامدى؟ دئدى بئله ائولر ييخان، گديحله باغلييان، ننه لر اوغولسوز قويان، باشلارى بدنلردن گؤتورنلرين بيريدى. آى اونون آناسين قالديريم. اونون ذلاله سؤزلريندن بئش بند منه سؤيله. آهان- آهان عاشيقدن اوخوماق ايستيرلر، گؤردولر آلينده بير ساز وار ساز اولماسا آلينده هئچ كس دئمزسن اوخو. گؤردو عاشيقدى گرج اوخويا. دؤرد كتابدان ايستيرلر عاشيقدان، بيرينى دئسه من بيلميرم، عاشيق دئييل او. عاشيقدان معراج نامه ايستيرلر، بيدادنامه ايستيرلر، حروفات ايستيرلر، ايه

ايستىرلر بيرينده دئسه سۆز يوخومدو عاشيق دئيىل. حسن عاشيق دئيىل، جنون يالاندان بو سازى وئردى بونون آلىنه و بتر مصيبتته قالدى. باشين قووزادى گۆيه آه چكىر آلاهدان ايستير بير قاتار سۆز يئتيره اوخويا. بئله باشين قوغزو ياندا گۆردو قيز باشى نين اوستوندهدى. قيز اوردان بير گۆروينن بير قاش ائلهدى. قيز بئله بيلير بو كوراوغلودو گليب، بيلمير كوراوغلو نؤكرىدى. گۆز ائليينده حسن يين گۆزو ساتاشدى قيز يين گۆز ائله مغينه و قيز يين جمالينه. ياديندا دوشىدو اؤز- اؤزونه دئدى اوغلان به نيه اوبان- بو يانا قاجيسان گۆتو دئنىن گلميشم بو قيزى آپارام. عاشيق اوخو. باش اوستونه قولى اوخويوم:

چنلى بئلدن گليب دوشموشم يولا
ارزومون بازارينا گلميشم
آجل كؤينه يين گئيميشم آينينه
سون عؤمرومون آزارينا گلميشم

جعفر پاشانين آل گئتدى شمشيره ايستير حسن يين بونون وورا. حسنه شمشير يئتيشمز، توتار بوغاز يندان سئرچه كيمين بوغار بيله سين. اما جنون دئيب صبر ائله ها او شمشير چكنده آل- آياغا دوشمه. بيردن گۆردو قيز اوردان قيشقيردى، آركاداش آل ساخلا، ساغا دؤندنه جعفر پاشا گۆردو باجيسى باشى نين اوستونده، باجى گۆروموسن بو عاشيق نه دئيير. مننه دئيير آركاداش، دئدى: ائله بيل ارزورومون قباله سين وئربيلر بونا، منن جنگه گليب. دئدى: آركاداش عاشيقدى عاشيق جنگ ائله مز. دئدى: باجى سؤزلىرىندن بللى دى منن جنگه گليب. دئدى: عاشيغين سؤزونه آزار اولماز آركاداش قولى اوخوسون. جعفر پاشا آلين شمشيردن چكدى. عاشيق بله پاشام. او كوراوغلونون ذلاله سؤزلىرىنده اوخو. دئدى: باش اوستونه قولى اوخويوم. قلوبينده گۆردو جنون ديين دوزدو، نظرينده دئدى اولوم يوخدو:

گۆر نئجه قصادى بو نه ايشدى
گؤيلوم ايلقار وئردى بو يولا دوشدو
تئلى خانيم، نامهن گلدى يئتيشدى
ائله سن دئديغين ايلقاره گلميشم

بو سؤزلىرىن گينه جعفر پاشانين آلى گئتدى غمزه شمشيره: اى هيرسيزين اوغلو، بو نه سؤزلىردى دئييرسن؟ حسن گۆردو اوردان قيز دئدى آركاداش آل ساخلا. دئدى باجى

گۆرموسن بو نه دئير. نه دئير؟ دئير تئلى خانيم نامهن گليب يئتيشدى. دئدى آرکاداش عاشيغين دىلى آزاد اولماسا اوخويانماز. قولى اوخوسون، گينه آل قول سوستالدى گوردو اولوم مولوم يوخدو. حسن اؤز خيالىندا دئدى گؤتو دئ گلميشم بو قيزى آپارماغا لاپ آشکارينان دئ، بو زامان قيزدا پيلله لردن دوشور آشاغى.

يالان يوخدو دميرچى اوغلونون ديلينده

بیر ذره جه قورخو يوخدو گؤيلونده

----- ميصرى قيليش بئلينده

ايله بو تئلى خانيمي آپارماغا گلميشم

جعفر پاشانين آلى قيلينجا گئندنه جعفر پاشانين آلى گئتىدى قيز يئتيشدى يانينا، آرکاداش آل ساخلا گوروم، دئدى باجى گۆرموسن بو نه دئير. نه دئير؟ دئير تئلى خانيمي آپارماغا گلميشم. آرکاداش ايله بير تئلى آدلى بو ارزورودا منم، مين نفر تئلى وار گئدير داغان سو گتيرير گونده بولارين هاميسى تئليدى دا، قالدی گئتىدى، عاشيق؟ بله خانيم. من سنى تانيرام؟ خير. من سنى گۆرموشم؟ خير. من سنه نامه يازميشام؟ دئدى خير. آرکاداش گوردون، عاشيغين اوخوماغى بوجوردو نيه بوجور ائليسن به سن؟ جعفر پاشا دئدى: اوخوماسين منيم خوشوما گلير. گؤتو آپار باغيندا اوخوسون بوردا اوخوماسين. قيز دئدى: آرکاداش عاشيق منى باغيدا يئميه جخ كى، منيم دايه لريم، كنيزلريم يانيمدادى. قيز دئدى: عاشيق؟ دئدى: بله خانيم.

دئدى: گل داليمجا. قيز بئله بيلير بو كوراوغلودو، ميداندا ديج گؤتدو بونو باغينا. ايندى يئتيشيب باغا اؤز ساختمانلاريندا آيله شيب، وسطده ميز، دؤوره ده صندلدى، بير قدر بويان اوياندا صحت، يئمخ ايشمخ گوردو بو عاشيق دانيشمير. قليبندن گئچير خدايا بو اگر كوراوغلو دور نيه دانيشمير، بونو گتيرميشم بورادا گئجه نى ميرت ائليخ، سحرى ده مينديره آتين اوستونه گؤتوره گنده. يادينا دوشدو مومكوندو اوتانا، دئدى: عاشيق؟ بله خانيم. عاشيق عراخان وارسان؟ دئدى: خانيم اولسا ايچرم بير قاب كيشميش عراغى توحده، قويدو قاباغينا، دولدوردو ليوانلارا وئرى حسنه و قورتولاندا بير ياريم ليوان قالدی اونو دا قيز اؤزو آتدى آغزينا.

حسن باشين ديج قووزوبوب قيزا بير نظر سالدی، قيزين جمالين گورنده، ايله بيل دونيا دولاندى حسن بن باشينا. ايله اؤز آينيدان يوموراق ووردو كى آز قالدی بئنى پاتدييا، آين

گتيريب قويدو ميزين اوستونه. فيكير گۆتدو بيله سىن اۆز- اۆزونه دئدى، اى احمقين بيريسى هارا اختياريين وئردىن عرغه، مگر گلمه ميسن بونو ننه- باجى گۆزوندە آپاراسان آغان كورواغلويا. به سن بونون اوزونه كئفلى حاليندا نيه باخيسان. قيز گۆردو خير بو عوض اينكى منن ميرت وورا، عرخ ايچديم هئچ منى ساييمير. قيز يياوش- يياوش اۆزون وئردى حسنه سارى، بيردن قولون قوغزويوب سالدى حسن ين بويوننا. حسن گۆردو به به بو بويونون قيزين قولتوغونون آلتيندان چكيپ سول آلى گئتدى بو ساغ چييينه سارى، آلى نين دالينان بير چپه جه يى سيلله ووروب آغزينين ايچيندن، قوغزانيپ قيز قاپى نين آغزىندا دوشدو يثره.

گۆزل طايافاسى نين آغزى بورنو تتر قانار نيه، چون نازيخ اولار. بورنودان، آغزىندان قان آخدى. قيز يئردن قوغزاندى دئدى: آغاي كورواغلو اۆز يئرینه ده منن بوجور ائله سن دور ييغيشدير گئت، چون من گلميرم سنن. حسنى خيال گۆتورموشدو، نمهنين خيالى؟ بوكى گئده مينه آتين بئلينه چيخا گئده و ديه آغاي كورواغلو بو قيزدان سئنه آرواد اولماز. بو جريانى ديه بيله سئنه و دئيه قيز هر كسينن آل وئير، آل آليز. ايندى آنلادى قيز گناهكار دئييل، سسلندى: خانيم نئجه؟ دئدى: خانيم كورواغلو كيمدى؟ قيز آنلادى بو كورواغلو دئييل. عاشيق سن كيمسن؟ دئدى: خانيم من كورواغلونون اسگيچ نؤكريم. بونو گر ح دئميه ايدى، آرواد مجلسينده آرواد اولكى سۆزو توتار، آيرى سۆزلىر توتماز. كيشى مجلسينده دئسه ايدى هئچ كس اينانمازدى حسن اسگيچدير، اما بوردا دئدى، آرواد يانيندا من اسگيچم قيزين بو قولايغيندا قالدى. بونوو دئمه سه ايدى استانبول ايگيدلرين چحمزدى بونون گۆزو قاباغينا. قيز دئدى: من كورواغلويا نامه يازميشديم گله منى آپارا. دئدى: خانيم گل بو كورواغلونون نامه سى، من گلميشم سنى ننه- باجى كيمين آپارام چنلى بئله.

قيز گۆردو بارا قويوب بو كورواغلو دئييل. سسلندى حسن من سنن گلميرم، سن دور مين آتئين گئت، كورواغلونون اۆزو گلسين منى آپارسين، من كورواغلويا نامه يازميشام سئنه يوخ. دئدى: خانيم گلمه سن من ده گئتمرم، سحر سنى آپارام. سحر منى؟ دئدى: بله. قيز دئدى: بس قولاخ آس قيز حسنى قورخوتدو ايستير به كار يولا سالا:

استانبولدان سئچيلر ايگيدلر عجم اوغلو، عجم اوغلو
 واز گئچ بو ايشدن عجم اوغلو، عجم اوغلو
 قالما بو يئرده دور گئت عجم اوغلو
 واز گئچ عجم اوغلو، واز گئچ عجم اوغلو

حسن دئدی: خانیم نئجه-نئجه دور گئت. قیز دئدی: پاشا ایگیدلری سئچر ها! ایندی ایگیدلری گلسه سنی دوورارلار، گئت عجم اوغلو قالما بو یئرده. حسن دئدی: خانیم قوی بیرینده من دئییم:

استانبولدا ایستر چاره گنج اولسا
اولسه عجم اوغلو گئتمز بو یئردن
سنسیز گئتمز، سنسیز عجم اوغلو
گئتمز بو یئردن سنسیز عجم اوغلو، عجم اوغلو

حسن دئدی خانیم هئچ چاره یوخدو یا گرح سنی آپارام یا دا باشیم قالا بوردا. قیز گوردو بو گئتمیه جخ. دئدی: بس قوی بیرین ده من دئییم:

استانبول ایگیدلری گلر
گلر قورد کیمی هر یانیندا گوررم
ییکار دؤرد کیمین کسرلر باشیین
جانیین دؤرد کیمین دور گئت عجم اوغلو
قالما بو یئرده دور گئت عجم اوغلو، قالما بو یئرده

حسن قاققا چکیب گولدو. دئدی: خانیم حیواناتین شاهی، بیرتیجیسی هانسیدی؟ دئدی: بیلیمیرم. دئدی: قوی دئییم:

دئییر ای آغام کوراوغلو حسرتین چخمخدن
یئتیشیب جانہ دولانیم باشیوا
اولوم ای پروانه اولار قورد آغزی کیمی
نئیلر اصلانه سنسیز عجم اوغلو
گئتمز بو یئردن سنسیر عجم اوغلو،
عجم اوغلو گئتمز بو یئرلردن

خانیم اولار قورد اولسالار من شیرم ها! حیوانلارین آغاسی، شاهی شیردی. اولار منیم قاباغیمدا دورا بیلمز. قیز گوردو گئنه گئتمه دی، یادینا دوشدو بوله، بوله استانبولدا دربارین پهلوانی دی. دئدی: بولونی دئییم بلکه بو بولودان قورخا گئده. تئللی خانیم سؤزونو سئنه بیلدریریپ:

دستمال آلیب گۆز یاشین سیلدیریب
 اۇزونو یئتیری سحر اولسا بوله
 سنی اولدورو، دور گئت عجم اوغلو
 قالما بو یئرده، دور گئت عجم اوغلو، قالما بو یئرده

حسن قاققا چکیب گولده. دئدی: خانیم، قوی بیرین ده من دئییم، چون گنتمه غیم
 اولمادی. ایندی گلسنده گنتمم قالدی صاباحا.

اٹله دمیرچی اوغلو قورباندى
 ساقی مستانه سور، سۆزومو ایندی
 دوشر دستانه بولو نئیلر منی؟
 سنسیر آسلانه، منسیر آسلانه عجم اوغلو
 عجم اوغلو، گنتمه بو یئرده ای

خانیم یادیما اونو سالدین، بیزییم آغای کوراوغلو همیشه مجلسلریمیزده بولونی تعریف
 ائلییر، دئییر بولو جنگی پهلواندی استانیولدا. اما واجب اولدو منه سحر سنی، قارداشین
 جعفر پاشانین باشین بیرده بولونون باشین چنلی بئلده آغامین قباغینا قویماخ. منه واجب
 اولدو. بو سۆزو دئییب چکیلدى کناره باشین قویدو سازین اوستونه تا ایسته دی یاتسین. قیز
 گۆردو خیر بو گنتمیه جخ. قیزین نظریندن او گنچیر بونون جاوانلیغینا، ایگیدلیغینه،
 رحمی گلیر، نظریندن گنچیر سحر بونو اۆلدورلر. بونو ائشیدنده سسلندی حسن. دئدی:
 بله خانیم. دئدی: منی نجور آپاریسان؟ دئدی: خانیم سنی عرب آتینان، آپاراجایام چنلی
 بئلہ. اۆزومه سنی باجی، آغاما خانیم. دئدی: حسن دور گئت آتیین گتی گندخ.

حسن دئدی: گندیم گتیریم گندخ؟ دئدی: خانیم آند ایچ. قیز دئدی: حسن سن اۆله سن
 گلرم. اٹله سن اۆله سن قیزین آغزیندان چیخیب حسن دیح یئریندن قالخدی، ایندی سن
 اۆله سن لریندن دئییلدی. عزیز دوستلار، حسن گنجه اینن اۇزون یئتیردی قری نین ائوپنه.
 آتین ایستیر قری قورخو پوللارین آلا. آتی تئز جیلوون توؤشوردی آلینه، حسن آلین ووردو
 آتا گۆردو نئجه کی توؤشوروب اوجوردو. اوغلان گنشدی اوتاغی آشدی اون یئددی اسبابی
 باشندان دیبه گئییب قیفیلانندی. جوت تپی ووروب آتین بئلینه یئتیشدی، باغین قاپیسینا،
 انتظاردادی قیز گله. قیز فیکیر اٹله دی گۆردو گنتمه یه اولماز. آند ایچیپ، بیر خورجون
 قیزیلر دولدوردو یخدانینا، دئدی: آپاریم قاپییا کیمین وئیریم حسن آپارسین کوراوغلویا،

ممكنوندو كوراوغلونون پول - مولو يوخودو، گلسين بولارى آپارسين، يول خرچى ائله سين تا
اؤزو گلسين منى آپارسين. تانيميرام حسنى، مينديم بونون آتينا گؤتدو گئتدى منى آيرى
يئرە ئئيلييم.

همى ده آند ايشميشم، آنديم سينسين قاپيا كيمين گئديم. قيز يئريندن قالخيب،
خورجون آلينده يئتيشدى قاپيا. قاپيني آچمادى، آچسا ياپيشار كمريندن آپارار. پيله لردن
چيخدى تابى يه، تابى يه دروازا دامى نين ايچينده بير بورج اولار، اوتاق كيمين كى اونا تابى يه
دئيرديلر. گؤردو آتين اوستونده آماده دى، دئدى حسن، حسن بئله باشين قوغزوياندا گؤردو
پنجره دن قيز آييليپ، دئدى: گل گؤروم. حسن آلين آتанда گؤردو بير خورجون قيزيل،
باسدى آتين تركينه. خانيم بو نمه دى؟ دئدى: حسن چون آند ايشميشم بيله ين، بورايا
كيمين گلديم آنديم سيندى. او دا قيزيل - گوموشدو عزيز دوست، گتيرميشم آپاراسان
آغاى كوراوغلوي تا آغا كوراوغلو اولارى خرچ ائليه، ارزوما گله منى آپارار. دئدى: خانيم آن
گل گئدخ سحره قالسا نفسدن ساللام بيله ييزى ها! دئيرم. قيز گؤردو بو گئدن دئيل.
فيكىر ائلير بس بو مندن اؤتور گئتمير، قو من اؤزومو بوردان آتيم اؤلوم بو گؤرسون من
اؤلدوم، چيخسين گئتسين.

حيفدى بو جاوان اؤلمه سين. خاپا- خاپدان اوردان آندى، حسن ين گؤزو قيزدا ايدى
گؤردو قيز رد اولدو هئچ گلمه دى. قالخدى آتين بوينونا ياپيشيب اؤزون سالدى آتين
تركينه. قيز گؤردو ايش ايشدن گئچدى، سسلندى حسن سور ائوين ييخيلماسين ايندى
لشگرين خبرى اولار. سوردى چيخدى دروازانين كنارينا، باخدى هله دان اولدوزونون
وختينه قالير، قلوبندن گئچدى سحر منيم آدىمى قويايلار تولكو. دئيرلر تولكو ده گلر دؤرد
دووارلى نين ايچيندن بير دنه تويوخ اووورلار آپارار. دؤرد دؤوره ارزومو دولانيپ گليب
همين يئرده دورور. قيز دئدى: حسن نييه بو ايشى گؤردون؟ دئدى: خانيم ايسته ديم گؤرم
شهر نه بئكه ليخده. ائوين ييخيلسين، دئدى: شهرى ساتين آلمياجاخسان كى سور گئدخ.
گؤزونون آلتيندان گؤردو دان اولدوزو گؤرسنمير، بيرده دؤوره دولاندى. حسن نييه بئله
ائله دين؟ دئدى: خانيم آزديم. قيز دئدى: ائوى خاراب بوردا مين گؤل داغلارى گؤرسنير سور
گؤروم. حسن سورودو يئتيردى، داغلارين آته يينه شفخ آتدى، تئز آتى ساخلادى.

قيز دئدى: حسن گئنه نه اولدو؟ دئدى: نامازيمين وختيدى. قيز دئدى: حسن سور
قضاسين قىلاسان. دئدى: اولماز غير از مومكوندى، آتام وصيت ائليپ گر ح نامازيمي
قيلام، هر يئرده چاتدى اوردا. قيزى قويدو يئرە باشلادى نامازى قىلماغا، صبح نامازى ايكي
ركعت اولار، هر يئرده قىلسا ايكي دقيقه چحمز. قالخير باتير الله اكبر، قيز ين گؤزو يولدادى،

گۆردو دوازادان لشگرين باشى آچىلدى. شىفخ آتىب، جعفر پاشايا خبر چاتىب، دونن گلن عاشىق كوراوغو ايدى، گليب باجى يىن دا گۆتدو گئتتى. بولقونلاردان تابى يەلردن باخىردى گۆردو مەن گۆل داغلار يىن آتە يىنىدە دوشوب ناماز قىلىر. ارزورومون لشگرى بونون دالىجا. قىز آغلادى، سىسلندى: حسن ائوين يىخىلسىن قوشون گلدى. بئله باخاندا الله اكبر، الحمدوالله نامازى قوتاردى. قالخدى آتىن بئلىنە، قىزى چدى تركىنە.

حسن سور بو گدىجى آشساخ توتانمازلار. گدىحىن اوستونە يئتىشىندە حسن آتى ساخلادى. قىز دئدى: حسن گىنە ساخلادىن. دئدى: خانىم آپارسايدىم، او زامان سنى ايندى اون يىكى دىفە ايدى سنى چنلى بئله قويموشدوم. سحر منىم آدىمى قوبارلار تولكو. قو بوشوندىن بئش اون نفر اۆلدوروم، شمشىرىم قانلى اولسون. قىزى قويدو اوردا زانان يىچىندە، آتى دۇندردى لشگرين قاباغىنا، ائله بىر نەرە چدى، داغ، داش، درە، دريالار جيچ- جيچ جىنگىللەدى. آل آتدى شمشىرە، اۆزون ووردو قوشونا، ائله بىر قىلىش ووردو قوشونا، لئش، باش، دالاخ، بارساخ، گردن، ئلالەلەر، پىيالەلەر، قول- قىچ تۆكۆلدو يئره. جعفر پاشا خبر وئردىلر ائوين يىخىلماسىن قوشون قىرىلدى، دستور وئردى كماندارلار چكىلىن صحرالار. چكىلدىلر دالدا، دۇرد- دوورە سندن باغلادىلر حسنى اوخا. حسن بىر زامان متوجه اولدو، بئله باشىن قوغزوياندا گۆردو بچ گۆيون دولوسو كىمىن بئله اوخ گلير بونون اوستونە.^۱

بو طرفدن قوشون گليب يئتىشىدى. دىمىرچى اوغلو باخدىكى، يولون قىراغىندا بىر قالا وار. تئلى خانىمى گئىرىب هامان قالادا قويدو، قالاچانين آغزىنى دا بىر داش ايله محكمەلەدىب، اۆزو قىلىنجى چكىدى قوشونا، حملە ائلەدى. دئىيرلر كى، دىمىرچى اوغلو جعفر پاشانىن قوشونو ايله دوز اوچ گون، اوچ گئجە ووروشدو. چوخ آدام اۆلدوردو. قوشونو الدن- آياخان سالدى. جعفر پاشا اۆزو دە قوشونون يىچىندە ايدى. گۆردو كى، بو يوللا اونو اۆلدورە بىلمە يە جىدى. امر ائلەدى كىمىن آتانلار گلدىلر. هر طرفدن كىمىن آتىب آخىر كى، دىمىرچى اوغلو توتدولار. تئلى خانىمى دا قالادان چىخاردىب، شەرە گتدىلر. جعفر پاشا ائله ايدى كى، آجىغىندان قودورموش ايتە دۇنوب زنجىر گمىرىدى. امر ائدىب، دىمىرچى اوغلو پهلوان ميدانىندا زنجىر لىتمىشىدى. گوندە بىر جىللاد بىچاغى ائىنىدە آياخ طرفىندىن سويدوروب يئرىنە سامان تەدىرىدى.

۱- بو دىستان رحمتلىك عاشىق درويشىن كاسىتتىدە بو يئره جن دانىشلىب و اوخونوب و دىستان باشا يئتىرىلمە يىب كى توپلايىچى دىستانين داوامىن آيرى عاشىقلردن ائشىدىب و گئىرىدى.

دمیرچی اوغلو بوردا قالسین، گلین سیزه چنلی بئله کور اوغلودان خبر وئریم. کور اوغلو بیر گئجه یاتمیشدی، یوخوسوندا گۆردوکی، بیر دیشی لخله ییب، آغزی قانا دولدو. دیسکینیپ یوخودان آییلدی. ائله بیر دلی نره چحدی کی، بوتون دلیر یوخودان قالخدیلا. کور اوغلو دلیرلی یانینا چاگیردی، دئدی حسن اوغلو م گرفتار اولوب اونو قوتارمالی ییخ. دلیر ایشی بئله گۆرنده یاراخلانیپ حاضیر اولدولار. کور اوغلو اؤزو ده میصری قیلینجینی بئلینه باغلادی، قالخان آسدی، نیزه گۆتدو، آتلانیپ ترلان قوش کیمی قیراتین بئلینه قوندو. چنلی بئلدن ایلدیریم کیمی ائندیلا. اوز توتوب ارزوروما ساری گئتدیلا. داغلاری، داشلاری طی ائله دیلا، دره لری، تپه لری دوز ائله دیلا. اؤزلرینی ارزوروما ییتیردیلا. کور اوغلو گینه ده دوشمانی یوخلماق اوچون عاشیق پالتارینی گئیینیپ، دلیرلی ارزورومون داغلاریندا قویوب اؤزو تح شهره گیردی. گزه-گزه گلیب چیحدی میدانا. گۆردو جعفر پاشا باشی نین آداملارینان بورادادی.

جعفر پاشا اونو گۆرنده یانینا چاگیر تدییرب دئدی:

– عاشیق، کور اوغلو نون بیر دلی سینی توتدوروب دری سینی سویدورورام. دئییرلر او دلی چوخ ایگیددی، بیر اوندان اوخو قولاق آساخ. کور اوغلو بئله باخندا گۆردو کی، پهلوان میدانی نین بیر طرفینده دمیرچی اوغلونو زنجیره باغلا ییلار. جلالدار آیاخ طرفیندن سویوب دری سینه سامان تپیرلر. جعفر پاشا اونون یانینا گئدیپ سوروشدو:

– هه دلی، نهجه سن، اینجیر سن؟ قورخورسان؟

دمیرچی اوغلو پاشانین جاوابیندا دئدی:

– قوچ کور اوغلونون دلیسی هئچ غم چکیب قورخار؟

کور اوغلو دمیرچی اوغلونون بو سؤزونو ائشیدیب سازی چالیب بئله دئدی:

دمیرچی اوغلو، دلیریم قیصاصینی آلا ر ایندی.

سلطانا، پاشایا، خانا میصری قیلینج چالار ایندی.

اولوم من سنین قوربانین، مرد ایگیدسن قییدین جانین،

جومرد دلیر دوشمانین یانار اودا قالار ایندی.

اویماز یاغیلار فئلینه، گرچ کور اوغلو بیلینه،

قیزیب ارزوروم ائلینه، بیر ولوله سالار ایندی.

کور اوغلو گۆردو دمیرچی اوغلونون یاراسیندان قان آخیر، طاقتدن دوشوب. ملول-ملول باخیر، اونو آلدی آل اوستونه دئدی:

ملول - ملول نه باخيرسان،
 دمير چي اوغلو، دمير چي اوغلو؟!
 جانيم اودلارا ياخيرسان،
 دمير چي اوغلو، دمير چي اوغلو؟!
 دوست دوستدان آ رالي گرح،
 قووغايا وارالي گرح،
 ايگيدلر يارالي گرح،
 دمير چي اوغلو، دمير چي اوغلو؟!
 قوچ کور اوغلو ائيلر ساواش،
 کسر، تۆکر چوخ قانلي باش،
 تئللي خانيم سنه پئشش،
 دمير چي اوغلو، دمير چي اوغلو!؟

کور اوغلو اوزونو دمير چي اوغلو توتوب اوخووردو. جعفر پاشا دئدی: — عاشيق، اونون ايندى بوينونو ووردوراجيام، اوندا باخارسان، اوخو. دئييرلر کور اوغلو نعره چکند نعره سيندن داغ- داش تيتيرير. کور اوغلو کيمي نعره چکه بيلرسن؟
 کور اوغلو دئدی: — چوخ ياخشى نعره چکه بيلرم. کور اوغلو نعره سينه دليير داغلاردان تۆکولوب هر ياندان قوشونو قيرماغا باشلاديلار. کور اوغلو جعفر پاشانى يتره ووروب سينه سينه چيخدی. ميصرى قيلينجي چکيب باشيني کسمخ ايستيينده تئللي خانيم اوزونو قارداشي نين اوستونه سالدى، باشيندان چرقديني آچيب کور اوغلونون آياغي نين آلتينا آتيب دئدی:
 — کور اوغلو، ايگيد باسديغي کسمز. بو دفعه قارداشيمي منه باغيشلا. کور اوغلو جعفر پاشانين سينه سي نين اوستوندن قالخدى. دئدی:

— گئت، سنى تئللي خانيم باغيشلاديم. آنجاق بير ده قاباقلاشساخ اليمدن جان قورتارا بيلميه جخسن. جعفر پاشانين قوشونو قيريلان قيريلدى، قيريلمايانلاري قاچيب داغيلىدى. کور اوغلو داوادان ال چکيب تئللي خانيمي، دمير چي اوغلو گۆتوروب چنلى بئله يولا دوشدو. کور اوغلونان عيوض دلييرين قاباغيندا گئديردى. يولون چوخونو گئتميشديلر، آزي قالميشدى. چنلى بئله ياخينلاشميشديلار. بير ده کور اوغلو اوزونو عيوضه توتوب دئدی:
 — عيوض، گئت گۆر دمير چي اوغلونون ياراسى نئجه دى، ساغالار؟

عيوض دمير چي اوغلونون يانينا گلدى. گۆردو ياراسيندان قان او قدر آخيب کى، رنگى آغاپاق آغاريب، ائله ضعيفله ييب کى، ديلي يوخدو دانيشا. نفسى زورينان گئديب- گلير.

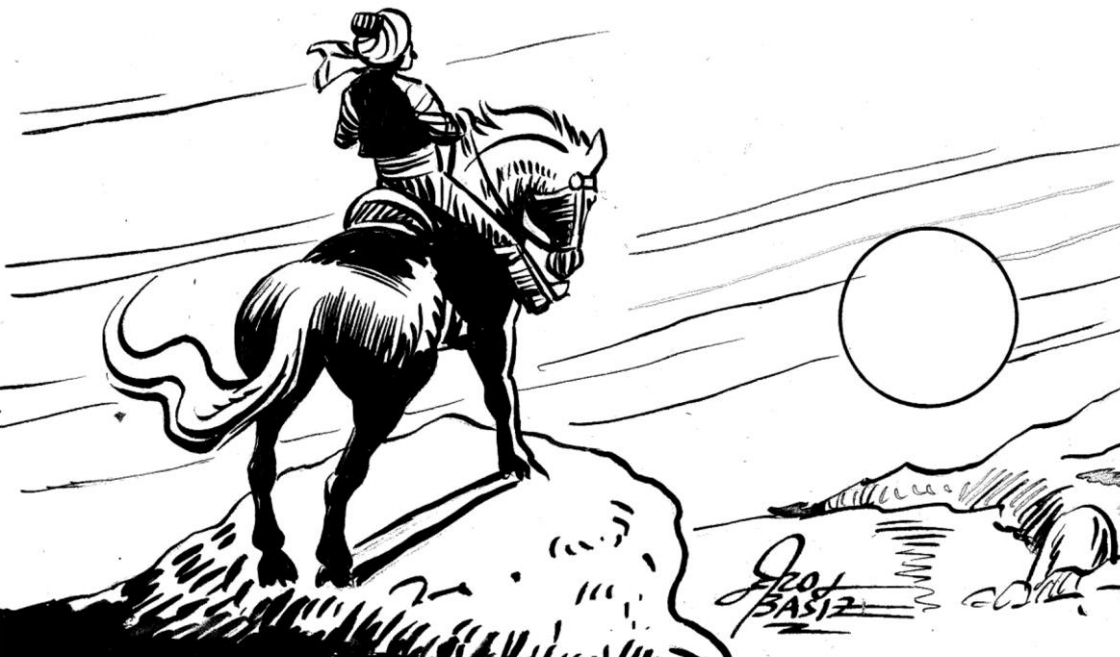
كوراوغلونون يانينا قَييديب دئدى: - دميرچى اوغلونون ياراسى چوخدو، ساغالاسى دئييل،
بونو بو حال دا چنلى بئله نيه آپايريسان؟ گل بورالاردا بير يئرده قوياق، راحت اؤلسون.
عيوضين جاوابيندا آلدى كوراوغلو بئله دئدى:

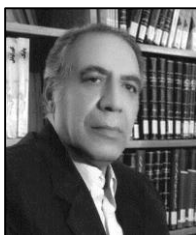
بينادان گؤزل اولمايان
تئلين قدريني نه بيلر؟
گؤى ده اوچان بوز سئرچه لر
گولون قدريني نه بيلر.
كل قوشوب کوتان اكمه ين،
نانين سوفره يه تۆكمه ين،
آرينين قهرين چكمه ين
بالين قدريني نه بيلر.
اوتان، عيوض خان، بير اوتان،
داغلارين دامنين توتان،
نامردليكله باشا چاتان،
ائلين قدريني نه بيلر.

كوراوغلو ساز ايله دئديغى كيمين سؤز ايله ده دئدى:
- عيوض، من دليلرين هره سيني بير يئرده آتيب گئتسم، اوندا باشيمدا آدام قالماز.
دميرچى اوغلونو چنلى بئله آپاراجايام. حكيم تاپاجايام. ياراسينا درمان قويوب ياغلایاجايام.
اگر ساغالاسا بير ياخشى توى ائيليپ تئلى خانيمي اونا وئره جه يم. ساغالاسا اؤلسه، اوندا
دا چنلى بئله باسدیراجايام. عيوض سهوينى باشا دوشوب دينمەدى. گليب چنلى بئله
چاتديلار. نيگار خانيم قاباغا چيخدى. دميرچى اوغلونو يارالى، رنگى قاچميش گؤرنده اؤزونو
ساخلايا بيلمەيب آغلادى. كوراوغلو بير حكيم تاپديريب گتدى. دئدى: حكيم،
دميرچى اوغلونون ياراسينا ياخچى ملحم ائله ساغالسین. سنه خلعت وئره جه يم. ياخچى
باخماسان، دميرچى اوغلو ساغالاسا يقين بيل كى، سنى اونون يئرینه اؤلدوره جه يم. حكيم
بيليردى كى، كوراوغلونون سؤزو سؤزدو. جانى ديلدن دميرچى اوغلونون ياراسينا ليندن
گلن قدر ياخچى داوا- درمان ائلمه مغه باشلادى. بير قدر كئشدى، دميرچى اوغلو ساپ-
پاساغ اولوب آياغا قالخدى. كوراوغلو حكيمه خلعت وئريب يولا سالدى. كوراوغلو چنلى
بئله گؤزل بير مجلس دوزلتديريب بير ياخچى توى قوردوروب، تئلى خانيمي دا
دميرچى اوغلونا وئردى تا بيرليكه ياشاسينلار.

آیا کوراوغلی فرزندِ «بندهی کور» بود یا «خدای کور»؟!

دکتر حسین فیض الهی وحید

آیا کوراوغلی فرزند «بندهی کور» بود یا «خدای کور»؟! دکتر حسین فیض الهی وحید

کوراوغلی قهرمان منظومه حماسی آذربایجان است که داستان‌های^۱ آن توسط خبیانگران محلی در مجالس جشن و سرور از سین گیانک و اویغورستان چین تا آناتولی و بلغارستان و از کرکوک عراق تا قشقایستان ایران و از تاتارستان و یاکوتستان روسیه تا مجامع ترکان مصر و سوریه و ترکیه به همراه ساز، نغمه‌هایش نواخته شده و متون حماسی آن روایت می‌شود. عاشیق‌ها و خنیاگران اقوام مختلف غیر ترک، از قبیل: تاجیک‌ها، ارمنی‌ها، کردها نیز؛ متن داستان‌ها را به زبان خود و نغمه‌های آنرا که بشکل منظوم می‌باشد به زبان ترکی می‌خواندند و این نشان می‌دهد که منظومه متعلق به اقوام ترک می‌باشد که متن اشعار به زبان اصلی ارایه می‌شد. با توجه به اینکه در روایت‌های اوزبکی، تورکمنی و... هم بعضی نام‌های جغرافیایی آذربایجان و مناطق همجوار برده می‌شود این نیز نشان می‌دهد که منظومه متعلق به «گستره‌ی فرهنگ جغرافیای تاریخی آذربایجانی» است و شکل نهایی این منظومه در آذربایجان شکل گرفته است.

در مورد «تعداد ادبیات» منظومه‌ی حماسی کوراوغلی با توجه به گستره‌ی جغرافیایی آن و نیز با عنایت به اینکه در هر کشور و شهر و روستایی اشعار حماسه‌ی کوراوغلی با اشعار خوانده شده در

۱- داستان: در ادبیات عاشیقی به نوعی از داستان‌های حماسی و یا عاشقانه گفته می‌شود که از قطعات نظم و نثر است. عاشیق‌ها بخش‌های منشور را نقل کرده، و بخش‌های منظوم را همراه با ساز و آواز اجرا می‌کنند. داستان‌ها حجم‌ترین آثار ادبیات شفاهی هستند که اجرای کامل برخی از آنها هفته‌ها به طول می‌انجامد. از مشهورترین آنها می‌توان از کوراوغلو، شاه اسماعیل، اصلی و کرم، عاشیق غریب و شاه صنم، توقارقانلی عاشیق عباس و گولگز نام برد. همچنین در فرهنگ عمید چنین آمده است: «داستان» به معنی سرود و نغمه و حکایت و افسانه و نیز داستان در داستانهای شاهنامه نامی است که سیمرغ به زال و رستم داده است. (حسن عمید. فرهنگ عمید، انتشارات امیر کبیر، تهران ۱۳۳۶، جلد ۲ ص ۱۱۲۳).

شهرهای دیگر فرق اساسی دارد؛ می‌شود گفت که تعداد ابیات آن می‌تواند روی هم‌رفته بیش از «هشتاد و پنج هزار بیت» باشد و اگر روزی کل اشعار منظومه از میان ملل نقل‌کننده‌ی آن تماماً جمع گردد به حدود بیش از «صد و بیست هزار بیت» خواهد رسید یعنی دو برابر «شاهنامه فردوسی»، چنانچه منظومه حماسی «ماناس» نیز که متعلق به ترکان قیرقیز می‌باشد و هنوز کل حماسه بطور کامل جمع‌آوری نشده- حدود «یک میلیون» بیت و یا بیشتر تخمین زده می‌شود (۱) که توسط «ماناسچی‌ها» در آسیای میانه نقل مجالس می‌شود و «بزرگترین منظومه حماسی بشری» می‌باشد که تا به حال بشر سروده است.

در مورد «خاستگاه و کیستی کوراوغلی» دو نظریه «تاریخی» و «اسطوره‌ای» وجود دارد. از «دیدگاه تاریخی» خاستگاه حماسه‌ی کوراوغلی را می‌توان با روایت تاریخی «هرودوت» -پدر تاریخ- از قیام «فرزندان کوران» (کوراوغلولار) تطبیق داد. خلاصه‌ی روایت هرودوت چنین است: سکاها که هرودوت گاه آن‌ها را «اشکوز» (ایشغوز= ایچ اوغوز= اوغوز داخلی) هم می‌نامد در تعقیب قوم «کیمرها» (گام ارها/ قام ارها) از شمال دریای سیاه حرکت و وارد آذربایجان می‌شوند. آن‌ها بعد از شکست دادن «مادها» به مدت «بیست و هشت سال» در «آذربایجان» حکومت می‌کنند. عاقبت «کیاکسار» (هوخستره) «پادشاه ماد» سران آن‌ها را به یک میهمانی دعوت و بعد از مست کردن، ایشان را دستگیر می‌کند. (۲)

سکاهای بدون سرکرده و فرمانده، مجبور به برگشت به سرزمین خود در شبه جزیره کریمه شده ولی در برگشت دچار مشکل بزرگی می‌شوند. مشکل چنین بود که در غیب بیست و هشت ساله آنان از سرزمین خویش، زنان قبیله با بردگان خود ازدواج و از آن‌ها دارای فرزندان شده بودند که بزرگترین این فرزندان ۲۶-۲۷ ساله و دارای قابلیت جنگی بسیار بالایی بودند.

جریان ازدواج این بردگان چنین بود که سکاها عادت داشتند اسیران و بردگان خود را کور کرده و از آن‌ها در «شیردوشی اسبان» خود استفاده نمایند. این بردگان از شیر اسب نوشابه‌ای بنام «قیمیز» تهیه می‌کردند که مورد علاقه سکاها بود. زنان سکایی چون از برگشت مردان خود قطع امید کرده بودند عاقبت با «بردگان کور» ازدواج و فرزندان این کوران با کینه‌ی «سکاهای بیرونی» (دیش اوغوزها) پرورش یافته بودند، چون در صورت برگشت سکاها، طبیعی است که هم مادران و هم پدران کور و هم خود این برده‌زادگان، قتل عام می‌شدند، لذا کینه‌ی سران و خانان و بیک‌های سکایی، با شیر مادر در دل و جان کودکان تنیده و با کینه و تلقینات «پدران کور» خویش بارور گردیده بود. پس، وقتی خبر برگشت سکاها از آذربایجان به این «فرزندان کوران» (کوراوغلولار)

رسید به گفته‌ی هرودوت: «این جوانان با کندن خندق بزرگی از کوه تائوربد تا دریاچه‌ی متوتید، در پهن‌ترین قسمت آن، راه دسترسی سکاها به سرزمین خود را مسدود کردند. سپس وقتی سکاها خواستند به زحمت از گذرگاه بگذرند این جوانان راه بر آنان گرفتند و به کازار پرداختند». (۳)

سکاهای برگشته از آذربایجان تیره‌ای از سکاهایی بودند که به «سکاهای شاهی» یا «سکاهای امپراتوری» مشهور بودند. جنگ و جدال‌های «فرزندان کوران» (کوراوغولار) با این سکاهای پادشاهی برگشته از «آذربایجان» که حال به اصطلاح تُرک‌ها، «بغداددا خرمادان، تبریزده بوغدادان اولموشدولار» یعنی از خرماي بغداد و از گندم تبریز بازمانده بودند، اساس منظومه حماسی «کوراوغلی» را تشکیل داد. این نوع منظومه‌آرایی در هند هم اتفاق افتاد و جنگ هیجده روزه‌ی دو خاندان سلطنتی «پاندوان» و «کوروان» که با هم پسرعمو بوده و در سرِ میز قمار؛ پاندوان‌ها مملکت خود را به کوروان‌ها باخته بودند اساس منظومه‌ی حماسی دویست هزار بیتی «مهابهاراتا» را تشکیل داد. این منظومه‌ی هندی بعداً در «روایت ایرانی»، شکل جنگ ملیتی به خود گرفت و آن جنگ هیجده روزه بشکل «جنگ ایران و توران»، در آمد که به گفته‌ی «فردوسی توسی» هزاران سال طول کشید!! جالب اینکه در منظومه‌ی «مهابهاراتا» نیز «کوروان‌ها» (تورانی‌های فردوسی) که برنده‌ی مملکت شده بودند صد فرزند یک «پادشاه کوری» بودند که به «کوروان‌ها» (فرزندان کور/کور اوغوللاری) مشهور بودند.

به هر حال در یک جمع‌بندی به این نتیجه می‌رسیم که هم «کور اوغول لاری» (فرزندان کوران) ذکر شده در هرودوت و هم «مادها» (آذربایجانیان) چون هر دو دشمن مشترک «سکاهای پادشاهی» بودند احتمالاً در جنگ و جدال‌های فی‌مابین، دلاورانی از «کور اوغول لاری» در جهت کمک‌گیری یا پناهندگی به آذربایجان آمده و بدین ترتیب اساس اولیه‌ی جنگ‌های حماسی «کور اوغول لاری» در این سرزمین در ۲۷۰۰ سال پیش نهاده شده است.

در اینجا بی‌مناسبت نیست به چند فاکت از انواع مشابهات حوادث تاریخ با حوادث حماسی بصورت تطبیقی، نظری بیان‌دازیم:

۱- پناهگاه اصلی «فرزندان کور»: به روایت هرودوت پناهگاه «فرزندان کور»، «خندقی» در بین کوه و دریاچه بود و در پناه آن به «جنگ خندق» با دشمن پرداخته

بودند. در شکل حماسه‌ی آذربایجانی، آن «خندق» به «چنلی بئل قالاسی» (قلعه‌ی چنلی‌بئل) تبدیل شده، و در راس کوهی صخره‌ای قرار می‌گیرد.

۲- «کوری پدران»: کوری پدران در حماسه کوراوغلی فقط در کوری «علی کیشی»

علی کیشی، پدر کوراوغلو

پدر کوراوغلی (کورزاد) متجلی می‌شود.

۳- تبدیل جمع به قالب مفرد: در

حماسه کوراوغلی «جمع به قالب مفرد»

درآمده «فرزندان کوران»

(کوراوغلولار)، به «فرزند کور»

(کوراوغلی) تبدیل می‌شود.

۴- شغل بردگان کور: شغل پدران

کور که همانا «شیردوشی اسبان» بود، به «ایلخی بانی اسبان» از سوی «پدر کوراوغلی» تبدیل می‌شود.

۵- «بینایی فرزندان» به «کوراوغلی» انتقال می‌یابد: «کوری پدران» در اسم اصلی

قهرمان حماسه یعنی «کوراوغلی» متجلی می‌شود و بینایی فرزندان نیز به کوراوغلی

منتقل می‌شود که در حماسه آذربایجانی، نام اصلی کوراوغلی «روشن» (آیدین) و گاه

مثل روایت سیبری «روشن علی» است.

حال به چند «رمزگشایی» دیگر در این رابطه می‌پردازیم:

در متن روایت جمع‌آوری شده توسط «همت علیزاده» آمده است که: «نام کوراوغلی

روشن و نام پدرش علی بود. علی ایلخی بان حسن خان بود که از جهت مال و

ثروت مشهور بود» (۴)

«علی» نامی اسلامی است و نشان می‌دهد که در بعد از اسلام بر روی پدر کوراوغلی

نهاده شده و شکل اصلی آن با توجه به «روایت هرودوت» می‌تواند «آلی» از مصدر

«آلماق» به معنی گرفتن، اسیر کردن، برده، بنده، غلام نمودن باشد. پس پدر کوراوغلی

یک «آلی» یعنی «اسیر، برده، بنده و غلام» بود.

این اسیران و بندگان با زنان طبقه اشراف و اعیان و سایر سکاها در غیبت بیست و

هشت ساله آنها از ایل و دیار خود، ازدواج و دارای فرزندان رشیدی شده بودند که در تحت

تعالیم پدران کور خود و نیز مادران خویش؛ طبیعی است که با سکاهاى مانده در آذربایجان

دشمنی داشتند؛ چون در صورت برگشت آنان از آذربایجان خطر قتل عام پدران، مادران و خود جوانان در میان بود. لذا در حماسه‌ی کوراوغلی هم می‌بینیم که «مادران» و «خانم‌ها» نقش کلیدی در این قیام دارند و تجلی این نقش در طرف «مشورت» قرار گرفتن آن‌ها در جریان حوادث است که از آن‌ها در شکل «خانیم‌لار» (خانم‌ها) نام برده می‌شود و بدون جلب رای و نظر «خانیم‌لار» کاری در چنلی بئل به پیش نمی‌رود.

«ستاد جنگی کوراوغلی» مرکب از: «دلی‌لر» (دلاوران = کورزادان) و خانیم‌لار است، مثلاً وقتی کوراوغلی، «کچل حمزه» را- که از سوی خان توقات ماموریت ربودن اسب کوراوغلی را بعهدہ داشت- به «چنلی بئل» می‌آورد در متن حماسه گفته می‌شود که «بوایشه خانیم‌لار، و دلیلر راضی اولمادیلار» (۵) یعنی «خانم‌ها و دلاوران به این کار راضی نشدند». یا وقتی کوراوغلی به «کئچل حمزه» کلید پای بندهای «دور آت» را می‌دهد در متن حماسه آمده است: «خانیم‌لار، دلیلر بونو ائشیدیب برک آجیق‌لاری دوتدی» (۶). یعنی «خانم‌ها و دلاوران با آگاهی از این عمل [کوراوغلی] شدیداً عصبانی شدند» در اینجا آمدن نام «خانیم‌لار» قبل از «دلی‌لر» دارای تأکید خاص بر نقش «زنان» در «چنلی بئل» و نیز ارتباط آن «خانیم‌لار/ مادران»ی متن هرودوتی می‌تواند داشته باشد.

از سوی دیگر «کوری پدر کوراوغلی» اگر در «بُعد تاریخی»، نشان از نقص عضو بوده باشد در مواردی نشان از «آگاهی و اعلمیت» می‌تواند باشد. چه بعضی از اولیاء و اوصیاء و پیغمبران بعلت داشتن آگاهی ناب از حوادث زمان و مکان، نیاز به داشتن چشم را احساس نمی‌کردند چنانچه در مورد «حضرت خضر» (ع) گفته شده که ایشان در شکل و هیئت «نابینا» هم ظهور می‌کرد. به همین خاطر است که «مولانا جلال‌الدین رومی» حس‌های چشم و گوش و حواس ظاهر را در مراتب بالا، مورد نقد قرار داده و می‌فرماید:

پنبه اندر گوش حس دون کنید «بندِ حس» از «چشم» خود بیرون کنید
بی حس و بی گوش و بی فکر شویید تا خطاب ارجعی را بشنوید (۷)

چنانچه در «ورزش‌های رزمی» و نیز «استادان سامورایی» بدون نیاز به «چشم» به آسانی از پس ده‌ها جنگجوی چشم‌دار و چشم باز برمی‌آمدند. پس «کوری» یا «نابینایی ظاهری» در مرحله ای، تجلی «آگاهی و علم» است و این کار در برپایی قیام کوراوغلی از سوی پدر کور ایشان نشان از درک موقعیت و زمان و مکان و رهبری قیام را دارد چنانچه

کوراوغلی در تمام مراحل برپایی مقدمات قیام، متکی به «راهنمایی و آگاهی و علم» «علی‌کیشی» داشت.

پس در یک جمع بندی دیگر به این نتیجه می‌رسیم که بنا به نوشته‌ی هرودوت و روایات آذربایجانی، پدر کوراوغلی فردی برده، بنده، غلام، اسیر یا خدمتگذار و خادمِ خانی بود و فرزندش در جهت احقاق حق پدرش قیام نموده بود و بدین جهت در بین حماسه‌های جهان تنها حماسه‌ی نادری از «جنگ طبقاتی» بردگان و تهی‌دستان بر علیه اشراف و اعیان است و در این رابطه درست در مقابل دیگر حماسه‌ی آذربایجانی یعنی «ده قورقود» قرار می‌گیرد که حماسه‌های آن در حول و حوش قهرمانی‌های «خانان و بیک‌ها و اعیان و اشراف ایل اوغوز» و «جنگ‌های ملی و برون مرزی» دارد.

با توجه به اینکه حماسه‌ی کوراوغلی دچار تغییر و تبدل زیاد نگردیده و رنگ اسلامی قاطع به خود نگرفته لذا می‌بینیم که در متن حماسه هیچ‌جا از آداب و رسوم دین و مذهب خاصی سخن به میان نیامده ولی در حماسه «ده قورقود» قهرمانان قبل از جنگ‌ها «آبدست» (وضو) گرفته می‌جنگیدند و در جاهای فتح شده «مسجد» می‌ساختند. (۸) ولی در مقابل «دلی‌لر» (دلاوران کوراوغلی) با نوعی شوریدگی و دیوانگی (دلی‌لیک) به جانبازی در راه اهداف طبقاتی خود می‌پرداختند لذا دستگیرشدن دلی‌ها و بنوعی شکست‌های فردی در این قیام کوراوغلی متصور است ولی، شکست جمعی و جبهه‌ای در این قیام وجود ندارد و دلی‌ها به هر منطقه‌ای یورش می‌بردند فتح و پیروزی قرین اقبال ایشان بود.

به هر حال آنچه در این مختصر اثبات گردید «فرزندِ بنده‌ی کور» بودن کوراوغلی است. حال به «روایت اسطوره‌ای» پرداخته می‌شود تا نشان داده شود که کوراوغلی نه تنها ریشه در تاریخ ۲۷۰۰ ساله‌ی حوادث تاریخی آذربایجان دارد بلکه در کاوش و کنکاشی دیگر به رموزی نیز می‌توان دست یافت که آن هم نقش «خدایی» کاراکترها و پرسناژها در حماسه‌ی کوراوغلی است.

بنا به بعضی از روایات مادر کوراوغلی «جمبیل خاتون» نام داشت و چون از «نور» حامله شده بود او را زنده- زنده به «خاک» (قبر) سپرده بودند. براساس «روایت تورکمنی»، کوراوغلی در گور متولد شده و بعد طی ماجرای از گور نجات می‌یابد، بدین جهت به او «گور اوغلی» یعنی «فرزند قبر» می‌گویند. حامله شدن از «نور» در اساطیر

آسیای میانه جایگاه خاصی دارد و «آلانقوا» یکی از «جده های چنگیزخان» نیز به روایت کتاب «تاریخ سری مغولان» از «نور» حامله شده بود. (۹)

حال، اگر از نام کوراوغلی تحلیل خود را آغاز کنیم باید بگوییم که کوراوغلی در روایت حماسی در فراز کوهی صخره ای (قایا داش)، قلعه‌ای بنام «چنلی بئل» یا «چملی بئل» (کمرکش/ دامنهی مَه آلود)- به صلاحدید پدرش- ساخته و در پناه آن از تعرض دشمنان در امان می‌ماند. شکست ناپذیری کوراوغلی اگر ریشه در عواملی چند از قبیل داشتن اسبی بنام «قیرآت» و شمشیری بنام «میصری قیلینج» (شمشیر مصری) هم باشد، یکی از عوامل موثر دیگر نیز وجود قلعه‌ی «چنلی بئل» بود.

از سوی دیگر می‌دانیم ایزد بانویی بنام «جمبیل خاتون» یا به روایتی «چنبیل خاتون» و یا «چنبیل خاتون»، ایزد بانوی حافظ کوه‌ها بود و این الهه‌ی کوه‌ها در نقش موکل و نگهبان، همچون مادری کوراوغلی را در پناه خود گرفته و کوراوغلی هر از گاهی مثل کودکی که مادرش را بستاید، در هر فرصتی به ستایش از این دژ نفوذناپذیر می‌پردازد مثلاً زمانی که همسر خویش «نیگار خانیم» را به «چنلی بئل» می‌آورد با مشاهده قلعه از

دور؛ در جهت ستایش اش می‌سراید:

پاشالار گؤزو اوبدوغوم

نیگار! چنلی بئل بودور بو (۱۰)

یعنی: نیگار این همان جایی است که «چشم پاشاها» را در آنجا درمی‌آورم یعنی مهمترین عامل شکست پاشاها در جنگ وجود این «چنلی بئل» است. پس، نام مادر کوراوغلی بنام «جمبیل

کوراوغلو و نیگار

خاتون» بود (۱۱) و وجود ایزد بانویی بنام «جمبیل خاتون» (۱۲) هم این تصور را بوجود می‌آورد که نام «چنلی بئل» یا «چملی بئل» نیز از نام این ایزد بانو گرفته شده باشد. در ضمن آیا در آوردن چشم پاشاها در چنلی بئل آیا ارتباطی با گفته «هرودوت» که می‌گوید سکاها «چشم غلامان» خود را در می‌آوردند و از آنها در دوشیدن شیر اسبان خود استفاده می‌کردند بنوعی ندارد؟! یعنی انتقام پدر از سوی پسر به تحریک مادر؟! (۱۳) از سوی دیگر در اساطیر ترک خدای کوری بنام «آلیغ خان» است که صاحب «دو چشمه ی سحرآمیز»

بود. بنا به روایتی کوراوغلی اجازه می یابد که از «قوشا بولاق» (دو چشمه) آبی نوشیده و بر اثر آن صاحب هنر سازنوازی و خنیاگری از سویی و دلاوری و جسوری و عمر جاوید از سوی دیگر می شود که در پاراگراف های آتی به این مسئله پرداخته خواهد شد.

نام «آلیغ خان» را به آسانی می توان در نام «آلی» (علی) پدر کوراوغلی در «روایت های آذربایجان» تشخیص داد. در ضمن «آلی» را می توان از «آلیشماق» به معنی شعله ور و پر حرارت گردیدن از آتش گرفت که در این صورت به نکته ای ظریفی در مسئله ی کوری پدر کوراوغلی می رسیم. چه در قدیم جهت کور نمودن چشم ها پیشتر «میل ها» را در روی آتش سرخ کرده و بعد جلوی مردمک چشمان متهمان می گرفتند و از حرارت میل ها چشمان متهمان پخته و کور می گردید و به این عمل «میل کشیدن» گفته می شد. پس «آلی» می تواند نشانه ی گرفته شدن چشم این خدا، در ازاء کاری هم باشد. از سوی دیگر فدیة دادن بعضی از اعضای بدن از سویخدایان در قبال بدست آوردن

چیز مهمتر، در اساطیر سابقه دارد، چنانچه «اودین»، «خدای چشم آتشین» یا «خدای کور» اقوام شمالی (آلمان، اسکاندیناوی، دانمارک و ایسلند) در ازاء بدست آوردن «جامی آب» از چشمه ای بنام «می میر» (Mimir) در جهت کسب آگاهی از آینده و نیز دست یابی به دانش و الهام، یک چشم خود را فدیة داده بود که به این مسئله نیز در پاراگراف های آتی خواهیم پرداخت. پس، از اتیمولوژی و لغت شناسی

اودین خدای یک چشم

«آلیغ خان» می توان به «آلینماق» (گرفته شدن) چشمها در ازاء بدست آوردن چشمه های «قوشا بولاق» سحرآمیز رسید و هم از «آلیشماق» به «آتشین چشم» و «چشم آذر» گردیدن این خدا که چشم هایش در مقابل آتش «آلیشیب» (پخته گردیده است) و

«کور» شده است.

به هر حال با توجه به اینکه خدایان در سیستم‌های قدیمی دارای ازدواج‌های متعدد بودند لذا با توجه به اسامی موجود در حماسه کوراوغلی که نام پدرش «آلی» (علی) و نام مادرش را «جمبیل خاتون» ذکر می‌شود که از طریق «نور» حامله شده به آسانی می‌توان به این نتیجه رسید که کوراوغلی می‌تواند در «شکل اسطوره‌ای» خود فرزند «جمبیل خاتون»، «ایزد بانوی کوه‌ها» و «آلیغ خان» صاحب «قوشا بولاق» (دو چشمه) در «اساطیر ترکان» باشد.

از همینجا نیز به نکته‌های ظریفی از «رمزگشایی» نام خود «کوراوغلی» می‌شود رسید و آن اینکه چون کوراوغلی فرزند خدایان بود می‌بایست خود نیز دارای نشانه‌هایی از آن بن‌مایه‌های فرزندی خدایان داشته باشد چنانچه حماسه‌ها نیز نشان می‌دهد که او دارد مثلاً در یکی از سفرهای کوراوغلی آمده است که کوراوغلی بدنبال همسرش به «قارائلیق دنیا» (دنیای زیرین) سفر می‌کند. در «روایت تورکمنی» نیز گفته می‌شود که کوراوغلی «گوردا» (در گور / در قبر / دنیای زیرین / قارائلیق دنیا) دنیا آمده و بعد از طی ماجراهایی از گور خارج شده و بدین جهت به کوراوغلی در روایت تورکمنی «گور اوغلی» یعنی «فرزند قبر» می‌گویند. (۱۴)

در اینجا باز به نکته ظریفی از رمزگشایی نام کوراوغلی در «روایت

اودین خدا کور

آذربایجانی و سیبری (توبول)» می‌رسیم و آن «روشن» و «روشن علی» بودن نام اوست. یعنی خروج از «گورتاریک [و ورود] به دنیای روشن» (۱۵) در تقابل با نام پدر کور خود که صرفاً «آلیغ»، نامیده شده کوراوغلی «روشن آلیغ» یا «روشن آلی» یا «روشن علی» نامیده می‌شود.

نکته ظریف دیگر اینکه چون خدایان، جاویدانی و فنا ناپذیر یعنی «اؤلومسوز» (بی مرگ) بودند. فرزندان آن‌ها نیز از جاویدانان بودند لذا در اینجا است که مسئله جاویدانگی

کوراوغلی نیز شکل بارزتری به خود می‌گیرد چه در یکی از روایت‌ها گفته می‌شود که او به «چهل تنان» یعنی «قیرخ اؤلومسوزلر» (چهل جاویدانان) پیوسته است. «روایت آناتولی» در این باره می‌گوید: به محض اینکه کوراوغلی نزدیک شدن مرگ خود را احساس کرد ساز خویش را برداشته از «چملی بئل» پایین رفته از نظرها ناپدید گردید:

«یوسف بیقلی» [یوسف بوغلو / یوسف سبیلو]، یکی از دلورانش، بعد از آن که چهل روز تمام به دنبال او کوه و دره و دشت را زیر پای می‌گذارد به کوه‌های توقات می‌رسد. در دامنه‌ی کوه [می‌بیند] سه مرد نشسته‌اند و غذا می‌خورند. یوسف از آن‌ها آب می‌خواهد اما آن‌ها آب ندارند، توصیه می‌کنند که او از دامنه بالا رود. یوسف کمی که بالا می‌رود پنج مرد را در حال غذا خوردن می‌بیند، از آن‌ها نیز آب می‌خواهد، آنان هم آب ندارند و به او می‌گویند که کمی بالاتر هفت مرد نشسته‌اند و غذا می‌خورند، شاید آن‌ها آب داشته باشند... [ولی] این‌ها نیز ندارند. دلور کوراوغلو به صعود از کوه ادامه می‌دهد و ناگاه چهل مرد را که سر سفره‌ای حلقه زده‌اند می‌بیند و کوراوغلو را در میان آن‌ها به جا می‌آورد. از آنان نیز آب می‌خواهد... به اشاره‌ی کوراوغلو کاسه‌ای آب به دست یوسف می‌دهند و می‌گویند «نصیب خود را بگیر!» و یوسف تنها نصف آب کاسه را می‌نوشد و باقی را بر سرش می‌ریزد... وقتی چشم می‌گشاید نه کوراوغلو را می‌بیند و نه دیگران را. یوسف به چاملی بئل برمی‌گردد و آنچه را دیده‌است برای چاملی بئل‌نشینان تعریف می‌کند و همه باخبر می‌شوند که کوراوغلو به چهل تنان پیوسته. بنا به گفته‌ها اگر یوسف سبیلو تمام آب کاسه را سرکشیده بود او نیز به چهل تنان می‌پیوست. با این همه، یوسف در سایه‌ی خوردن نصف آب کاسه ۲۵۰ سال زندگی کرد. علل پذیرفته شدن کوراوغلو از سوی چهل تنان عبارت بودند از نوشیدن سه حباب [از قوشا بولاقل]، و فقیرنوازی و کامل بودن دین او» (۱۶)

چنانچه مشاهده می‌شود در اینجا یوسف از سه تنان، پنج تنان، هفت تنان گذشته و کوراوغلی را در میان «چهل تنان» مشاهده کرده‌است پس فرزند «علی کیشی/آلی کیشی» یعنی «آلیغ خان» و «جمبیل خاتون» که یکی ایزد و دیگری ایزد بانو هستند، فرزندشان «کوراوغلی» را به همراه خویش جزء جاویدانان و «اؤلومسوزلر» می‌گردانند. به این ترتیب در این قسمت نیز ثابت شد که کوراوغلی براساس این روایت‌ها «فرزند خدای کور» بوده است.

«روایت سوم» از کوراوغلی را اینجانب برای اولین بار در مطبوعات آذربایجان بطور نیمه مبسوط بعنوان یک «فرضیه با دلایل متقن» ارایه می‌نمایم و امیدوارم که در

تحقیقات آتی مسئله را کمی بیشتر باز نمایم و آن اینکه شخصیت «کوراوغلی» و پدرش «علی / آلی» با مشابیهاتی در شخصیت‌های «اودین» و فرزندش «تور» هم‌پوشانی دارد که برای نمونه به چند مورد تشابه‌ها اشاره‌ی کوتاه می‌کنم.

♦ تشابه اول: حمایت از اسیران

«اودین» خدای کور اقوام شمالی یعنی کشورهای ژرمن، اسکاندیناوی و ایسلندی بود. از این خدا در کتب اساطیری با اسامی و صفاتی همچون: «چشم آتشین»، «نابینا»، «پدر پیروزی»، «پدر کشتگان»، «اسب اخته» و «خدای اسیران» نام برده شده است. بیشتر اسیران و جنگجویان کشته شده در جنگ‌ها به او تعلق دارد و او در تالار بزرگ خود از ایشان پذیرایی می‌کند. این تالار بهشت گونه «پانصد و چهل در دارد... [و] هشتصد جنگجو در هر لحظه از در می‌گذرند». (۱۷) این جنگجویان در پایان جهان به رهبری اودین که در پیشاپیش آن‌ها می‌جنگد با نیروهای شر آخرالزمانی خواهند جنگید و لذا تا امروز آن‌ها در «تالار کشتگان» به تمرینات رزمی خود ادامه خواهند داد. این افراد در حقیقت «نیروهای ویژه گارد جهانی» هستند. کوراوغلی هم مثل اودین در دفاع از «بردگان» نام‌آور است. در «روایت آذربایجانی» او به صراحت می‌گوید:

«قول» دیرلر «قولون» بوینون بورارلار «قوللار» قابانغیندا گئدن تیرم من
حسابینا داغدا اولسام آگیللم بد حسابا یامان کینلی گیرم من (۱۸)

یعنی: برده را غلام نامیده [ارزشی برایش قائل نشده] گردش را می‌خمانند.
من تیری هستم که در پیشاپیش بردگان [به جهت محافظت از حقوق ایشان] می‌روم.
اگر کسی با حساب و کتاب و با احترام بامن برخورد کند در مقابلش تعظیم می‌کنم.
ولی اگر زورگو و بدحساب باشد شدیداً انتقام کش هستم.
کوراوغلی هر جا که یکی از یارانش «اسیر» گردد بلافاصله به هر شکلی که امکانش باشد در جهت استخلاص او وارد عمل شده و نجاتش می‌دهد. مجلس «ارضروم سفری» نمونه‌ی بارز چنین خصلتی است.

«دمیرچی اوغلو» یکی از دلاوران «چنلی بئل» در ارضروم به دست حاکم ارضروم افتاده و پوست از تنش کنده پُر از کاه می‌کنند. کوراوغلی و یارانش بعد از نجات، او را به چنلی بئل می‌برند که روزی در بین راه کوراوغلی احوال دمیرچی اوغلی را از پسر

خوانده‌اش ایواز می‌گیرد و ایواز که از بهبودی ایشان قطع امید کرده بود می‌گوید چون قابل بهبودی نیست بهتر است او را در همین جاها رها کرده دنبال کار خود برویم. کوراوغلی از این سخن ایواز به شدت عصبانی شده می‌گوید:

اوتان ایوازخان، بیر اوتان/ داغلارین دومانین دوتان
نامردلیکله باشا چاتان/ ائلین قدرینی نه بیلیر (۱۹)

(شرمنده شو خجالت بکش ای ایوازخان،/ ای گیرنده‌ی مِه‌های کوهساران (کنایه از عمل بیپوده انجام دهنده)/ کسی که با نامردی روزگار بگذراند/ قدر و قیمت ایل و قبیله را از کجا خواهد دانست؟!).

پس هم اودین و هم کوراوغلی هر دو برای جنگ‌هایشان بر علیه شرارت‌های دشمنان، نیاز به بهترین جنگجویان داشتند که این مسئله باعث احترام‌گذاری به «حق و حقوق اسیران» و جنگجویان شده و یکی در «تالار کشتگان» (تالار شهدا) و دیگری در «چنلی‌بئل» از آن‌ها حمایت و پذیرایی می‌کردند.

♦ تشابه دوم: رفتن به جهان زیرین

از سوی دیگر آمده است که «اودین» در جهت برگردان فرزندش «بالدر» که در توطئه‌ای بدست «خدای کور» دیگری بنام «هود» به قتل رسیده بود به «جهان زیرین» (قارائلیق دنیا) می‌رود و چنانچه قبلاً نیز اشاره شد «کوراوغلی» نیز به همراه همسرش در یکی از مجالس روایت شده به «جهان زیرین» می‌روند. پس یکی دیگر از تشابه‌های اودین و کوراوغلی رفتن به جهان تاریکی و برگشت به جهان روشنایی است که در این مورد از نام‌های «گوراوغلی» و «روشن علی» در صفحات پیش رمزگشایی نمودم. در داستان‌های آذربایجان، «مَلک مَمَد» (ملک محمد) هم جزء معدود قهرمانان داستانی است که به دنیای تاریکی همچون «گیلگمیش سومری» سفر کرده است، منتهی سفر هر کدام با دیگری فرق دارد چنانچه «مَلک مَمَد» توسط «قره قوچ» یا «قره قویون» (قوچ یا گوسفند سیاه) به دنیای تاریکی پرتاب شده و دوباره توسط «زمرد قوشو» (عنقا/ سیمرغ و...) به «اورتا دنیا» یا «جهان میانی» یا «ایشیق‌لی دنیا» (جهان روشنایی/ دنیا) برگشته است.

♦ تشابه سوم: داشتن نیزه‌های چند شاخ

از دیگر تشابهات «کوراوغلی» و «اودین» این است که اودین صاحب نیزه‌ای بنام «گونگ نیر» (Gungnir) بود که در جنگ‌ها تضمین کننده‌ی پیروزی ایشان بود و «با جهتی که در میدان جنگ به خود می‌گرفت پیروزی را پدید می‌آورد». (۲۰) این نیزه دارای «سه شاخه» بود یعنی نیزه‌ای غیرمعمول در جنگ‌های کلاسیک. کوراوغلی نیز دارای نیزه‌ای «دو شاخه‌ی» مخصوص به خود بود و این نیزه نیز یکی از عوامل پیروزی او در جنگ‌ها محسوب می‌شد. در مجلس «کوراوغلون ارض‌روم سفری» وقتی «عاشیق جنون»- خنیاگر خاص کوراوغلی- به حضور «تئلی خانیم» دختر پاشای ارض‌روم می‌رسد و ایشان زمانی که از ویژگی‌های کوراوغلی می‌پرسد «عاشیق جنون» از بین آنهمه ویژگی‌های کوراوغلی به همین «نیزه دو شاخه» اشاره می‌کند و می‌سراید:

بیر «جیداسی وار باشی قوشا پر» میدانا گیرنده اسرمیش بیر نر
پاشالار تیتتر، شاهلار توک توکر یئتمیش یئددی دلی باشی کوراوغلی (۲۱)

از مجلس دیگری بنام «کوراوغلی ایله عاشق جنون» چنین برمی‌آید که این «نیزه واحد اندازه‌گیری» نیز بود چه گفته شده «جیدا ایلن اؤلچرم آل - قوماشینی» (۲۲) یعنی «با نیزه، پارچه‌ی سرخات را اندازه می‌گیرم». در روایت گردآوری شده از «پروفسور طهماسب» نیز آمده است که کوراوغلی برای اینکه گُردهای منطقه در خرید و فروش پارچه و قماش واحد اندازه‌گیری یکسانی داشته باشند طول نیزه‌اش را به عنوان «واحد اندازه‌گیری طول» به آن‌ها ارایه کرده بود. (۲۳)

بنظر می‌رسد کم بودن یک شاخه از نیزه‌ی کوراوغلی نسبت به از نیزه‌ی اودین بدین علت

باشد که اودین «مقام خدایی» و کوراوغلی احتمالاً «مقام نیمه خدایی» (فرزند خدایی) را در اسطوره‌ها داشته است.

آذگارد شهر فضایی آذها

♦ تشابه چهارم: چنلی بثل و آذگارد

از سوی دیگر همانطوریکه «کوراوغلی» در قلعه‌ای بنام «چنلی بثل» به اداره‌ی امورات مناطق تحت فرمان خود می‌پرداخت «اودین» نیز با ساختن شهر «آذگارد» (Asgard) یعنی «آذگرد» یا «شهر آذها» به مقاومت در برابر ضدخدایان، غولان، هیولاه‌ها، ارواح خبیث و کوتوله‌ها و حیوانات مهیب اساطیری می‌پرداخت و نه شهر تحت فرمان خود را از این قلعه - شهر «آذگارد» اداره می‌کرد (۲۴). این شهر بصورت یک «شهر فضایی» در اسطوره‌ها ترسیم شده. گفته می‌شود که انعکاس و «نمونه‌ی زمینی» معادل «شهر فضایی آذگارد» در حوالی «دریای آزوف» و شبه جزیره کریمه بود یعنی همانجایی که «هرودوت» آن مناطق را محل قیام اولیه‌ی «کوراوغول لاری» (فرزندان کور) می‌داند. بعلاوه چنانچه می‌دانیم عدد نه نیز از اعداد مقدس ترک‌هاست.

♦ تشابه پنجم: دور بینی کوراوغلی و اودین

اودین، در شهر آذگارد، دارای مسند و تختی بود که با جلوس بر آن می‌توانست «مُدام جهان را نظاره [کنترل] کند» (۲۵). چه، این تخت مثل «جام جهان نما» عمل می‌کرد. کوراوغلی نیز دارای قوه‌ی بینایی فوق طبیعی بود و توسط این قوه‌ی فوق‌العاده مسافت درازی را در تحت نظارت گرفته و اوضاع و احوال را رصد کند. در «روایت گرجی» آمده است که کوراوغلی اشیایی را از فاصله «اوچ گونلوگ» (سه روزه) می‌توانست تشخیص دهد چنانچه روزی از فراز قلعه نگاهی به دور دست‌ها انداخت و گفته بود که کاروانی با شتران بدین سمت می‌آید و عجیب اینکه «آنچه کوراوغلی دیده بود درست بود، بعد از سه روز کاروان از راه رسید» (۲۶)

♦ تشابه ششم: به هر شکل وهیئت و اسامی دروغین در آمدن

یکی دیگر از «خصوصیات ویژه» اودین بعنوان خدای کور «توانایی تغییر شکل، گرایش به هیأت مبدل و اسامی دروغین» بود. (۲۷) کوراوغلی نیز عیناً دارای چنین خصوصیتی بود و در زمان‌های معین با هیأت مبدل و اسامی دروغین به میان دشمنان و شهرهای آنان برای نجات دلاوران خود و یا فراری دادن دلباختگانش می‌رفت. مثلاً در مجلس «کوراوغلونون به تورکمن سفری» (سفر کوراوغلی به تورکمن) آمده است که: «گویند کوراوغلی دارای انواع و اقسام لباس‌ها بود. به هر سرزمین یا هر سفری که می‌رفت

یک نوع لباس می پوشید. کوراوغلی در سفر تورکمن این بار لباس «چودار»ها (چوپانان) را پوشید» (۲۸). کوراوغلی در فراری دادن «دونا خاتون» خود را بشکل «فالچی» (فال‌بین)، در سفرهای اضروم و توقات به شکل «عاشیق / عاشق» (خینانگر سازنواز) و در بعضی از واریانت‌های روایت آناتولی به شکل و هیئت «گُرد» و «درویش» و نیز در «روایت آوردن قیرآت» خود را بشکل «گدا» و درآوردن «یئددی گوُزل» (هفت زیبا رخ/ هفت پیکر) از گرجستان به «لباس بازرگانان» و... درآمده بود و طبیعی است که در هر لباس و هر هیئت و قیافه‌ای نیز نام ساختگی از قبیل «الماس» و... روی خود می گذاشت و این همه نشان می دهد که اودین و کوراوغلی از فرهنگ مشترک برخاستند.

♦ تشابه هفتم: خدعه و نیرنگ‌زنی

از طرف دیگر همانطوریکه اودین در توسل به «خدعه و نیرنگ» (۲۹) ید طولایی داشت کوراوغلی نیز تا زمانی که کار به حيله برمی آمد دست به شمشیر نمی برد. حيله گری در اساطير یکی از ویژگی‌های خدایان و فرزندان ایشان تلقی شده و خدایان برای بدست آوردن خیلی از چیزهایی که از راه طبیعی و یا به زور نمی توانستند بدست آورند متوسل به خدعه و نیرنگ می شدند و این صفت عیارگونه در بُعد حماسی در داستان‌های کوراوغلی نقش و جایگاه خاصی دارد.

♦ تشابه هشتم: هراس افکنی در میان دشمنان

باز یکی از تشابهات کوراوغلی با اودین، نقش «هراس افکنی» اودین در بین سپاهیان دشمن است. او این «هراس افکنی» را با انداختن «دو حلقه‌ی سحرآمیز» انجام می داد و دشمنان در جنگ‌ها بشدت دچار «هول و هراس و وحشت فلج کننده» می گردیدند (۳۰). کوراوغلی این «هراس افکنی» را به توسط «نعره‌ی ویژه» خود انجام می داد. در مجلس «روم سفری» آمده است کوراوغلی هر زمان نعره می کشید و شمشیر می زد لشکر از ترس مثل برگ درختان می لرزیدند». (۳۱) در مجلس «سفر تورکمن»، گفته می شود «نعره‌ندن مثله ده اسیر اصلان لار» (۳۲) یعنی از نعره ات در بیشه شیران بر خود می لرزند. در مجلس «کوراوغلی و دمیرچی اوغلی» (۳۳) و «کوراوغلونون دربند سفری» (سفر کوراوغلی به شهر دربند) کوراوغلی با کشیدن نعره‌ای، «دمیرچی اوغلی» را بیهوش و «حسن بیک» (گُرداوغلی = چوپان اوغلی) را نقش بر زمین می کند. (۳۴)

♦ تشابه نهم: خبرگیری‌های پنهان از اوضاع جهان

اودین دارای یک «کلاغ و دو گرگ» بود که توسط کلاغ از اوضاع و احوال جهان باخبر می‌شد و توسط گرگ‌ها بر دشمنان فاتح می‌گردید. نقش «کلاغ» را در حماسی کوراوغلی «عاشیق جنون» ایفا می‌کند که کوراوغلی را با جهانگردیهای خود از اوضاع و احوال جهان باخبر کرده، او را در جریان امور می‌گذاشت. البته در اساطیر ترک «بوقوخان» نیز که کوچکترین برادر از پنج کودکی بودند که از «وصلت دو درخت» به توسط رعد و برق آسمانی به دنیا آمده و حاکم ترکان اویغور شده بود، کلاغی داشت که خداوند عالم به او عطا کرده بود که در جهت بسط عدالت، این کلاغ برای ایشان خبر می‌آورد تا در محاکمات حق را از باطل تشخیص دهد و در بین مردم دادگری نمایند و بدین جهت در بین ترکان در صورت عدم معرفی منشاء خبر می‌گویند امروزه هم می‌گویند «قاقار خبر گتیریب» یعنی کلاغ خبر آورده است و این نیز نشان می‌دهد که خاستگاه اودین یک خاستگاه ترکی است.

در مورد نقش «گرگ‌ها» باید گفت که این نقش را خود کوراوغلی ایفا می‌کرد، اگر چه در «بُعد حماسی» کوراوغلی در تحت تاثیر روایت‌های دوران قره قویونلوها و آق قویونلو به «قوچ کوراوغلی» مشهور شده ولی در متن حماسی کوراوغلی بیشتر خود را «قورد» (گرگ) می‌داند چنانچه در مجلس «کوراوغلی ایله عاشق جنون»، کوراوغلی می‌گوید:

کوراوغلییام، سارپ قایادان آتیلام
هاردا دعوا اولسا، اوردا تاپیلام
«آج قورد» کیمی گلّه‌نیزه، تپیلام
اورتادان اولماسا، اوج آلا گیدم. (۳۵)

و در مجلس «کوراوغلونون دربند سفری» کوراوغلی می‌گوید: «غنیملر» (دشمنلر) اوستونده «اولایان منم»، (آنکه به روی دشمنان (مثل گرگ) زوزه می‌کشد منم)» (۳۶)
این نیز نشان می‌دهد که با توجه به مسئله‌ی «گوگ تورک‌لر» (ترکان آسمانی) و منشاء توتمی آنها از «بوزقورد» که راهنما و نجات دهنده ترکان بود «اودین» یا منشاء مدنیت ترکی ویا خاستگاه مشترک با تمدن ترکان دارد.

♦ تشابه دهم: دو سلاح عجیب: میصری قیلینج کوراوغلی و پتک تور فرزند اودین از سوی دیگر «اودین» فرزندی بنام «تور» دارد که تنها سلاح او «پتک» دسته کوتاه است که سحرآمیز بوده و بعد از پرتاب به سوی پرتاب کننده برمی گشت و «تور» اگر این پتک را بر کوه‌های عظیم می زد آن‌ها را مثل پنبه می پراکند. «تور» بدون این پتک جلوه‌ای نداشت و برای همین نیز روزی نیروهای ضد خدایانی این پتک آهنی را ربودند و تور برای بدست آوردن آن راهی جنگ با غولان گردید. «کوراوغلی» نیز همچون «تور» بدون «مصری قیلینج» جنگاوری اش بشدت تنزل می کرد و یکی از عوامل پیروزی او بر دشمنان وجود «مصر قیلینج/ شمشیر مصری» بود به همین جهت در مجلس «کوراوغلونون اردبیل سفری» (سفر کوراوغلی به اردبیل)، خان اردبیل نقشه‌ی ربودن «شمشیر مصری» را کشیده و به مورد اجراء می گذارد و بدین ترتیب کوراوغلی بدنبال بدست آوردن «مصری قیلینج» راهی اردبیل می‌شود. (۳۷)

فرق «نیزه‌ی اودین» و «نیزه و میصری قیلینج کوراوغلی» با «چکش تور» در این بود که «اودین» و «کوراوغلی» بدون نیزه و شمشیری مصری نیز می توانست بجنگد و پیروز شود ولی «تور» با تمام اعجاز آفرینی هایش در جنگ وابسته به وجود همین «پتک» بود و بدون پتک نمی‌توانست کار بزرگی انجام دهد.

♦ تشابه دوازدهم: وجود طنزی یکسان و جالب در متن‌های کوراوغلی، دده قورقود و زندگی نامه‌ی تور

از دیگر تشابهات «تور»، «اودین» و «کوراوغلی» صرف نظر کرده و به نقل نکته‌ای طنز که دارای تم مشترک در حوادث اتفاقیه آنها است می پردازیم. حادثه‌ها چنان مشابه و طنزها چنان همانندند که گویی از پس هزاران سال هنوز انگشتان خود را به خاستگاه اولیه خود یعنی «آذربایجان» نشانه رفته‌اند.

بر اساس روایات روزی تور با غولی عظیم‌الجثه هم سفر شده و موقع خواب شبانگاهی غول خرناس‌های عظیم کشیده و نمی‌گذارد تور بخوابد. تور خشمگین از دست همسفر خود، عاقبت در جهت رفع این بلا ی هایل، پتک معروف خود را برداشته با قدرت تمام که کوه‌ها را از هم می‌پاشید بر سر غول فرود می‌آورد اما «غول» به تصور آنکه برگی از درخت فرو افتاده چشمان خود را می‌گشاید و دوباره می‌بندد...

تور... دومین بار پتک خود را بر سر غول [می کوبد] و غول با بیدار شدن بدین تصور که میوه ی بلوط بر او [برسرس] افتاده است خود را جابجا [می کند] و دیگر بار به خواب می رود. تور، بامداد سومین پتک خود را با تمام نیرو بر سر غول فرو [می آورد] و غول به تصور آنکه فضله ی پرندۀ بر روی او افتاده است» [از جا برمی خیزد] (۳۸) (با اندکی تلخیص و تغییر در افعال).

در مجلس «کوراوغلی و دمیرچی اوغلی» نیز به چنین حال و هوای طنزی می توان برخورد:

کوراوغلی شبانه در حال گشت در اطراف چنلی بئل بود که دمیرچی اوغلو را می بیند. دمیرچی اوغلی دل پر خونی از دست کوراوغلی داشت و حال می خواست با ربودن اسب کوراوغلی دق دلی خود را در آورد. کوراوغلی در تاریکی غلیظ و مه گرفته ی دامنۀ چنلی بئل از دمیرچی اوغلی می پرسد برای چه کاری به اینجا در تاریکی شب آمده و کیست. او می گوید جهت ربودن قیرآت آمده است. کوراوغلی به جهت همراهی می گوید از قضا من هم به همین منظور در اینجا هستم لذا هر دو بسوی اصطبل روانه شده به پشت بام طویله می روند. کوراوغلی از دریچه پشت بام داخل اصطبل شده بعد از باز کردن پای بندهای قیرآت، زنجیر دمیرچی اوغلی را از زیر شکم اسب رد کرده و برای اینکه او نتواند اسب را بالا بکشد خود نیز به زنجیر آویزان شده می گوید بکش بالا. دمیرچی اوغلو هم با یک حرکت تند سقف اصطبل را شکافته اسب و کوراوغلی را باهم در بام اصطبل نهاده و بعد از پایین آوردن از آن سوی بام دونفری سوار بر قیرآت شده بتاخت می تازند. کمی که از چنل بئل دور می شوند کوراوغلی که از زور بازو دمیرچی اوغلو به وحشت افتاده بود از پشت، گرز محکمی بر سر دمیرچی اوغلی می کوبد که اگر این گرز را بر صخره می کوبید، مثل پنبه از هم می پاشید ولی دمیرچی اوغلو به آرامی سرش را خاراندۀ به کوراوغلی می گوید: «بیله ارکک ظرافت ایلمه» (۳۹) در روایت تبریز گفته می شود «بئله قانجیق شوخلوق ائلمه» یعنی چنین شوخی بی مزه ای نکن. و این گرز زدن ها سه بار اتفاق افتاده و عاقبت با نعره ی کوراوغلی دمیرچی اوغلی از پشت اسب افتاده بیهوش شده و بعد از بیداری و دیدن جوانمردی کوراوغلی جزء دلی های او می شود.

صحنه آرایبی و رفتار و گفتار این طنزها طوری است که گویی از روایت یک «اوزان باستانی آذربایجانی» هر دو روایت نقل شده است. در تاکید بر همین خاستگاه می توان اشاره کرد که در منظومه حماسی «دده قورقود» نیز به چنین طنز جالبی می توان برخورد

نمود. در داستان «کشتن باس آت پته گوژ را» آمده است که «باس آت خان» برای کشتن غول یک چشمی بنام «تپه گوژ» که خوابیده بود تیری بسویش رها می کند. وقتی تیر به تپه گوژ می خورد رو به آشپزها کرده می گوید: «مگس ها خوابم را آشفته می کنند» (۴۰). و وقتی در تیر دیگر برمی خیزد و باس آت خان را می بیند او را گرفته به آشپزهایش می گوید «یک برّه بهاری دیگر از اوغوز آمده است» (۴۱). و آن را گرفته در چکمه ی خویش می گذارد تا ظهر به سیخ کشیده بخورد.

چنانچه مشاهده می شود این سه نمونه از سه متن حماسی و اسطوره ای کاملاً می تواند خاستگاه واحدی داشته باشد که همانا منطقه ی عمومی «آذربایجان» می باشد.

نه تنها اودین و تور با کوراوغلی، بلکه با «علی کیشی» پدر کوراوغلی هم دارای مشابهاتی است که باز نشانگر خاستگاه واحد آن ها یعنی «آذربایجان» می باشد. به دو نمونه از مشابهات آن ها با علی کیشی فعلاً بسنده می کنم:

♦ تشابه سیزدهم: علل کوری «اودین» و «علی کیشی»

علت کور شدن «اودین» و «علی کیشی» دارای هسته ی واحدی است و آن هسته ی واحد «مقوله ی حقیقت» است. «اودین» در ازاء بدست آوردن «جامی آب» از «چشمه ی معرفت و حقیقت» یا «چاه و چشمه ی میمیر» (Mimir)، «برای آگاهی از آینده، دست یابی به دانش و الهام... یک چشم خود را فدیہ می دهد» (۴۲) یعنی ذوق و شوق و عطش دستیابی به حقیقت و کسب علم و دانش بقدری بود که اودین حاضر می شود یک چشم خود را در ازاء این معرفت و حقیقت از دست بدهد در حالیکه «علی کیشی» با «حقیقت» گویی خود که قیرآت و دورآت بهترین اسبان ایلخی خان هستند دچار خشم ایشان گردید، دو چشم خود را از دست می دهد و این نقطه ی اشتراک مهم دو اسطوره و حماسه می باشد یعنی از دست دادن چشم در قبال «حقیقت جویی و حقیقت گویی».

♦ تشابه چهاردهم: زنان عاشق اودین و زنان عاشق کوراوغلی

در اسطوره های اودین آمده است که زنان ذوق و شوق بی نهایتی به اودین داشتند و حتی دواطلبانه خود را در راه این خدا قربان می کردند (۴۳). در حماسه ی کوراوغلی عشق زنان به کوراوغلی نه از طریق قربان شدن در راه کیش او بلکه از طریق تقاضا و دعوت به

ازدواج یا فرار دادنشان به چنلی بئل تجلی می‌کند. زنان گاه بصورت نامه، گاه بصورت فرستادن قاصدعشق و گاه با درخواست حضوری جهت ازدواج با کوراوغلی توام بود، چنانچه «نیگار خانیم» نماد زنان و دختران غفیفه و نجیبه که دلش از قصر و کاخ‌های پدرش در استانبول گرفته شده بود درخواست ازدواج با کوراوغلی را «توسط نامه‌ای» به اطلاع می‌رساند. در نامه آمده بود:

باشینا دؤندوگوم آی قوچ کوراوغلو
اگر ایگیدسن سه، گل آپار منی
حسرتیندن یوخدور صبریم- قراریم
اینجیدیر سراسر آه و زار منی

من خوتکار قیزی یام نیگاردیر آدیم
شاهلارا خان لارا محل قویمادیم
سنسن دنیادا منیم مُرادیم
ایسترم اؤزنه ایله یار منی (۴۴)

و نگار چنان همسر مُدبر و مادری مهربان و دلاوری جانفشان برای کوراوغلی می‌شود که شمشیر کوراوغلی و تدبیر نگار چنلی بئل را به سرو سامانی تا پایان قیام می‌رساند و در نهایت این مرگ است که پایان آنها و قیام را رقم می‌زند.

♦ تشابه پانزدهم: سلیپنر (Sleipnir) اودین و قیرآت کوراوغلی

اودین اسبی فوق طبیعی دارای منشاء خدایی با هشت پا داشت که در سرعت مثل باد حرکت کرده و «سلیپنر» نامیده می‌شد. (۴۵) اودین «سوار بر آن اسب هشت پا، آسمان‌ها را در می‌نورد و مردگان را به قلمرو خویش می‌برد» (۴۶) چه او «پدر گشتگان» (۴۷) بود. کوراوغلی نیز دارای دو اسب بنام‌های «قیرآت و دورآت» (Dür at) بود که منشاء غیرعادی داشتند و اگر در ترتبیت آنها قصوری انجام نمی‌گرفت «بال» در می‌آوردند. «قیرآت واریانت‌های آذربایجانی و قفقازی بال ندارد اما هنگام تاخت پاهایش بر زمین نمی‌ساید و هیچ اسبی به گردش نمی‌رسد. از باتلاق‌ها چنان می‌گذارد که سمش گل آلود

نمی‌شود... اما در روایت آناتولی بال دارد» (۴۸) چنانچه در جاهایی کوراوغلی خطاب به قیرآت با اشاره به بال هایش می‌گوید:

نسلین دولدول اصلین قیرآت
اوستونده آلینیر مُراد
دال بوینوندا «چیفته قانات»
باشیندا کی تئل اولایدی

جانیم قیرآت، گؤزوم قیرآت
قاجیپ چکیلی گیدلیم
هر یانیندا «چیفته قانات»
اوچوپ چکیلیپ گیدلیم (۴۹)

در مورد دو اسب داشتن کوراوغلی و یک اسب داشتن اودین می‌شود گفت که اسب اودین در اصل دارای هشت پا بود که این هشت پا بطور مساوی در حماسی کوراوغلی بین دو اسب قیرآت و دورآت تقسیم شده است. در اسطوره‌ی اودین هشت پا بودن اسب می‌تواند نماد «تابوت» باشد که برای حمل تابوت نیز چهار نفر لازم است و هر نفری نیز دو پا دارد که روی هم رفته تابوت دارای هشت پا می‌شود. از سوی دیگر چون اودین «پدر کشتگان» و «خدای به دار آویخته شدگان» (۵۰) بود، می‌بایست میرندگان در میدان‌های نبرد و به دار آویختگان را به «تالار کشتگان» در آسمان ببرد ولی کوراوغلی فاقد چنین رسالتی بود. اودین کشته شدگان در جنگ‌ها را که از هر دو طرف با رشادت جنگیده بودند با خود در آسمانها به «وال هال = تالار کُشتگان» می‌برد و تا قیامت به آنها تعالیم نظامی می‌داد تا در جنگ‌های «آرماگدونی» یا «آخرالزمانی» با این جنگجویان تعلیم یافته بر علیه نیروهای شرّ که متشکل از دیوها، غول‌ها، شیاطین، کوتوله‌ها، حیوانات، انسانها و خدایان شرور بودند بجنگند. جنگ‌های اولین دوره، با آزادی «گرگ خاکستری» به بند کشیده شده ادامه می‌یابد تا خود گرگ خاکستری با سایر گرگ‌ها وارد میدان شوند در متون اسطوره‌ای از قول اودین راجع به این گرگ خاکستری آمده است که «گرگ خاکستری ناظر استواری خدایان» است. (۵۱) در مورد این جنگ آخرالزمانی متون اسطوره‌ای آمده است «یکی از گرگ‌ها خورشید را قورت خواهد داد و انسان‌ها این موضوع

را مصیبتی بزرگ بشمار خواهند آورد. گرگ دیگر، ماه را خواهد گرفت و ماه حرکتی نخواهد داشت. ستاره‌گان از آسمان بر زمین خواهند افتاد. سراسر زمین و کوه‌ها چنان به لرزه در خواهند آمد که درختان از زمین کنده خواهند شد؛ صخره‌ها متزلزل خواهند شد» (۵۲) در نهایت تمام جانداران از نیک و بد و خدایگان و بندگان کشته شده و زمین نابود خواهد شد.

بر اساس یک روایت فولکلوری قزاقی با کشته شدن تمام موجودات کره زمین، تنها گرگ خاکستری که در مقابل آخرین توفان ویرانگر بلایای طبیعی که همه چیز را مثل جارو می‌روبد، ایستادگی و مقاومت خواهد کرد تا بعنوان تنها موجود باقی مانده‌ی کره‌ی زمین خود و کره‌ی زمین را ننگ دارد و با چنگ زدن بر زمین بشدت تلاش خواهد. ولی با افزایش شدت طوفان، موهای گرگ به تدریج کنده شده و «توک‌لری تۆکولر» (موهایش می‌ریزد) و در نهایت توفان مقاومت گرگ را درهم شکسته و او با زوهای خود در میان توفان توفنده دنیا را که دیگر تمام آن را تاریکی فرا گرفته است ترک خواهد کرد تا در گوشه‌ای از کاینات با درخشش خورشیدی در سیاره‌ای دیگر با زوزه‌ی گرگی اولین «ندای حیات در دنیایی جدید» به گوش جمادات کره‌ی جدید برسد. بدین خاطر است که در زبان ترکی مثلی وجود دارد که در جهت نفی آرزوی بعضی انسانهای خواهان طول عمر زیاد و موارد مشابه آن می‌گویند «قوردونان قیامته قالا جاقسان؟!» کنایه از اینکه مگر می‌خواهی چقدر عمر کنی؟!

لازم به یاد آوری است که، کوراوغلی در بعضی روایت‌ها به «چهل تنان» یا «جاویدانان و اوئلومسوزلر» پیوسته است و طبیعی است که در این صورت می‌باید کوراوغلی خود نیز براساس این افسانه، در «جنگ‌های آرماگدونی» نیز با شجاعت و جسارتی که داشته، نقش حائز اهمیتی در نبرد بر علیه نیروهای شرّ جهانی خواهد داشت.

♦ تشابه شانزدهم: شوریدگان و فداکاران: دلی‌لر و پرسورک‌ها

به جنگجویان کوراوغلی «دلی» و به دلاوران اودین «پرسورک» یا «برسرک» (berserk) می‌گفتند که هر دو به معنی «شوریده»، «دیوانه» و به زبان ترکی استانبولی «چیلقین» می‌باشد. «اسنوری»- سراینده منظومه‌های اودینی- در مورد این جنگجویان می‌گوید آنها: «در حالت جذبه به نبرد می‌پرداختند و ... پوشاکی از پوست خرس او سایر حیوانات درنده] بر تن می‌کردند و این زمانی بود که در هولناکترین حالت خشونت و

شوریده‌گی جنگ بودند... برسورک‌ها با آرایه‌های خویش خود را به هیات خرس و گرگ در می‌آوردند...» (۵۳) در مورد عده‌ای از برسورک‌ها آمده است که آنها «به زبان گرگ سخن می‌گویند و به پیروی از قانون گرگ‌ها به هنگام حمله زوزه می‌کشند و در هر یورش خویش، از قدرت هفت جنگجو برخوردار می‌شوند.» (۵۴)

«دلی‌لر» در زمان عثمانی در برهه‌ای به علت شجاعت و جسارت‌های بیش از حد خود مورد پذیرش ارتش قرار گرفته و رعب و هراس بسیاری در صفوف ارتش‌های اروپایی انداختند و چون بیشتر از بال‌های خشک شده‌ی پرندگان بزرگ شکاری مثل کرکس‌ها و ... استفاده کرده و آنها را چون بال باز شده، روی شانه‌های خود می‌بستند اروپایی‌ها به این چابک سواران جسور ترک که بشکل دسته جمعی و سبقت‌گیری از همدیگر به حالت شور و جذبه حمله می‌کردند و از دور مثل پرندگان بال باز کرده دیده می‌شدند «**اوپان تورکلر**» (ترکان پرنده/ترکان پروازگر) می‌گفتند.

از سوی دیگر عده‌ای زیادی از برسورک‌ها برای نشان دادن شجاعت خود در میدان‌های نبرد و اینکه از مرگ باکی ندارند بدون زره و بصورت لخت و عریان می‌جنگیدند و در چنین زمانی به آنها «**جنگجویان عریان**» (۵۵) می‌گفتند. در «**دوره‌ی حماسی کوراوغلی**» و «**دوره‌ی تاریخی عثمانی**» «**دلی‌لر**» جهت نشان دادن بی‌باکی خویش با بدنی عریان و شمشیر آخته خود را به سپاه دشمن می‌زدند ولی چون در دوره‌های بعدی بطور کلی از هیچ قوانین و اصول جنگی پیروی نکرده و جهت «**زهر چشم‌گیری**» از دشمن اروپایی حتی بدن‌های خود را پرا ز آلات برنده از قبیل تیغ و خنجر فرو کرده در بدن خویش می‌کردند و گاه چنان «**دلی‌بازلیق**» و «**دیوانه‌بازی**» در میدان جنگ در می‌آوردند که به صوف همدیگر حمله و همدیگر را جهت گرم کردن بدن‌های خود برای جنگ با دشمن لت و پار و کشت و کشتار کرده و به یک باره به دشمنان وحشت‌زده که ناظر این «**دلی‌بازلیق**»‌های ایشان با کمال تعجب بودند حمله و آنها را از بیخ و بن قتل عام می‌کردند، لذا در دوره اصلاحات نظامی امر به حذف پست سازمانی لشکر «**دلی‌لر**» و «**دلی‌باش‌لیق**» کردند.

به هر حال این تشابه نیز جای خاصی در همسانی خاستگاه اودین و کوراوغلی دارد به ویژه اینکه هیچ قومی در «پست سازمانی ارتش رسمی» خود رسته و لشکری به سبک و سیاق دلی‌ها نداشتند.

از سایر خصوصیات و ویژگی‌های «اودین» و «تور» با «آلی کیشی» و «کوراوغلی» می‌گذریم و آن را به مقاله‌های مستقل یا متصل همدیگر وا می‌گذاریم و می‌رسیم به این سوال که این تشابهات اشاره شده و نشده از کجا ناشی گردیده است؟! آیا تصادفی و اتفاقی است یا هم‌خاستگاهی؟! جواب این است که این خدایان و قهرمانان اسطوره‌ای و حماسی خاستگاه مشترک دارند و آن نیز «سرزمین آذربایجان» است. می‌دانیم که در جغرافیای تاریخی آذربایجان اقوام پروتو ترک و التصاقلی زبانی بنام «حوری‌ها» در «جنوب دریاچه‌ی ارومیه» می‌زیستند که در بیست و پنج قرن قبل از میلاد، دولت «حوری بی‌لیگی» یا «بیگ‌نشین حوری» را تشکیل داده بودند. این بیگ‌نشین در قرون بعدی بسوی غرب گسترش یافته و تا سوریه سرزمین‌هایی را فتح و دولتی قوی بنام «دولت میتانی» را تشکیل می‌دهند.

مهمترین آثار باقیمانده از حوری‌های آذربایجان «جام طلایی حسنلو» است که در آن نقوش انواع و اقسام مسابقات ورزشی بین‌المللی از قبیل بوکس و ارابه‌رانی حک شده است. نام «حوری‌ها» در کتیبه‌های آشوری و با تلفظ زبان آشوری بصورت «هورری» قید شده است. می‌دانیم که آشوری‌ها بیشتر اسامی اقوام را با «تشدید» تلفظ می‌کردند مثلاً اقوام «توروک» (تورک/ترک) را بصورت «توروککی» و «قوت» (گوت = مبارک، گرگ) را بصورت «گوتتی» می‌نوشتند لذا واژه‌ی «حوری» که در «قرآن مجید» بعنوان نام زیبارویان بهشتی تمثیلاً آمده است کنایه از زیبا رویی این قوم بوده که در منطقه به دلبری و زیبایی مشهور بودند چنانچه در ادبیات کلاسیک فارسی نیز فارس‌ها مصدق حد اعلای زیبایی را «دختران ترک» می‌دانستند و هزاران بیت شعر در دیوان‌های شعرای ایران در وصف دختران زیبای ترک آمده است. چنانچه «حافظ شیرازی» نیز می‌گوید:

اگر آن «ترک شیرازی» بدست آرد دل ما را
به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را (۵۶)

به هر حال اقوام حوری که شرح حال آن‌ها در تواریخ موجود است بعد از فروپاشی دولت خود مجبور به مهاجرت به جهات اربعه جغرافیایی شده و شاخه‌ی شمالی توانست فرهنگ غنی خود را به اروپا منتقل و خرده فرهنگ‌های ژرمنی، سوئدی، فنلاندی، نروژی، دانمارکی و ایسلندی را با برپایی «آذگارد» (شهر آذها) در شبه جزیره‌ی کریمه در اطراف دریای

آزوف در تحت نفوذ خود درآورده بر غنای آن‌ها بیافزاید.

«پروفسور برتون براون» در تأیید «کوچ‌های آذربایجان» می‌گوید که در ۲۴۰۰ سال پیش از میلاد، کوچ و مهاجرت بزرگی از آذربایجان به اطراف و اکناف جهان صورت گرفته است. (ص ۵۱)

«پروفسور شارل بوری» نیز با توجه به حفريات «هفتوان تپه» در ترکیه معتقد است که ساکنان اولیه آن منطقه از آناتولی در سال ۲۳۰۰ قبل از میلاد «حوری‌ها» بودند. به احتمال قوی این شاخه به شهر «تروا» (تور اووا = Tur ova = سرزمین تورها = ترک‌ها) رفته و «تمدن تروایی» را در آنجا تشکیل داده و بعد از سقوط تروا به «رُم» رفته و از طریق «رومولو و رومولوس» پایه‌گذار تمدن رومی گردیده و این شاخه نیز از طریق ایتالیا به کشورهای ژرمن، اسکاندیناوی و ایسلندی رفته و به طریق اولی «کیش اودین» را در آن رواج داده اند. در یکی از ساگاها یا منظومه‌های حماسی گزارش شده از «اسنوری اوستوری لوسون» (Sturluson Snori) به صراحت آمده است که «تور از مهاجران تروا و بنیادگذار خانواده خدایان و اُدین یکی از اعقاب [فرزندان] اوست» (۵۷)

لازم به یادآوری است که اقوام شمالی به «منظومه‌های قهرمانی» خود «ساگا» می‌گویند که نامی از اقوام ترک بوده و شاعری بنام «استوری» منظومه‌ای بنام «ادا» (Edda) سروده است که به معنی «درباره‌ی جده مادری» است (۵۸) یعنی این کتاب تاریخ منظوم اقوام شمالی چنانچه از نام «ادا» برمی‌آید یک واژه‌ی «پروتو ترک سومری» است که وارد زبان‌های منطقه شمال اروپا شده و شکل آذربایجانی آن «آبا» می‌باشد و نیز اسامی بعضی از خدایان از قبیل «یورد» (سرزمین) نیز بوضوح آذربایجانی بوده و «یورد» در حقیقت نام مادر «تور» می‌باشد و چنانچه قبلاً نیز اشاره شد «اودین» نیز که به خدای «چشم آتشین» (چشم آذر) مشهور است نامش از «اود» (آتش) آذربایجانی اخذ شده به ویژه که در آذربایجان قومی بنام «اوتی» می‌زیست که چنانچه از نامش برمی‌آید ترک زبان بوده و به احتمال قوی این اساطیر اقوام شمالی اروپا از اوتی‌ها مهاجرت کرده به آنجا گرفته شده است که کاملاً منشاء آذربایجانی دارد و اگر اساطیر پژوهان جوان توجه کافی به اساطیر تطبیقی آذربایجان با اقوام شمالی بنمایند به دستاوردهای نوینی خواهند رسید که نشان از قلمرو فرهنگی آذربایجان در اروپا خواهد داشت و نشانگر این است که «آذربایجان روزی مهد تمدن اروپا» بوده است.

منابع و مأخذ:

- ۱- شالیان، ژرار، گنجینه حماسه‌های جهان، (۱۳۷۷)، ترجمه دکتر علی اصغر سعیدی، نشر چشمه، تهران، ص ۶۲۱
- ۲- هرودوت، تاریخ هرودوت، کتاب یکم، بندهای ۱۰۳-۱۰۶، ترجمه‌ی مرتضی ثاقب فر، جلد اول، انتشارات اساطیر، تهران، ۱۳۸۹، صص ۱۴۹-۱۴۸
- ۳- همانجا، کتاب چهارم، بندهای ۲-۳، صص ۴۴۹-۴۵۰
- ۴- کوراوغلی، جمع‌آوری کنند: همت علیزاده، آذر نشر باکی، ۱۹۴۱، ص ۳
- ۵- همانجا، ص ۸۳
- ۶- همانجا، ص ۸۴
- ۷- مثنوی شریف، حضرت مولانا جلال الدین رومی، ترجمه منظوم به ترکی از طرف نفعی، چاپ مطبعه‌ی بولاق مصر بتاريخ ۱۲۶۸، چاپ افست از سوی نشر سؤنمز، بکوشش عامل چلبی‌اوغلو، استانبول، ۱۹۶۷، ص ۲۴، و متن کامل مثنوی معنوی، دفتر اول، حکایت آن پادشاه جهود که نصرانیان را می‌کشت از بهر تعصب. <https://didarejan.com>.
- ۸- کتاب بابا قورقود، (از آثار کلاسیک جهان)، (۲۵۳۵ شاهنشاهی)، ترجمه: فریبا عزیدفتری، دکتر محمد حریری اکبری، نشر ابن سینا، تبریز، ص ۲۱۰ داستان ۷ (یغنی پسر قازلیق قوجا).
- ۹- به نقل از کتاب
Şaik gökyay, **Han-Name**, Necatı Lugal armağanı, s.315
Türk Mitolojisi, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, 1. Cilt, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basım Evi - Ankara, 1993, s.43
- ۱۰- همت علیزاده، کوراوغلی، ص ۲۵
- 11- [https://tr.wikipedia.org/köroğlu Destanı](https://tr.wikipedia.org/köroğlu_Destanı)
- ۱۲- همانجا، همان صفحه.
- ۱۳- جهت اطلاع بیشتر ر.ک: زائر حسن اف، سکيف‌های امپراطور، (۱۳۸۶)، مترجم رضا جلیلی نیا، ناشر: نوید اسلام.
- ۱۴- اونق، عبدالرحمان، حماسه کوراوغلی، (۱۳۸۱)، موسسه انتشارات قدیانی، جلد‌های ۱ و ۲ در یک مجلد، تهران، ص ۲۱.
- ۱۵- همانجا، همان صفحه.
- ۱۶- رئیس‌نیا، رحیم، کوراوغلو در افسانه و تاریخ، (۱۳۶۶)، انتشارات نیمه، تبریز، صص ۲۶۱-۲۶۰.

- ۱۷- پیچ، ری، *اسطوره‌های اسکاندیناوی*، (۱۳۷۷)، ترجمه: عباس مخبر، نشر مرکز، ص ۸۴.
- ۱۸- همت علیزاده، *کوراوغلی*، ص ۷۶.
- ۱۹- همانجا، ص ۷۸.
- ۲۰- دیویدسون، آلیس، *شناخت اساطیر اسکاندیناوی*، (۱۳۸۵)، ترجمه: محمد حسین باجلان فرخی، انتشارات اساطیر، تهران، صص ۵۵ و ۵۳.
- ۲۱- همت علیزاده، *کوراوغلی*، ص ۶۲.
- ۲۲- همانجا، ص ۲۷.
- ۲۳- طهماسب، ج.م، *کوراوغلو*، (۱۹۸۲) ص ۲۸، به نقل از رحیم رئیس نیا، *کوراوغلو در افسانه و تاریخ*، (۱۳۶۶)، ص ۱۹۱.
- ۲۴- دقت فرمایید که اودین از شهر فضایی آذگارد (سفیهی فضایی؟! ۹ شهر را اداره می‌کرد و عدد ۹ از اعداد مقدس ترک‌ها می‌باشد و این نیز دلیلی دیگر برای اثبات گستره‌ی جغرافیای فرهنگی آذربایجان و ترکان در قاره اروپا در قرون و اعصار قدیمه است که در کل اسطوره‌ی «اودین» عدد نه بارها و بارها تکرار می‌شود.
- ۲۵- دیویدسون، *شناخت اساطیر اسکاندیناوی*، ص ۱۹۱.
- 26-L.G.ÇLAİDZE.Köroğlu Gürcistan`da,Tercüme DR.Hacı alı Necefoğlu,-
DR.Habib İdrisi,rese Yayınları,Erzurum,1994,s.99
- ۲۷- پیچ، *اسطوره‌های اسکاندیناوی*، ص ۴۸.
- ۲۸- همت علیزاده، *کوراوغلی*، ص ۴۵.
- ۲۹- پیچ، *اسطوره‌های اسکاندیناوی*، ص ۴۸.
- ۳۰- دیویدسون، *شناخت اساطیر اسکاندیناوی*، ص ۵۵.
- ۳۱- همت علیزاده، *کوراوغلی*، ص ۱۲۷.
- ۳۲- همانجا، ص ۳۴.
- ۳۳- همانجا، ص ۶۰.
- ۳۴- همانجا، ص ۱۴۶.
- ۳۵- همانجا، ص ۲۷.
- ۳۶- همانجا، ص ۱۴۵.
- ۳۷- رئیس نیا، *کوراوغلو در افسانه و تاریخ*، ۲۱۵-۲۱۶.
- ۳۸- دیویدسون، *شناخت اساطیر اسکاندیناوی*، ص ۱۰۷-۱۰۸.
- ۳۹- همت علیزاده، *کوراوغلی*، ص ۵۹.

- ۴۰- کتاب بابا قورقود، ترجمه: فریبا عزیدفتری، دکتر محمد حریری اکبری، ص ۲۲۲.
- ۴۱- همانجا، همان صفحه.
- ۴۲- دیویدسون، شناخت اساطیر اسکاندیناوی، ص ۷۸.
- ۴۳- همانجا، ص ۶۸.
- ۴۴- رئیس‌نیا، کوراوغلو در افسانه و تاریخ، صص ۲۱۷-۲۱۸ ترجمه به فارسی:
دور سرت بگردم ای کوراوغلوی دلاور/ اگر جوانمردی، بیا مرا ببر/ از حسرت تو صبر و قرارم نیست/ از آه و زاری دمی راحتم نیست.
- من دختر خونتکارم و نگار است نامم/ به شاهان و خان‌ها محل نگذاشتم/ در دنیا تنها تو هستی مرادم/ می‌خواهم که مرا یار خود کنی.
- ۴۵- دیویدسون، شناخت اساطیر اسکاندیناوی، ص ۷۲.
- ۴۶- پیچ، اسطوره‌های اسکاندیناوی، ص ۷۳.
- ۴۷- همانجا، ص ۴۳.
- ۴۸- رئیس‌نیا، کوراوغلو در افسانه و تاریخ، ص ۲۰۲.
- ۴۹- همانجا، صص ۲۰۳-۲۰۴ ترجمه به فارسی: نسلت دولدول، اصلت قیرآت/ سوارت به مراد می‌رسد/ بر پشت خود دوبال داری/ کاش طره‌ای هم به سر داشتی.
- جانم قیرآت، چشمم قیرآت/ گریخته از اینجا، ما نیز برویم/ با دو بال به هر پهلوی/ پریده از اینجا، ما نیز برویم.
- ۵۰- پیچ، اسطوره‌های اسکاندیناوی، ص ۴۳.
- ۵۱- دیویدسون، شناخت اساطیر اسکاندیناوی، ص ۴۹.
- ۵۲- پیچ، اسطوره‌های اسکاندیناوی، ص ۸۵.
- ۵۳- دیویدسون، شناخت اساطیر اسکاندیناوی، صص ۵۸-۵۹.
- ۵۴- همانجا، ص ۶۱.
- ۵۵- همانجا، ص ۶۳.
- ۵۶- حافظ شیرازی، شمس‌الدین محمد، دیوان، (۱۳۷۸)، با مقابله نسخه تصحیح شده محمد قزوینی و دکتر قاسم غنی، انتشارات پز، تهران، ص ۲.
- ۵۷- دیویدسون، شناخت اساطیر اسکاندیناوی، ص ۱۶۳.
- ۵۸- پیچ، اسطوره‌های اسکاندیناوی، ص ۱۵.

توپلانیب یایمیلانان ماتریالارین جغرافیاسی

